

POLGÁRI SZÓZAT.

IRTA

KUTHY LAJOS.

1509/600.

POLGÁRI SZÓZAT

KELET NÉPÉHEZ 1841.

IRTA

KUTHY LAJOS.

Virtuti praevalet sapientia.

**PESTEN,
Kiadta Heckenast Gusztáv.
1841.**

Nyomtatta Landerer és Heckenast,

MÉLTÓSÁGOS
NÉMETUJVÁRI GRÓF
BATTHYÁNY LAJOS
URNAK

HAZA' ÉS NEMZETISÉG' LEGLELKESB BARÁTJÁNAK; 'S A'
FELSŐHÁZBAN A' POLGÁRI ERÉNY' ÉS NAGYSÁG' EGYIK
KÉPVISELŐJÉNEK

HÁLA' ÉS TISZTELET'
MÉLY ÉS ÖRÖK ÉRZETÉVEL.

TARTALOM:

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

	Lap.
I. Az ész' meghatározása	1
II. Mi a' szív?	2
III. Párvonalok szív, és ész között	4
IV. Szív és ész mint statusélet-erők	8
V. Szív és ész mint reformelemek	11

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' tulnyomósága minő eredményeket fejtett ki az egyetemes
világtörténetekben.?

I. Egyiptom	14
II. Spanyolhon	24
III. Anglia	31
IV. Lengyel nép	45
V. Északamerikai egyesült statusok	51
VI. Róma	59

HARMADIK FEJEZET.

A' magyar nemzet' életében melyik elem volt uralkodó, polgárszer-
kezete- 's történeteiből ítélve?

I. Előjegyzetek	67
II. A' kiköltözés	70
III. Árpád' kora.	75

IV. A' szeri alkotmány	l.ap. 77
V. Sz. István' kora, 's alkotványa	81
VI. Nemzetünk a' különböző házbeli királyok alatt	90
VII. Jegyzet a' későbbi időkről	99

NEGYEDIK FEJEZET.

Minő helyzetben talált bennünket a' jelen század, 's jelesen az 1841. év, polgári alkotmány' anyagi élet' 's nemzeti jellem' és műveltség' tekintetében?

I. Polgári állodalmunk	102
II. Anyagi körülményeink	109
III. Nemzeti jellem	133
IV. Erkölc és műveltség	144
V. Észrevételek nemzetünk' helyzetéről a' XIX. század' elején	150
VI. Az 1840-ik évet követő korszükségek	163
VII. Az izgatás' természetéről	179
VIII. Kitérés Journalisticánk' ügyében	186
IX. Nézetek gr. Széchenyi 'Kelet népe' című könyvének célja és eredményi felett	192
X. Néhány szó a' sajtónylvánossági modorról	200

ELSŐ FEJEZET.

Szív és ész.

I.

Az ész' meghatározása.

Az ész lelkünknek azon ereje, miszerint mindent, mit felfog, meghatározott czél' szempontjából tekint. Azért a' tárgy' vagy eszme' természetét, mellyet szemlél, vagy felölel, megkülönbözteti, felosztja, 's ha az alkatrészek' viszonyairól elmélkedik, minden egyes körülményt az egészre, mint itéleti központra viszen vissza, 's észrevételeit ahhoz képest határozza meg. És minthogy ezen visszavitelben itéleti okot keres, azaz okoskodik; az okot pedig ismét az idea' természetéből itéli meg: önként következik, hogy az ész okatlanúl vagy álokból mitsem tesz.

Nem akarom fárasztólag taglalni az ész, és értelem közötti különiséget, miszerint az ész, minden dologban az ideákat fürkészi, köti össze, 's azoknak egyetemes egységét az istenben központosítja; az értelem pedig magán

állva fog fel mindent; 's előtte különválván a' szellem az anyagtól, vagy is az eszme a' tárgytól, a' tárgyak egymástól, úgy hogy azoknak nem általános összeköttetéseit, hanem saját viszonyait tekinti. Nem akarok az elmélő, és gyakorlati ész' természetéről értekezni; miszerint amaz észreveszi, 's megítéli a' mi van, ez pedig felfogja, 's belátja a' minek lenni kell. Nem akarom a' Kant' felséges, de nagy község' eleményevé soha nem válható okoskodásit felhozni: mert közvetlen czélom egyedül az, miként fogalmát adjam, minő jelentésben használom jelen-iratomban az ész t.

Az ész' fogalmába ölelem az értelem' jelentését is. A' felfogó, ítélő, és okoskodó tehetségek' összehangzó működéseit, — mellyek szerint minden tény' kivitele, 's minden idea' megtestesítése körül, annak természete, eszköze, 's eredményei, a' czélhoz képest, mellyért a' tény, vagy eszme létesülni akar, rendeltetnek el, 's hajttnak végre, — értem az ész atati.

M i a' s z í v?

Elhagyva a' szív' állatművészeti jelentését, miszerint ereiben a' vérforgást élteni; annak ide tar-

tozó második értelmét határozzuk meg, miszerint a' szív, érzés', érzelem', érzékenység', érzelgés' 's érzékiség' kutféje. Így véve a' SZIV, lelkünknek azon tehetsége, melly a' hatást, 's benyomásokat felfogja, öntudat' tárgyai-va' teszi, 's a' felvett benyomások' természetéhez képest bizonyos ösztönt idéz elő.

a) Érzésnek nevezem azon indulatokat, miknek okossági, erkölcsi, 's vallásos tárgyai vannak, 's olly tetteket feltételeznek, mik az emberiség' javát tárgyazzák; mint például tudomány-szomj, honszeretet, részvét, barátság 's a' t.

b) Érzelemnek hívom azon kis körű; 's többnyire magunkra vitt indulatokat, mellyeknek célját 's terjedelmét saját viszonyok határozzák el; mint teszem: a' becsületérzés, szerelem, 's a' t.

c) Érzékenység alatt értem, ha valaki nemes érzetekre hajlandó, ha a' tökély', és boldogság' eszméi iránt előszeretettel van; 's különösen, az erkölcs', és okosság' törvényeitől érdekeltetik; például igaztalanság, visszaélés, s' a' t. bosszantja; világműveltség, közjó, erkölcsi fejlődés, 's a' t. pedig öröme hozza. — Az érzékenység emel ki az állatok' rendéből, ha az okosság' határain túl-vágyni nem akar.

d) Érzelgésnek mondom azon tulnőtt, 's egyedárús indulatot, melly alaptárgyát gyáván, át-adólag keresi. Vágyak után tétováz, a' jelent meddővé teszi, 's minden tényszerőt elhigít; 's legyen az lelkesültség' hamvasztó lángja, vagy anyagi

fertelmek' emésztő kanócza, egyiránt tenkbe viszi az ész, 's akaratot.

e) **Erzéki ség**, midőn egyki hajlamainak annyira rabnyügébe engedi lelkét igázni, hogy minden cselekvési irányt szenvedélyektől feltételez. Az érzéki ség tehát abban különbözik az érzelgéstől, hogy tényerőt nem öl, akaratot nem hígít, sőt mind kettőt eleven ingerültségben tudja tartani, de indulat után osztja fel az életet, minden befolyása nélkül az észnek.

Azt hiszem, említnem sem kell, hogy az elsorolt szívtehetségeknek — mint minden elemnek, mi a' VAN' eszméje alatt foglaltatik, — fejr, és fekete, vagy is, jó, és bal oldalai vannak. Egyébiránt különböztetéseimet azért tevém, hogy érthetőkké magyarázzam az alábbiakat.

III.

Párvonálok ész, és szív között.

Az ész mindig okot keres; a' szív mindenben ösztönre indul. A' szív benyomások után indítványoz; az ész törvénycodex szerint intézkedik. Az ész megítéli a' mi van, 's előhossa a' mi nincs; a' szívet megilleti mi van, 's vágyra hossa mi nincs. Az ész, szép és igaz' eszméivel mint örök elv áll: a' szív, benyomásai-val, mint időköz, változik. Az ész, mint ere-

deti erő betölt, és éltet: a' szív, mint származott tűz gyulaszt, és kialszik. Az ész soha sem pazarol, de szükölni sem hagy; a' szív, ma kincseibe fúlaszt, holnap kizsákmányol. Az ész hirtelen fejlik a' gyermeknél, növekszik ifjukorban, kitisztul a' férfinál, 's megéri a' vénnél: a' szív százfelé kap a' gyermeknél, tulzásban csapong az ifjunál, önzővé lesz a' férfiuban, 's elhül a' vénnél. Az ész emlékezet által tartja meg felfogásait; a' szív ujbenyomásokkal törli el a' voltakat. Az ész egybeveti emléken birt tapasztalásit jelen tárgyaival, 's a' hasonlításból okoskodik; a' szív mindig magában tekint a' napi benyomást, 's annak ereje szerint tesz. Tehát amaz állandó erők által munkál; ez változó eszközökkel kormányoz. Az ész hatalmas monarchia, mellynek aristocratiája logica, országa bölcsélet, 's ministerei a' felfogó, ítélő, 's okoskodó tehetség: a' szív, forradalomteljes respublica, mellyben vándorló elemek adják a' tont.

Mintán tehát a' szív, és ész, különböző erők; a' cselekvés' világát pedig ezen erők idézik elő: természetes, hogy minden tény ahhoz képest foggja eredményeit meghozni, a' mint szívöszton, vagy észfontolás' útján született. Minthogy azonban az ember test- és lélekből áll, mellyeknek képviselői a' szív, és ész: önként következik, hogy valamint egyik erőt a' másiknak minden legkisebb befolyása nélkül elszigetelve gondolni nem lehet, (kivéven a' tébolyodottakat,) úgy valamelly tény, egy-

általában, az erők' különvált egyikének józanon nem tulajdonítható. Ugy hogy midőn egy ember' vagy status' életéről ez mondatik: „szív uraság alatt áll”: nem annyit tesz, mintha tőle az ész' legkisebb jelensége is megtagadtatnék; mint szinte megfordítva, az észkormány' fogalma a' szív' befolyását ki nem rekeszti; hanem a' tétel a' szerint állittatik fel, a mint szív, vagy ész, azaz ok, vagy ösztön gyakorol tulnyomó hatalmat a' kérdésbe vett tényen, vagy életen.

És ha ezen kifejezés' értelme, az észt, vagy szívet kirekesztő általánossáig terjesztetik: végtelen különbséget okoz az ítéletben. Így például, a' b. Eötvös József' „Kelet népe és Pesti Hírlap” czimű röpiratában azon nevezetes állítás, melly a' 16. lapon iratik, a' fent meghatározott fogalom, és logica szerint egészen ellenkezőleg fog állani. Az idézett tétel imez: „a' nagy császárban én nem taticának (azaz észmünek) diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden tatica's ügyesség mellett az, minek alapja nem jó, miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino's annyi nyert csata, 's győzelem, 'sa' taticának minden csudái végre Waterloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicsó lengyel nép' vesztének okát, nem a' tatica', hanem inkább egyessség', 's azon bizodalom' hiányában keresem, melly nélkül semmi valóban nagyot, véghez vinuünk nem lehet, 's mellyet e' boldog-

talan nép, talán épen azért nem érezhete
 vezetői iránt, mert több ügyességet, mint
 férfias egyenességet vön észre tetteik-
 ben.“ E' tétel, a' fent kifejtett logica' nyomán így
 áll: A' nagy császárbau én nem a' hős lelkedés
 (azaz szívlobbanat') diadalát, hanem épen azt lá-
 tom, miként sülyed minden magasztaltság, 's
 ügyesség mellett az, mi a' tacticától, azaz ész-
 fontolástól eltér, miként vezethet Austerlitz, Jena,
 Borodino 's annyi nyert csata, 's győzelem, 's a'
 szívgerjedelemnek minden csudái végre Wa-
 terloohoz, és sz. Ilona' szigetére; 's a' dicső len-
 gyelnép' vesztének okát, nem az érzelmi he-
 vület', haneminkább azon egyesség', 's bizoda-
 lom' hiányában keresem, mellyet egyedül a' fon-
 toló, 's értelmes nemzetélet fejthet ki, melly
 nélkül semmi valóban nagyot véghez vinnünk nem
 lehet, 's mellyet e' boldogtalan nép, talán épen
 azért nem érezhete vezetői iránt, mert több ön-
 zést, (azaz szívöszönt) mint férfias egye-
 nességet, (azaz ész a' karatot) vön észre tet-
 teikben, — de ez csak személyes nézetem. Azt
 azonban nem kell magyaráznom, hogy Napoleon
 épen a' 'császári' czimben tért el megfonto-
 lási tacticájától. Addig mindenért a' nép' ér-
 dekében látszék küzdeni, 's ha nem úgy lett volna
 is, a' nemzet, consuljában mindenesetre olly párt-
 fogóját látta, ki őt önfénynél többre becsüli, mert
 hiszen, ha tetszenék, az europai koronások' sorába
 állíthatná magát. De miután a' szív' nagyra vá-

gyása alá kezdé rendelni az ész' hideg terveit, miután császári szék, nepotismus, 's telhetlen hódoltató vágy ingadoztatták számító nézetét, 's a' közvéleményt, 's miután ezen uj erők' izgatására kezdett hajolni 's tenni: bizonyosan nem az észtan' tacticája bukott meg, hanem tacticatlanság buktatta meg a' szív' terveit.

IV.

Szív, és ész, mint statusélet-erők.

Életünk' folyamában mint két intéző erő működik szív és ész. A' szív, felvett benyomásoknál fogva minden esetre akarja, mit az ösztön szükségessé tön. Az ész, okoskodólag, a' szép és való' eszméivel egyesíti, mit az ítélet hasznosnak talál. A' szív, ösztönétől feltételezi az életirányt, az ész, mindig okra viszi vissza az akaratot. Ezen ok a' szép és való, melly minden tökély-, és erkölcsnek alapja. Azért ha szívünk' ösztöne nem hallgat az ész' okaira, tökély, és erkölcs nem lesz biztosítva éltünk' körében; és ha tökély 's erkölcs hiányzanak, a' hiányt bűn, és félszegség tölti be, 's ezeknek kisebb nagyobb foka, nemei árnyék-lata, csonkítja, akadályozza, vagy éppen elmeríti a' szépet és valót, mellyek az észnek feltételei. Ebből kitetszik, hogy olyan életben, hol szív uralkodik, ha néha a' szív' ösztöne szép és valót tenne is szükségessé, azt állandóul nem bír-

hatja, mert az ész' okai által, mint nem szerzé, úgy védeni sem képes. Ugyde, ha a' szép, és való ideiglenesen érinti éltünket: ideiglenes leend a' tökély és erkölcs is, mikből jóllét, és nyugalom származik: 's innen önként következik, hogy a' szívuróság, ha ollykor ad is, csak időközi boldogságot adhat egyes életnek.

A' statusélet, egyes életek' összetétele. Erre nézve tehát a' szív és ész nem egyesekben fejti ki erejét, hanem a' többség' akarata által hat az egészre. Ha a' többség, mellynek akarata hat, a' szív ösztönéből akar, szív uralkodik a' statuséleten; ha az ész' okaitól feltételezi akaratát, észkormány ülend a' közügy' jobbján. Különb a' szív, vagy ész, a' fentebbiek szerint viendi véghez munkásságát. A' boldogság' alapja, mit egyes életnél jóllét- és nyugalomnak nevezünk, statuséletben szabadvagyon- 's személybátorságnak mondatik. 'S így, a' fentebbi okoskodás szerint, minthogy az ész' feltételei szép és való; a' szép- és való' megtestelése a' tökély és erkölcs; a' tökély és erkölcs' eredményei a' jóllét és nyugalom, vagy is szabadvagyon, 's személybátorság: tisztán áll, miként a' statuséletet csak az ész teheti állandón boldoggá.

Tehát a' statuséletben e' két erő működik; vagy ellenörködve egymás' tulnyomási ellen logikai arányban, 's így üdvözítőleg; vagy átnöve egymást, 's így szélpontokon csapongva veszélyhózzólag. Ha az ész nagyon kiszorítja a' szív' igényeit

rendkívüli szigor áll elő, melly a' szívre farasztó benyomást tesz, 's ösztönét költi az észjárom' levetésének. Ha szív az uralkodó, a' szenvedélyeket veszi udvarába kegyenczekül, kik irtózatosan magoknak kezelik a' statuséletet.

Három fő elem van, mellyek körül a' statusban kiterjeszteni törekszik hatalmát a' szív.

1 Az önélet, 's ekkor haszonvágy', rangkór', 's fényűzés' szenvedit idézi fel; mint Cleopatra', XIV. Lajos' 's a' t. korában. A' szívnek illyenemű uralgása, finantzügyi megbukást, kimerültséget, ez ismét erkölcsi sülyedést, ez ismét gyávaságot elaljasodást szül.

2. A' hit; mellynek irányában fanatizmust, vakdühöt, 's önéletfeledést, (melly szív' és ész' munkásságát veti el főcéljától,) szokott költeni; mint Nero, Domitian alatt az ó, 's reformatio' kezdetekor az ujvilágban; úgy hogy a' már I. Ferencz' korában hatalmasan fejlődő, 's értelmesült Francz-hon sem tudá bölzsültségétől keblét megóni. A' szívnek illyenemű uralgása inquisitionale tribunált, 1572-ki véréjeket okoz, mellyek, a' méltóságából kivetkezett embert állattá sorozzák.

3. A' politica. E' tárgyban eldoradói vágyakra, rögtönzött manias reform- 's erőszakra szédíti a' népet, mint Mirabeau' szavai tevék, mint Robespierre' 's a' t. korában történt. A' szívnek illy uralma, korlátlanságot, ez ismét zendületet, ez ismét megtörést, igába jutást hoz a' statusra, 's életét megszünteti.

De ha a' szív, elsorolt veszélyeit a' statusban szélső eredményekig nem fejtené, vagy éppen a' kijelelt főelemek' ügyében valami jót előhozna is: okvetlenül rövid, és állhatlan segély az, melly egy résznek használva az egészet meríti.

Ha az alattvalókat ragadja el a' szív, anarchia fejlik ki; ha a' felsőbbbséget: despotismus. 'S kényuraságot nem csak egyén üzhet, hanem testület is, mint Romában a' patriciusok, Velenczében a' tizek' tanácsa, 's Oroszhonban a' senatus. Azért igen veszélyes az olly Monarchia' állása, mellyben az elszigetelt, 's ön befolyás nélkül terhelt nép felett, a' kormány és aristocratia, mint két ellenerők, osztoznak a' status' dolgain. Mert, minthogy a' nép, csekélyebb műveltségénél fogva, mindig hajlandóbb a' szívnek engedni: ama' két küzdő erők közül ahhoz fog szegődni, a' mellyik való vagy ál de mindenesetre szívyszerű érdekekkel csábítja magához. A' népnek szívhatalma ellen tehát egyetlen biztosító mód a' Monarchiára nézve, ha azt jogérdek által köti a' status' életéhez, e' jogérdek pedig: földbirtok, és képviselet.

V.

Szív és ész, mint reform-elemek.

Statuséletnek két esetben lehet reformra szükségé. Vagy szigorubbá válik, mintsem népét boldogíthatná; vagy kifejtettebbé, mintsem a' nép

megbírná. Mind kettőt körülmény, vagy visszaélés idézi elő. Első esetben az alkotmányt kell kiterjeszteni, másodikban korlátozó törvényeket hozni; 's mindkettő reform által történik. A' reform' ügyében szív, és ész ellenkező akarattal bírnak. A' szív benyomásoknál fogva határoz meg minden hiányt, 's a' reform' ösztönét arra szorítja, a' mi rosszul hat. Az ész, okát vizsgálja minden hiánynak, 's a' reform' szükségét abból itéli meg, mi a' rosszat eredményezé. A' szív rögtön, és magán állva kap fel minden javítási tárgyat; az ész fontolva, 's általános viszonyokkal egybevetőleg. A' szív akadályok által ingerültséget, az ész kitartást nyer. A' szív zendülettel hevenyész; az ész törvényes haladással alkot. Innen világos, hogy az ész, soha sem nélkülözhetlenebb, mint reformban. Washington észszel reformált. Franczhoz a' szív', Anglia az ész' rendszerét követi.

Az erkölcsi élet' reformja hittan által történik. Itt épen a' feljebbieket kellene ismételtnem, ha leírni akarnám miként kezeli a' hitesszközét a' két ellenerő.

Csak az a' valódi reform, melly nagyszerű világnézetekkel hat múltba, 's jövőbe. Itél a' történetek, jósol a' leendők felett, rendszereket állít, eszméket teremt, elveket tisztít, irányt mutat; vagy a' szak-törvényeket műveli, bővíti, 's határozott értelemre hozza; módosít, felfedéseket tesz, a' tökély' és jóllét' országát helyes törvényekkel előidézi. De helyes törvényhozáshoz csak ész vezet, mert csak az ész buvárkodik a' körülmény' ,és nemzeti jellem'

okai között, pedig Montesquieu szerint a' jó törvényeknek „annyira a' nép' lelkéhez, mellynek javára irvák, kell alkalmaztatniok, hogy vakesetül vehető, ha egy nemzet' törvénykönyve, idegenre illik.“ (Elles doivent être tellement propres au peuple pour lequel elles sont faites, que c' est un tres-grand hasard, si celles d' une nation peuvent convenir à une autre. De L' Esprit des loix liv. I. Chap. 3.)

MÁSODIK FEJEZET.

Mellyik elem' uralma, minő eredményeket fejte ki az egyetemes status-történetekben?

I.

Egyiptom.

Az ó világból állítok elő egy nemzetet, melly buta lelkében kevés elevenséget birt; melly kasztakra osztott népszerkezete, 's minden ügy' tőzsér-'s iparág' czéhezése miatt, mint szinte a' mindent közvetlen isteni befolyásnak tulajdonító hit 's innen eredő varázslat' nyügeinél fogva, még kevés elevenségű lelkét is mintegy burokban hurczolá; 's még is, mivel gyakorlati számoló, és szívszarnoklattól ment politicát követett: az ó vilagnak erő- és műveltségben imponált; Róma és Görögország' pallérozottságának pedig bölcsejévé lön; 's ez: Egyiptom. Nálók a' babyloni Hermes, — 's tehát mint mindenütt, egyes férfiú, — terjeszté az első műveltség' sugárit, melly az ó indus csekély pallérozottság' viszfénye volt. 'S mert az ön-

eszmélet' első ereje, iránya törekvése, a' saját-élet' benső akaratára, szükségére, világára lón fordítva; intézve, központosítva, az azokon túlvagyó képzelet pedig korlátoztaték: minden külbefolyások', vándorló népvegyület', igazgatási változások', 's fentirt political akadályok' daczára tulnyomó virágzásban fejlett ki. A' buta, bágyadt, tompa erejű, égővtől lankadt idegzetű, légtől beteges nép. tudomány, és művészeti fölfedezéseket tőn; political rendszerét kifejté, pallérozá; kereskedését virágzóvá tette, 's történetlapjain épen úgy, mint földjén, orjási vázait hagyá nagyszerű éltének. Először a' mindenek' anyját, az időt oszták föl, 's számíták ki; naptárt csináltak, melly egy általános cselekvési számítás' nagyszerű eszmealapját eredményezé. Ezt követte önszükségükből indulva, a' mértan; mit a' Nilus' szabályozása szükséglett. Innen vízmérő, csatornák, zsilipek; mik ismét hydraulica', 's erőművek' tanát feltételezé. Így midőn eszök, erejök', akaratok', önszükségeik' pótlása, számítása körül működék: forrásait nyiták a' nemzeti gazdaságnak, mi körül ismét status-oeconomia', 's finanztan' fejtését, pallérozását kelle figyelembe venniök. 'S mind ennek logikai eredménye jóllét lón 's a' jóllét meghozá a' fejlettebb igényteljesbelet' jogait követeléseit; 's aprónként kifejtett az erős alapra alkotott, 's ön birtok által támaszott szellemi fejlődés; melly egy gyékénybölcsőben vizre vetett leleuczet, ország-, nép- és imposant törvényalkotóvá hagyott nevelődni Mózesben; 's melly

kalmároktól vett, név- és születéstelen rabszolgát első statusministerré emelt Józsefben. Igen, de az ész mindig tulsulyt tártott, 's ez minden dolgaikban jellemzve lón. Míg egy-felől roppant csatornákat, földművi csodákat, kimeríthetlen természetést, 's kiterjedt ipar-, és kereskedési viszonyokat alkotott a' csekély, 's műveltebb földrészekről külön szigelt nép: másfelől a' képzet' számára teremtet czikkek, fölszínti egyszerűségben maradtak. Hangszercik nyomorú háromhurú lant, kised sip, dob, 's trombitavégű kürt maradának; mellyeknek hangjegytelen használata csekély élelményt adhatott azon kevés alkalomnál, midőn alkotmányilag megengedteték. Szoborműveik kiállhatlan szárazak, egyhanguak valának; 's hát még költészetők? — De a' durván, mázolt inkább, mint festett kövek, 's szövetek közt, mikben feszítészetők állott: egészséges-étkekkel lakottan, szükségűtől nem kergetve, léleknyugalommal ült a' mértékletes nép; mellynek életrendét, tápszereit 's a' t. orvosok határozzák meg épen úgy, mint a' királyét; kit a' közérdek' minden ügyében alattvalóival rokon törvények korlátoztak. Nem voltak színházaik, 's lázos mutatványtáraik; de igen egészséges fürdők, körülmetélkedés, 's a' t. Nem voltak pavillonok, kioszkok, fény- és kaczerházaik; de roppant tartós templomok, obeliszek, labirinthek, piramis 's a' t; mik, ha pompaszerűek is, de nem ingerlők nem csábítók. Nem voltak czifra festéseik, képeik, de földképek, vízszabályzási rajzok 's a' t. annál

több. 'S minő volt nemzeti érzelmök? tanuja azon adat, miszerint a' tengerre azért haragudtak, 's voltak sokáig idegenek a' hajózástól, mert nemzeti istenöket, a' Nilust elnyelé.

Táncz, játék, éneklés, 's 'a t. iránt gyűlöletet viselt a' nép; de józan, szorgalmas, mértéketes, kitartó jellemmel birt; 's még hitvallása is olly komoly volt, hogy minden vidám érzelmet kizára, de az áhítatosságot fentartá. Tehát ezen népéletben fő elem, fő alkatrész volt a' számító ész, 's ítélő tehetség; mellék, szűktérbe nyomott, 's senyvedő életművezet pedig a' képzélet; 's tekintsük meg a' polgári, és magányélet' oldalait, miket ezen rendszer eredményezett, megfelelték-e egy természeti jogokat lehetőségig megközelítő, 's azért helyes közélet' philosophiájának, alapeszméjének? Országlásuk' alapelveül, mint lenni kell, közjólét vala kitűzve; 's ezt, a' jónak virágoztatása, a' roszuak irtása, akadályozása által rendezték elérni; amazt népnevelés, emezt polgári 's fenyítő törvényszékek' útján. A' népnevelés' ügye nem egyoldalú daraboltságban, egyik ágról másira ugrálva, mitsem végezve, hézagokat hagyva, osztályokat mellőzve, szabadalmazva, vagy tulterhelve gyakoroltaték; hanem együtt testi és lélekfejlés országos gond' tárgya volt. A' gyermekek' testi erő- és izomfejlődésük' éveit ruhátlanul, pongyola szabadságában nőttek a' természeti szükségnek; 's későbbben is, midőn öltözetet nyertek, egyszerű

kellékeik, a' képzelet', hiúság', fényüzés' méte-
lyes ragályát sem föl nem költhették, sem, ha tán
kelendett, nem táplálhaták. 'S bár az udvar, és or-
szágnagyok napkeleti fényt üztenek: egyik osz-
tálynak sem juta eszébe, azon, törvényszerűleg
őket nem illető módot majmolni, mi alkotmányilag
tiltaték; 's minek némi gyakorlata temetés, vagy
gyász ideje alatt engedteték meg. De taníták gyer-
mekeiket azon osztályi életneemtől igényelt tanok-
ra, mellyhez kötve voltak; mellynek törzsökéből
születtek; 's mellynek tagjaivá, az alkotmány'
alap'törvénye szerint felnövendettek. Mindenki
saját köréhez alkalmazott oktatást vón, közköl-
tségen fizetett, 's külön szak-tanítók által; és min-
den néposztály' növendékei a' munkásság' 's szor-
galom' azon gyakorlatában növeltettek fel, melly
minden kicsapongó elmeábrándot kizár; a' lélek'
fattyú szétszóródását akadályozza; minden erőt,
's figyelmet saját vállalata körül központosít; 's ön-
foglalkozásiban otthonos ügyességet, biztos tapin-
tatot szül. És a' népszorgalom' országos gondja
általánosan kiterjeszteték. Még a' király' naprend-
je, munkássági köre is szorosan kiméretett; mit
mulasztani épen úgy nem lehetne, mint mások által
végeztetnie. És míg a' népnevelésben, egyfelül a'
lélek' elfoglalása, 's jó irányú munkáztatása által
minden túlcsapongó tévutak ellen a' közszellem
biztosították; más felül, — a' természetes testi ne-
velés, egészség-fentartás' rendszere által, — a' vér'
és idegzet' beteges rohamai, féktelensége, 's kor-

látlan eedrménye ellen vezetteték folytonos óvás. Fesztelen öltözet, tisztaság, fürdés, mértékletes élet, környűlmetélkedés 's a' t. alkotványos kötelessége volt a' nép' minden egyeseinek; sőt az ételrend nem csak alsóbb osztályok', de királyi asztalok' igényeit sem engedé tulcsapongni; 's így betegség, ingerűltség, vérterhelt agyláz nem uralkodván: egészséges lélek egészséges testben működheték. 'S mig test' és lélek' öszhangzó idomitásában, olly tulnyomó szerep adaték az észnek; 's olly szűk szakmánya szorítotték a' képzelet: a' hitágazat,' 's erkölcs-tan' elvei adatának kárpótlékul a' politicali hév- és öröm-meddő szívnek; miből ismét az lón, hogy a' túlvágyó képzetnek szent ösztön, 's léleknyugalmi irány adatván: ennek működése, vagy közbejöhethő tévutai is, egy közforráshoz, t. i: a' polgári csend-'s jólléthez folytak vissza boldogítólag.

E' józan alkotványos jellem bélyegző magát a' bűnkönyv' 's fenyítőrendszer' gyakorlati szerkezetében is. Sem túlvitt irgalmat nem pazarlott, egy emberi méltánynak keresztelt beteg érzélgés; sem lépten nyomon vad szigorral nem gyilkolt a' criminalis ábránd' üldöző maníája. Áleskü, 's ölés — t. i: isten és ember elleni két fő véték, — bosszúztatott halállal; más eseteknél többnyire a' bűn' természetéhez lélektanilag alkalmazott véteksuly gyakoroltaték. Az áruló' nyelvét, a' levéltörő kezeit veszté; 's a' t. És jeles törvényíróik Menes, Bochoris a' nemzeti élet', néposztályi viszonyok' 's körűlmény' szükségait vevék mérfokul,

lélek és természeti bölcseséggel alkotott czikkeikhez; mik, részlehatatlan igazsággal, hamar, 's törvényszigorúval kezeltettek országos fő törvényszék előtt, a' felek' ügyvéd nélküli, — 's így magokért legjobban ellátható, — ügyeik felett. És bár a' királynak, — a' mellett hogy sem terhelni az ítéletet, sem hozására nyilván, vagy titkon befolyani eszközei nem voltak, — lágyító kegyelem-jog iraték kiváltságul: ezen uralkodói akarat is közhatalom' felvigyázata alatt állt: 's így, a' fejlődési jogok', 's kiszolgáltatási rendszer' kölcsönös ellenőrsége, hideg, számított alkotvány szerkezettel biztosítva, még a' véringerültség, 's túlcsapongó érzelm' könnyelmű szelét is crejéhez ragasztván, összehatva, egy kereket forgatott, melly a' közélet' javát, érdekét, folytonos haladásban vitte. És midőn már a' lassú érettség, a' nagy gép' minden rugóit mozgásba, eredményeit életbe, élvezőit virágzásba hozta: egy politikai éber figyelem kíséré a' rendszer' egybehangzó működéseit; melly azt, mint egy felől a' tulfeszítő erők' veszélyétől óvta, úgy más oldalról minden elemet eltávolította, melly a' műfolyamnak gátot vethetne. Így történt, hogy a' nép, 's nemzeti jellem minden külnemzet' heterogen befolyásaitól szorgosan védetett; 's a' görögökkel kötött szoros közlekedési viszonyok' nyomán elharapózni kezdett néphenyeségnek, — melly ama' gép' mindenható kerekeire a' restségszülte képzet' iszapos, temető-árját özönlendette, — Amazis' korszerű törvénye által gát vetteték; miszerint minden

polgárnak egy, neve, hivatása, életmód- 's évi munkássága felett, felsőbbségnek esztendőnként bemutatandó számadás' kötelessége, szigorú bündíj alatt elrendelteték. Így a' nép, hideg, józan, számító nevelés mellett egészséges testté növekedék, 's a' közélet' egészséges légje — t. i: a' hideg, józan, számító, 's éber gonddal őrözt országlási rendszer' — táplálatában, kifejté a' cselekvés' teremtő erejének minden eredményeit, mikre égőve, fekvési helyzete, szomszéd népei, külviszonya, 's a' jólét', és közérdek' belöszttöne, igényt, eszmét, akaratot ébresztett. Az eredeti jellem, nemzeti erény meghonosultak. Bányaművelés, építészet, földművelés, iparügy, szóval a' nemzeti gazdaság' gyakorlati forrási megnyitattak; 's a' nemzet önerőre kelt; melly sajátmagában mindent fellelve, sem féltékeny irigységgel idegen népek' szerzeményeire nem kaczerkodott; sem elégtlenség' ördögétől ostromozva, önmagának, 's alkotványos- és népelemeinek mardosó-skorpiója nem lön.

Most tekintsük át röviden históriai életét, mi lön az eredvény? Az, hogy a' jogviszonyokkal közérdekhez forrt osztályok' kapcsait semmi vész föl nem oldhatá, hogy a' státusélet egy tömött, átszilárdult szoborra edződék, mellynek vasfejét, 's ércz bordáit sem eszmemozgalmi agyláz', 's belforrongás' örlő szörnyei szét nem vetheték; sem külhatások' ostroma át nem rostázta; 's melly mégis, roppant terjedtségű életművezetét biztos kér-

gekkel óvta. Eredmény lön, hogy bár a' nemzetet pap,' katoná', baromtenyésztők', pásztorok', tolmácsok', gyártók', halászhalk' hétéfjű hydrává fajulható különérdekű, 's különvelejű osztályi képezék; 's bár a' papok' törzsöke, nemcsak elseje volt a' több kasztáknak, hanem részint jogszerű polgári igény, részint értelmi túlsúly, kitervezett csel, 's örök éberönzés' következtében, ők valának néptanárok, statustisztek, orvosok, bírák, csillagászok, 's befolytak az ész- és hitphilosophia' ügyétől, a' kalmárnövendék' első hyeroglyphitanáig, mint szinte a' királyházi ételrend' 's hálóterem' titkaitól a' halott körüli intézkedésig mindenbe; szóval ők valának élet' és halálnak polgári' katonái' 's fenyítő hatalomnak képviselői, rendőrei, erőművészei; 's igazgatói, mindennek; 's bár ezen papi politica, sajátságos beljegyenél fogva, — miszerint öntagadó lenni sem tud, sem akar, — az egyetemes nemzetirányra, ha nem mindig, bizonyosan sokszor közérdek' ügyétől eltérőleg törekedett hatni, 's épen azért a' nemzet' hitana, mythológiája, 's philosophiai iránya, a' polgári történetek' forgató pontjai között, — mint például az ősi Mozes' korával, Mozesé Herodotus' szakában, 's ez ismét a' Ptolemaeusok alatt, — tetemesen változott; 's bár végre ennyi szellemcserék, eszmeváltozatok, 's elvforradalmi átmenetek, többnyire súlygyenyvesztő ingerültség' 's politikai szenvedély' minden félelmével szoktak jönni, 's pusztításokkal kitisztálni: még is, öntudatos vezértá-pintat, következetes országlási modor, 's hideg

számító politica' alapelvehezi hű ragaszkodás, az elmeccsend', 's léleknyugalom' szárnyain vezeté át mind ezen félelmes elemet; 's mi nemzeti sírt adhatott volna, nemzeti dicsőséggé teremté. 'S mint a' szellemélet és értelmi érettség, minden elmehábor- zendület- 's szenvedély-harczoktól érzelemfék által biztosítva, korszerű haladásban tartaték: úgy az anyagi életművezet, ama' hidegszellemtű kormányrendszer' gondja alatt, emelkedési fokain fényes pontig hágott. Úgy hogy, bár statusviszonyaik külön korszakokban, külön érdekirányt vettek; bár az állodalmi helyzet, most önálló ország-lás', majd provincialis kormány' kezeiben módosítaték; bár most zsidó, majd görög, persa, vagy római statusnézetekkel, vagy éppen viszonyokkal jött érintkezésbe; 's bár a' zsidó Jeroboámmal szövetezett Sisa k a' Diodorus által kiemelt T n e p h a c t u s, 's a' tisztaszellemtű törvényalkotó A s y c h i s sokban különböző irányú fejdelmek valának; bár az aethiopiai felsőség alatt töltött félszázad, a' harmincz, 's néhány évig terjedő polgári anarchia, a' tizenöt év alatti tizenkét fejedelem' collegialis uralkodása, majd ismét a' Psammetich által alapított monarchia, mint szinte későbbben Cambyse's és Nagy Sándor' idegen hatalma, 's a' Lagidák' országló házának fényes solid pálczája, különszellemtű igazgatásformák valának; 's bár végre, ennyi kormányváltozat, hatalomingás, érdekcseré, 's váltott befolyások, a' nemzeti-élet' erejére ártalmas, gyengítő, süllyesztő, kapkodó stadiumokat szok-

tak okozni: még-is Egyiptom, kincs,- tudomány,-
's földművi virágzó példánya maradt az ó világnak;
mignem Cleopatra' fecsérő könnyelműsége meg-
vesztegeté az erkölcsöt, hiúvá tévé az értéki be-
cset, elhigítá a' nemzeti szilárdságot, fölolvasztá a'
közérdek' kapcsait, 's érzélem és szenvedély'
súlyesztő, aljasító mételyében puhává, bizalmatlan-
ná, egyet nem értővé törpítve a' népet, a' már
Ptolemaeus Philadelphus' fényezésében kezdődő
igény szerint, Róma' hatalmába dönté a' nagyszerű
hont; siroszlopúl hagyva királynői szennyes hírét,
's megvetve alapját a' nép' végerőtlenedésinek,
mellyből többé kiemelkedni nem tudva, saracen- 's
arab-kezek között hulltak porba töredékei.

II.

Spanyolhon.

És most hagyjuk el a' nagyszerű romokat,
miknek ősi dicsőségét száraz hideg politica al-
kotá, 's harmadfél ezredig védte; 's lépjünk egy ó vi-
lági tragicus nemzet' színpadára, hol képzelmess-
ség játssza a' századok' véres fölvonásit; hol szen-
vedély volt a' sugárló, 's az öngyilkos jelenetek' ro-
hami egymás' hatását nyeldesék; 's mellynek egész
nemzeti léte, egy politikai hideglelés' folyama;
melly csak azért látszék közönként egészségi erő-
telt nyerni, hogy a' követő láz' rohami annál mér-
gesbökké legyenek, 's ez Spanyolország.

Már maga a 'hon' természete, szív- és vérhatalom' kifejtésére van alkotva, 's azt népeinek jellemében folytonosan kísérni lehet. A' hegyi, 's tengervidéki száraz tiszta levegő, erős mellű, inas népet nevelt, mellynek, a' dustertermű föld' buján nőtt, egészséges, 's másuttiaknál táplálóbb növényi, bővérét örök táplálásban tarták; 's a' természet erős hevítő illatos borok, mindennemű fűszerek, ingerlő főzelék, 's italtermékek a' déli melegőv' járultában, fogékonynyá tevék a' nemzet' lelkületét mind azon elemek' nem csak elsajátolására, de elbirására is, miket vér, érzelem, 's szenvedély szokott hatalomeszközül, 's forradalminak kutfejéül fölvenni, mint költészet, szerelem, büszkeség, pártdüh, hitláz 's a' t. 'S minthogy a' termékeny haza könnyen, 's bőséggel termeszte minden táplálékot; könnyen uralkodást nyert a' hegyesség, melly a' kényelmesség' elfajulásához tért nyitott; 's ez ismét, a' bő, és meleg vérben, égővben, 's fűszerektől bódult, tikkasztott agy' féktelenségeiben dus tért, 's anyagot talált. Mit kellett volna tenniek, hogy azon érzelmi túlsúly szívzsarnoklat melly a' magános népéletet bélyegzé, tépé 's zaklatá, az alkotványos nemzeti lét' jellemébe át ne lopja magát? 's zavargás', zendület', elégtlenség', 's minden polgárzati szörnyek' magvát ne oltsa méhébe? felelet, az észpolitica' hideg kezébe kellett volna szorítani a' magány érdekek' 's eszmék' szétágazó szálait, melly azt, számító elvek' 's alaptervezet' nyomán, egy

közérdek' tartós vezérvonalával szője fel, 's az ingerültségtől szakadozott szálak' erejét, az egésznek tömött összefüggésével pótolja. Nem úgy lőn. Midőn még alkotmánycodex, 's formába öntött kormánysszerkezet nem vala; még a' német népek' vándorlása előtt, egyes város', néptörzs', vagy családok' szenvedélyből eredt, nőtt, 's elfajúlt érdekei, vitái, csapongási pusztíták a' hont. 'S bár nemzeti erő, 's cselekvési tehetség, óriási adatait teremték a' merész akaratnak: még-is, mert szoros rendszeres egység nem füzé egy irány felé az erőket, mert minden merész vállalat, és tény, egy fellobbant szenvedély', vagy napi szükség' hevenyészett kitörése, 's kényszerítése volt; a' köz életre nézve eredmény nélkül veszett el a' tettek' nagysága, 's átmenetében bősztrohamot, következtében pusztulást 's fájdalmas emléket hagyta. Midőn a' versengő Róma, és Carthago elveté koczkáit a' political hatalombástyául ismert Hispánia fölött; 's táborteleppé alakítá e' roppant félszigetet: minő merész, meglepő, hatalmas jelenetekben mutatá magát a' polgári tűz? Sagunt, hős szántság' 's törhetlen kitartás' erényeit hagyá örök emléken; Lusitánia' férfiai egy művelt harcztan' tervét, cseleit, 's erejét tudák lelkesedéssel tehetetlenné tenni; Numántia' polgári pedig két római vezért tenkre harczoltak; sőt Hostilius' szabad bocsátásában, 's a' Scipio' éhostroma alatti önelégetés által a' nemzeti erény' emeltebb fogalmát jelelték, mellynek egyes nagysága a' celták' Megarájában képvi-

seltették. 'S még is, ennyi élet, ennyi tűz, muló eredmény' rakétája lön; melly magát elperzselé, de közfény- és hévpontja, hová sugárit visszavigye nem lévén, az ontott vér' csepjeiben tört meg, 's aludt ki. És a' felettök folyvást csatázó idegen vetély, nyomatás' járma, kirablott jog, szétszakadt élet, 's hadáruvá sülyedés, méltatlan érzelmet, 's eszméjét költé ugyan a' népegyletnek: de nem az ész' lassan működő utját választák; hanem az ingerültség rögtönzött ajánlata kellett; 's eltévesztve a' felvirágzás' első alkalmát, polgári jogszerű philosophicus szövetség helyt, a' Viriáthtól tervezett közzendület fogadtaték el, melly a' lázadt eszméknek ugyan cselekvési tért nyitott, de ivadékok' nyugalnát törte meg; polgári lét', és érettség' eszközeit szorítá háttérbe; 's zajgási sympathiát költött, melly, — bukott római népfők', 's nagyok' élesztése által, — kétszázados harczczá nyúlt, végeredményül, római igába játszván Spanyolhont.

'S imé az isten' legdusabb, 's kellemesb földjére települt nép, ég' és föld' választott adományi között, mielőtt független, alkotványos nemzetté alakult, vagy közérdekű rendszer' boldogító természetével megismerkedett volna; bevégzé időtlen negatív éltének első felvonását; 's vér és izgatott érzelmek' szétvonó ördöge miatt, idegen hatalom' provinciájává lön, mellynek saját kormányzata négyszáz év alatt önnyelvét, szokását meghonosítván, minden eredetiséget megtört, le-

vetkeztetett; de életjelét adá egyszersmind ama' boldogító politicának, mellynek kormányát ész viszi; mert hadtan, 's tudományok virágzásba jöttek, 's az ország, hazája lón Seneca', Traján' 's Theodósiusnak. De a' nép' istene, mint ennemzetünkkel is tón, nem hagyá végképen kiveszni a' nemzeti vágyat, 's öntudatot; melly a' lélekakarat' végerejét titkos mély gyökérben szokta megtartani egy zendülő korszak' számára. Így, midőn a' vándorló népeknek, római századok után alakult birodalmait, az épen olly lángeszű, mint vállalkozó Vallia megdönté, 's a' gothok' nyugati országában megveté a' spanyol nemzetiség' bölcsejét; midőn Leovigild Galiciában építé országot, 's a' biralom terjesztő Eurich, alkotványt ada a' gyermek nemzetnek; az, rémes multjából tanulva, elfogadá kötését. De mi előtt a' közérdek' életét, célját, eszközeit tisztába hozta, 's bel- és külviszonyok' adataiból az állodalmi irány' kulcsát meghatározta volna; egy új nagyszerű tan foglalá el a' polgárilag kiskorú nemzet' elméjét, a' katholicismus: melly a' kitörölt gothnyelv' helyébe közös ősit hozza ugyan vissza; de épen azért, a' spanyol népek' egységét, a' hit' szellemében, 's papi kormány' befolyásán alapítá meg. Így a' hit lón a statuselet' alapeleme, melly jogokat nyitá az érzelem terjeszkedésének; 's uralomra emelve a' képzetet, most a' kebelbeli királyságok' rangfokozatára költe eszmét, melly irigy vetéllyel mérgezé a' a' szétfolyó irányt; majd a' nagy Cid' 's lovag-

költészet' tulragadó korát, 's a' nemzeti érzés' ama' beteg magasztaltságát idézé elő, melly mindent az egyház' erejében véelve föltalálni, elveszté a' kormány-biztosítás', 's ön munkásság' ösztönét; majd a' rang- 's család-elsőségi osztályzat' mirigyét, nemzetségi czivódásokban hozá a' haladás' nyakára, kasztákat szabadalmazva a' nép, 's köröket a' kaszták között, melly az ellentőrekvés' szellemét, az igazgató, 's törvényhozó testületek' körében egyaránt elhinté. És ezen tul-szoktatott polgári ábránd, e' nyugtalan véruraság, minden formában megpróbálá erejét, 's többnyire sikerrel. Most, nemzeti szegénység miatt, zsidóknak oszta jogegyent, pénzügyi miniszterré, országtisztt-, királyibérlők-, 's nagyok' udvarmestereiké emelve őket, majd ismét, midőn azok, az öntudatlan, hagymázos nép' éber álmai alatt, pénzt, és hatalmat magokhoz cseleztek: pusztító gyűlölet 's üldözésre tört ki ellenek, melly ismét a' status-élet' beteg művezetét rongálta. Most, a' törvényhozótestet tévé heterogenné, szétvágó érdekű alkatrészekből szerkezve; majd szent szerzetek' számát, 's jogait szaporitá, míg más felől az egyház' ajándékozásával fogyasztá a' változó pénzügy' erejét. Ennyi indulat túlzásban most a' rendek akarak korlátozni a' király' hatalmát, majd a' király törekvék imponálni a' corteznek; de a' nélkül, hogy törvényes lét, 's állodalmai szerkezet' elve vezette volna, mindig szenvedélyből; 's a' nép, mint dolog, mint szél' és pillanatnyi vakérek' laptája,

most ez, most amaz párt' érdekei szerint hányódék, 's változtatá közvéleményét, semmit nem haladva saját jóllétéhez, 's a' közjó' erejére. Mig ekképen a' pogári figyelem, a' statusélet' költői oldalán 's inkább ékeire mint életvázlatában lőn felozsolva: a' statusgazdaság, adóztatási rendszer, 's képviseleti szerkezet, rendetlen változatokon hurczoltattak által; 's bár a' cortezjög földbirtokon alapult; 's nagy befolyásu igényekkel birt: még is, — kivéve a' legújabb kort, — soha nem kormányoztaték a' nemzet, saját országgyűlésétől eredt törvények által.

Most tekintsünk röviden végig a' spanyol nép' nemzeti, és magános életén, mi az eredmény? Az lőn, hogy a' spanyol pór — ki, mindenütt a' nép' magvát teszi 's jellemét elhatározza, — phantasmagoricus szélsőségek közt hánykódva, hitében vakbuzgóvá politicában pártdühössé, házkörében rendetlenné, reményiben gyanússá, 's jellemében bosszuálllóvá, és kétkedővé lőn; hogy a' gazdag honban többnyire szűkön, 's való-élvtelenül tengődött. Így lőn, hogy a' nemzeti élet' arcza most kórhalvány majd tulpiros színben járt; hogy az alkotványos ügy, fönség' és sülyedés' pontjai közt bukdácsolt; hogy nagysága, mintegy felnyurgult növény, kinyitá ugyan ollykor hervatag szirmait, de gyökértelen pompáját mindig első szélnek adta; így lőn, hogy a' nemzet, mit az új America, mint az europai status-rendszer' ifjú és hatalmas fejét köszöntött, a' habsburgi törzsök' korá-

han hirtelen elvénułt; hogy a' bourbonházi királyok alatt visszanyert hatalma; ismét szenvedéllyel üzött francia rendszer- 's napoleoni hatalomtörvényben veszett el; hogy az 1812-ben alkotott új forma, két év után önkény' és inquisitio' zsákmányává lón; hogy az 1820-ban hadsereggel visszavivott alkotmány, a' pártfelek' belküzdése miatt elesett, 's külviszonyaiktól földhöz sújtaték; — 's hogy végre legújabb évtizedeiben, olly szörnyű dramát játszott le, mellynek végjelenetei közt nem annyira tragicus halál' mint öngyilkosság' előérzetében vonaglik. Így lón, hogy a' rendkívül termékeny, három tenger' kereskedési közlekedésével, kikötők- tengeröblök- folyók- 's Pyrenaeken átvágott utakkal, roppant érczbányákkal dús, 's az újvilág' aranyával egykor gazdálkodó haza, melly annyi század alatt minden néppel, 's földrészekkel kereskedési viszonyban állott, most népusztúltan, süllyedve kimerülten áll: mig a' ködös, szűk Albion, a' tömött nagyság' oriás-istenévé nevelte magát.

III.

A n g l i a.

Igen, ott áll Anglia, Egyiptomot képviselve új kiadásban, nemzeti tömött erő' és nagyság' öntudatával; ki csak azért látszik vizre települni, hogy kétéletű erejének mind két elemét felhasznál-

hassa. A' világ csudálja, 's irigyli őt, -mellynek kincsét, pompáját, 's nagyszerűségeit szűk telkére építé. Könyvek irattak, vélemények surlódtak nagysága' okáról. Külön kutfőkből, most hibásan, majd közelítőleg, 's gyakran okot eredmény-nyel tévesztve magyaráztaték e' roppant életkifejlés. Maga Montesquieu, törvényhozó- ítélő- 's végrehajtó hatalmak' különzött szakmáyozatában keresé az angolkormányerőt, mi ha állna is, — bár, hogy több történeti példával incisat ne halmozzak, önállodalmunk' e' tét' nagy részével rokonszerkeszte elleneredményt tanúsít, — már maga okozat leendne. És a' gazdagság, szorgalom, műveltség, 's mind azon elemek, mikben gyöngeszemek, — felmetszett gyümölcsbél alatt közvetlenül magvat keresve, — magasságát hiszik, kiforrásai egy közmederbe vezetett, de osztályi szükségyszerűleg szétszóróztatott érdek- és ösztönegységnek; ez ismét nép- és kormányalkat' összhangzó kiszámolt szerkezetének; ez végre gyakorlati ész kétszerkettőjének; 's most a' nagyság' keresett kútfejénél vagyunk. És nevezzük ezt józan tapintat', értelmi mügonó', önmérséklet', ész-kormány', vagy bármelly erő és öntudat' iskolájának, az eszme és fogalom mindenestre határozott; 's mind azok előtt tisztában áll, kik az alkotványos élet' philosophiáját buvárkodó szemekkel nyiták fel.

Igen, erősen hiszem, vallom: miszerint az angol nemzeti lét, izmos, inas, egészséges testét

egy táplálólág étkezett, mohósággal, émelegős csemegékkal nem terhelt, 's mértékletlen dobzódásban nem romlott gyomortól kölcsönzé: 's így megvelő- és csontosodott alkata, minden vérlázt, vagy bőrbetegséget kiáll, organicus kórba pedig soha nem esett. Vagy, az anyagi képet mellőzve, biztos, kül- 's belbajokból kivivott, virágzó századait, azon hideg, fontoló, alkotványos mérsékletnek köszöni, melly népe' véralkatát is félreismerhetlenül jellemzi: 's melly a' szív' 's érzelem' tévutait rögtön vágásba igazítja. De hogy ok- és gyámtalan tételelem, szörhasgatóknál kételkedést, 's rossz akaratúak előtt gáncsol ne szüljön: némileg taglalni fogom állodalmi alakulását, még pedig minthogy elemek' tekintetében mienkkével sok rokonságát látom, a' „*contraria clarius elucescunt*“ nál fogva vonatkozólag.

A' szász-alkotvány' ős lelke az, melly az angol nép- és kormányalkat' fogamzásában olly hatalmasan működék; melly csipős levegőként kitisztítva az ó britt szellemet, 's kitartáshoz edzve természetét, nem csak a' durva dán-erőt, 's normanharczokat átvivta; 's nem csak az anyaországban veté el tény-erő, 's polgári önálló élet', 's világ-uraság' ép, és csiratelt magvait, hanem Walest, Irhont, 's Skótiát is megelékesíté, hogy a' közfejlés' nagy művének eszközi, 's osztályosi legyenek; sőt angol-gyarmatok' életművezetébe is, mint annyi fiakba átvivé lelkét, mintha nemzett, 's nemzendő országokban akarná kinyújtani dicső,

boldog életét; 's örökösit szerzeni bizonyos kincsének. 'S e' titkos hatalmas erő s z a b a d s á g, 's közérzelem. Honadó apáink épen e' vágy' érdekére egyesültenek, 's midőn hazát harczoltak, midőn háladat' oltára állt a' vérdijas teren: szabadság' nevében tőnek esküt a' nemzet' jövőjére; 's mint Angliában itt is szabadság' lőn az alkotmány' eredeti jelszava. És a' drága gyermek megszületék, mind a' két nép' szerkezetében; de nevelése igen eltérő lőn. Ott éber, öntudatos anya, a' m é r s é k l e t fejté eszméletét; itt elfogult, tulszerető önzés kényezteté el. Ott messze kilátás' tervében ápoltattak gyermekévei, itt pillanatnyi öröm' vagy szükség' eszközivé lőnek. Ott rendeltetése' minden ágaira szoktaták figyelmét; itt egyoldalú érdekek' szűk fogalmához törpíték. Ott logikai következetes elvből meríté irányát, itt változó célokért vágta zavarta keresztül önútait. Ott velős védangyallá nőtt, középponton örködve a' köz család' joga felett; itt vásott suhanczczá képződött, 's béres vazallként álarczban járt vendégszerésekre, egyiktől másikához csapongva a' közvérség hasonlott feleinek; vagy többnyire csekély zálogbérért bitorolni engedve ösigényeit. Ott nem engede hanyagúl foglalásokat, 's törvényes utakon akadálytalanúl tartá fön biralmát; itt, gyakran elalvá, vagy hagyá cselezni a' haladás' szakát, 's véres zendület' zászlói alatt, olykor kárpótlólag akart utánrohanni; mig ismét áléletbe süllyeszté zsibbadt tagjait.

Declamatiomat adatokhoz támasztom; 's lett dolgokat jelelendek ki, miszerint Anglia, a' népalkotás' ügyében gyakorlati észszel, vigyázatos gond', 's sulyegyen' vezérelve alatt kezelte a' szabadság' eszméjét: a' magyar pedig szív után indulva, szenvedély' nyomán könnyelműleg bánt vele, 's a' befolyó párthatás' köre szerint szélpontig vivé, vagy szorítá.

Angliában a' nemesi rang, eredetileg nem volt örökös; alkotványunkban mindjárt azzá téteték; 's következőleg, ott az emelkedési ösztönnek szabad igény és siker hagyatván: irigység', meghasonlás' halálragálya háritva lön; törvényeinkben pedig kiemelt jogokra praedestináltak egy ismeretlen, 's azokra könnyen méltatlanná fajulható ivadék, azon sokkal nagyobb osztály' rovására, melyet maga a' mellőző kiváltság, minden kiterjesztés nélkül eléggé ingerültté tön. Angliában a' normanuraság alatt lett örökké, de hűbéri kötelesség mellett, mi okból, egész század alatt inkább üres név, pusztá méltóság, mint jog és szabadalom' osztálya volt; 's így, azon lassú átmenet, mely azt későbbben rang', tisztség' 's hivatal' fokainál fogva jelentő alkotványi befolyásra emelte, megszoktatá, kiengeisztelé, sőt az együttjáró terheknél fogva hozzájuk ragasztá a' köz kedélyt és véleményt. Tehát az angol lovagrendet hűbérese' egyeteme tevé, kik földbirtokaiktól, bizonyos kulcs szerint hadszolgálatot viseltek. Igaz, hogy e' kötelesség aristocratiánkuk is törvényben irt szakterhe vala;

de miután az újabb országtan, Europa' rendszerét megváltoztatá, 's a' kiváltságos rendek' katonáskodása felesleggé, vagy legalább rendkívüli eset' végeszközévé vált: Angliában adózással cserélte fel megszűnt szakmányát, nálunk pedig bérmentesen hagyaték avult kiváltságaiban, terhére egy erőtlen, kizsákmányolt osztálynak. Később, Angliában mint nálunk, grófok' 's bárók' osztálya emelkedett a' lovagrendből, 's ott, mint itt, amazok maradtak a' törvényhozás' személyes gyakorlatában, míg a' nemesség követek által képviselte magát. Ennyi változat, 's népelemek születése között, mi természetesb, mint hogy a' nemzet' anyagilag legjelentőbb része, a' polgárok' 's szabad földművelők' száma megkevesült; haszonbérlok, gyártók, kézművesek' jobbágyokká tétettek, 's köztök titkos elégytlenség' lelke terjedt el? Mit tön Anglia? Éber, egybevető szemlével kíséré azon ellen-irányt, melyet a' londoni polgárság' 's bérfizető jobbágyok' már akkor hatalmas rendje kifejtett; 's midőn azon irány, II. Richard alatt, a' bárók' nyomása miatt tülemelve, népzendület' alakjában jelent meg, azonnal eltörle a' rabszolgaságot. E' korszerű orvoslat sulyegyenbe hozá a' test' művezetét, összemunkálásra harmoniázva az erőket; 's ujjolag, midőn kétszáz év alatt a' népesség' anyagi- 's értelemteljes szellemi ereje tagabb, kéjelmesebb formát kívána: megszüntetett minden jobbágyi viszonyt; 's szabad birtokot engedve, a' képviselőlet jogát' pedig birtokalapba győ-

kerezve, kibékíté a' kor' kívánatát. Nálunk ellenben a' szabadság, aristocratai egyedárú maradt. A' polgárrend fel sem véteték; több századdal az alkotvány' alapulta után emelteték Zsigmond alatt törvényhozó osztálylyá, 's akkor is a' nemzetiség' vesztére. Jobbágyink' tömege pedig mint dolog; mint öntudat- 's szabadakarattalan lény: tekinteték, mellynek élete, mozgalmi, idegen érdek' számára teremtvék; 's az önkényes bánásmód, — melly rajtok gyakoroltaték, — zendületeik' megbukása után is békeengedmények helytt, erőszak' rendszerével szorosb szigorral üzetett. Így, midőn Anglia kiegészítő részül csatlá közérdekéhez a' roppant elemet, Magyarország háttérbe tolá azt, bizonytalan éredvények alatt hagyva jövőjét. Lám mit tesz a' gyakorlati számítás! Mit Anglia alapszükségnek látott, t. i. népének nemzeti elemmé forrasztását, azt öt század előtt megtevé; nálunk pedig, félig utolsó országgyűlésünk' műve lőn; félig pedig pedig jövőnk' feladata.

Tehát Anglia két népelemet alkota; nemesi rendet 's polgárokét; Magyarhou ellenben szabadságot és nemzetiséget egyetlen osztály' kivált-ságává, 's származati örökévi tőn. Anglia a' két elemből: nobility, gentry, 's commonalty-k' három alkotványos rendjét formálá; de azért törvényeivel csak két erőt hagyta foglalkozni, főaristocraták' házá, 's polgári kamarát, hová alnemes-ségét is vegyíté. A' magyar alkotvány egy elemből: főrendek', papok' nemesek', 's polgárok' négy

osztályét fejté ki; mellynek mindenike önálló erőt gyakorol országgyűléseken. Ott, a' papság, rangfokozat' útján osztaték föl a' három rendben; itt hivataloktól igényelvén befolyást, külön rendet is képez. Angliában a' rangkülönség nem hoz feszt, hasonlást a' közegylet' éltebe, mert nemessége a' nép' adózásában osztozott, képviseleti jogát pedig megosztá. Azonban családai összeolvadvák a' polgárokkal, mert minden nemes jog elsőszülött fiú' öröke; főtiszttség- 's ranghozi út pedig közszolgálat' legfontosb ágaiban az érdemnek polgárok' számára is nyitva áll; úgy hogy egy részről a' kiváltságos osztály, másodrendű születés' útján polgárrendbe vegyül; más részről a' polgárrend, szorgalom-szerencse-tudomány- 's lélektehetség' eszközeivel, — nemeslevél, emberi kedvezés nélkül törvényes uton — követek'sorába ülhet; melly kölcsönös viszony' kapcsaival súlyegyen, 's polgári alkotmány' ereje biztosittatik. Nálunk ellenben mind a' négy rend heterogen érdekektől izgatva, különirányú elvből indul ki; 's miután valamely ügy felett nézeteiket központosítani sikerült, terjesztetik ismét a' törvényhozást kiegészítő királyijog elibe; 's ennek egyező járultával születik a' törvény, melly többnyire, legnagyobb részben olyakat kötelez, kik hozásában képviselet útján részt nem vehetnek. Angliában a' felsőház, főítélő szék lévén, törvényhozás mellett birói hatalomban is osztozik; az alsó parlament, magányos billeknél fogva, a' status-igazgatás' ügyeiben nagy, és

valódi részt vesz; a' monarcha pedig titkos- vagy cabinettanácsban gyakorolja azon jogokat; 's így, a' kormányzó, birói, 's törvényhozó három status-hatalmak olly szövédékben állnak, miszerint egyik sem független a' másiktól. Nálunk különbözt illétőség a' törvény' és végrehajtás' joga, — mert a' hatósági ítélő kör, királybirák' kinevezése iránti holt törvény, 's a' képviseleti nádorválasztó jog, az angol garantiához nem hasonlíthatók; — 's a' birói hatalom, ha független nem volna, bizonyosan nem országgyűlési befolyástól nyerne irányt, 's annal kevesbbé a' néptől.

Az angol polgáralkat önmagában veté meg saját garantiáját. A' monarchát, aristocratak' ellenében a' népnek democratiához szítható hajlama védi; nép irányában pedig aristocratak' érdeke, kiknek polgári szabadsága, a' népével ugyanazon gyökérből virágzik. Az aristocratak' bástyája nép-ostrom ellen az elemjogok' közösbirtoka, királyi visszaélések' akadályára pedig igazgató hatalomban tettelegessé részvét. A' népet végre — bár alkotmány szerint, a' képviseleti házak' egyikében sem nyert saját ügyének törvényes, 's szükségképeni tribunust, — sarkalatos jogok, 's azoknak élő gyakorlata, t. i. törvényszék a' juryban, sajtószabadság, 's öngyűlések támasztják; melly törvények' biztosító súlya ismét abban áll, részint hogy az aristocratakat királyi önkényű uraság ellen ugyan azok védik; részint ama' lehetőség, miszerint ha tőlök megfosztatnék, tán többeket is

magához ragadna. Összerkezetünk illy alkotványos garantiáról nem gondoskodék; 's a' nép' ki-rekesztésével megfosztá magát azon tartalékerőtől, melly ellenőre egyedül kölcsönös bitorlásoknak, 's egyent tart a' cselekvő hatalmak' súlya közt.

E' hiányokat gyakorlatos, önkarán tanúlt ésszel pótlani, forrón szeretett nemzetünk ujabban vállalkozék; 's békevédő kormány' járultában, nagy művét már tettleg, még pedig — mi által a' keresett üdv leginkább sikerülend, — angol reform-bill', 's parlament' cselekvő szellemében kezdé meg; t. i: önmérséklet, 's mig új nincs, ó rendelethez szoros ragaszkodás mellett. E' biztos mód, nyomán, nem félhet alkotmányunk, hogy mint egykor szűkkezű tulsággal minden jogot magához szorítva, a' fő erőt élete ellen hagyá fejleni: úgy most, másik szélpontig ugrólag mindenét egyszerre megosztva, éretlen túlnyomóság alá rendelje magát; 's midőn jogot oszt, egy tán nem eléggé értelmesült erő túlvitelében, a' jog' szerzeményi t is kockáztassa.

Fellebbi párhuzamos bonczolatom' közvetlen célja volt, hogy a' számítás' sikerét, felületesség' vagy tévesztés' béna szülöttével szemközt állítsam. Minő életre nőtt nemzetünk, leirt bölcsejéből, alább látandjuk: most Anglia' későbbi politikájára röppenjünk át rövid pillanattal, melly önmérséklet', 's belátó ész' utját soha meg nem

tagadva, ép gyümölcsét termé a' polgári érett erőnek.

Tehát a' belpolitica' örök, változatlan lelke-
's szellemévé, két gyakorlati erő lön: önálló
egyleti szabad munkásság, melly az egyetemes
törekvést, 's közleket angol jellem' legkiemeltebb
vonásivá edzé; 's önmérséklet, melly népterheket
folyvást korszerűleg könnyítve, sorsát szeliden en-
gesztelőleg kezelve, 's így keseredettség' erőszak'
eszméjét, eszközeit távolítva: a' munka iránti köz-
kedvet nyugalom- 's ösztönegységben élteté. 'S ha-
bár — mert hiszen nihil est ab omni parte beatum,
— Irhon' ügyében e' tétel kifogást szenved is, az
anyaország' túlsulya, annak veszélyes eredményét
háttérben tartá, 's tudja tartani, mig ama' fiók-
nép' szőnyegre vett reformja illő arányba teendi
magát. E' belpolitica' kifolyása lön a' haladássali
vigyázatos bánás, 's csak olly ujitási elvek' el-
fogadása, miknek eredménye bizonyos számítás-
sal előre látható; mint szinte az, hogy Anglia min-
dent, mit más nemzetek, például a' Franczia, zen-
dület- 's háborúval kerestek, békekorban szerzé
meg; 's mit egyszer alkotott, küzdések közt óvni,
's vesztés helyt erősb alapra helyezni tudá. Így,
midőn a' gyilkos, gyáva, üldözött János a' Ma-
gna chartát kiadá, 's később, a' pápának ország-
névében ajánlott hódolattal közpártütést költött:
belcsatái nem hogy — történeti példák' többsége
szerint — alkotványcsorbát szültek volna; sőt tör-
ténetének jelentő fordulatponját alkoták; mert or-

szágbáróik, a' helyt, hogy eseményi kedvező alkalmukat elszigetelt, tulvitt, 's azért állandóan nem birható magasság' eszközeül használnák: gyakorlati számításból a' nagy oklevél' szigorú kapcsaival szorosbban magokéihoz fűzvé a' népérdeket, a' királyi hatalmat meggyengíték. Így lön, hogy I. Károly alatt, Buckingham' ármányos cselei között, a' hitláz' rajos szélveszében, puritánusok' independensek' Cromwell' ingerült véres évei, — ötször összehítt, 's oszlatott parlamentek' korlátlan kitérései, — 's királyi vérpadnál végződött polgárcsaták közül, életét, alkotmányát sértetlenül tudá kivívni. Így lön, hogy II. Jakab' viszálytelt korszaka, 's a' korona-jogért bőszerű York és Lancaster házak' pártduhe, pusztításai, szinte csak muló láz, átmenő forróság lőnek a' csontos tagokban; 's foszlékony felhő az álló csilagon, melly alatt tűnt borúlt ugyan, a' fény' ős ereje, de lényegében ugyan az maradt.

Számító mérsékletét, külpolitikájának is vezérelvéül vevé újabb időkben; 's miután a' francia forradalom' küzdései alatt, mint európai szövetséges hatalmak' feje, három évtizedig pénzét áldozá, néperejét fecsérle, vagy tán kimerité: lemondá ön erőtetés' 's győzelmek' igényeiről. Közönyösség' szoros korlátiba lépett, nem követelve Európa ügyében ítélőjogot; sőt alkotni hagyva a' szövetség' rendeleteit, miket országlószéke általában nem helyeslett. Később az amerikai, 's portugál fontos mozgalmak törték meg neutrálitá-

sát; a' keleti kérdés' ügyében pedig határozottan mérséklet' elvére folyt be; az újabb portugal- eseményekhez mutatva avatkozási sympathiát, mellynek, ismert kormánytanából ítélve, bár titkos, de igen jelentő okát hihetünk.

Most kísértjük meg átnézni az észsuly', országlási kétszerkettő', 's a' folytonos vetélyében csak ez által biztosítható ipar' és szorgalom' ropant termékeit, ha ugyan pillanatunk egyszerre körül ölelhetné. Anglia pályaképe az újabb Európának. Tömött dicső hatalmas fejlettsége mélyebben hat, irány- és versenyigazgatóbb különnemzetekre, mint az ó világ' fegyvere, harcza 's erőrendszere. Mi valaha a' világot érdeklé, mozgalomba hozá; mi birvagy', törekvés', végczél' tárgya lehetett, Anglia megszerzé, 's élvezi; 's elhítteti velünk, miszerint világsors' mérfoka leend jövőben; mert a' vészterhes elem, — földbirtoktalanok', 's elégtűlten gyár' és kézművesek' mindig növekedő száma, — mellynek előfélelmében, kisszivűek, az alkotványt ingani képzelik, Owen, 's Hazfield nemű elmék' terve', s' leginkább a' teljes öntudatú parlament' belátása nyomán kétségen kül feloszlattatik. Anglia, népe' legtöbb részét boldoggá tévé, 's így megfelel a' statustökély' alaptételének; mert hiszen milliók' minden egyesét elégtűltté üdvözíténj, földi erőnek nem adaték. Anglia' századi, tudomány', művészet', mesterség', szorgalom' minden ágait tökély', és terjedtség' fénypontjáig vitték. Költészet, szaktanok, hang- táncz-

szobor- képirás- 's színművészet; pamut- gyapjú-
bőr vas- -rész- porcellán- üveg- selyem- vászon-
papiros-, érczöntő- 's fénymű-gyáarak; vashajók,
kocsik, hidak, csatornák, felséges utak; czukor-
ser- 's pálinkafőzők, kereskedés, kikötők, közle-
kedések; bankok, kármentő intézetek, 's ezernemű
egylet, mind, mind kimeríthetlen gazdagság' for-
rási. Angliának épen úgy van Schakespearja,
Byronja, mint roppant gőz gépei; manchesteri finom
czernája, mint hős hajóhada. Bőgő harangot, 's
szívrepesztő harmonicát, oczeánfékező horgonyt,
's hajszálnyi hölgytüket egyiránt készít; 's lovai
szintolly hírben állanak, mint hizlalt ludjai. 'S
mindent olcsóban ad, mint más nemzet önmagá-
tól birhatja. Igen mert a' gyakorlati országtan,
jogaiban mindenkit véd és biztosít, mert egyé-
ni ügyesség-erő- 's tehetségnek szabad tőkélyes
kifejlést enged, 's eszközöl; mert minden nagy
eszmét, mi közjót nevelhet, rokon szenvvel fogad,
felsegít, 's ügyében egyesül.

Tehát Anglia roppant tárházzá lőn, melyben
eszme' és ipar', fény' és erő', izlet' és tömötség'
művei rakvák; 's melly ó, és uj ezredek' határ-
pontjára települve: dus museumul mutatja két vi-
lágidő' kincsét. Mig Magyarhon, szint olly függet-
lenül, szabadalkotvány, egykorú nemzetiség 's
gazdagabb föld mellett, — végtelenül, 's helyzet,
's külbefolyások' kulcsával ki nem egyenlíthetőleg
elmaradva, — szegény; 's nyomortelt múltak után,
most kezdi a' nemzeti erőteljes élet' első parán yait

őszveraggatni. — Óh ha alkotó keze nem tévedne a' teremtés' művében; ha összhangzólag építné az életgép' minden kerekeit, 's egyiknek éles fogjaival, a' másik' tengelyét át ne metszené!

IV.

Lengyel nép.

És most, a' földi nagyság' csarnokaiból egy nemzeti sírboltba térek át, hol szenvedély- 's kicsapongástól nyűtt rokonunk aluszik. Egy halott' életét akarom vázolni, kit törvényes rend, 's korlátolt szabadság helyett, könnyelmű féltelenség hurczolt, kit rajos indulat kapkodott önszűlte bajokban; 's kit — épen olly szánólag saját tévedését, mint boszús érzettel az erőszakért — kísérték sírba európai testvérei. Közös halottunk, a' Lengyel nép.

Östörzse, melyből leszármazott, duló, erőszakos, hadhoz szokott Szarmatafaj; inkább vad csorda, mint határozott jellemű nép, mely egymást ölő, rabló belháborúk, 's zsákmányzások közt két század alatt, rugalmas de elvtelen, változó 's vad tűz alá rendelt erőt fejte ki. Később a' Lechek' képezhetőbb, írástudó, 's keresztyénhitű Szláv-nemzetsége költözék közéjük: 's a' Piast- választott országló ház' kormánya alatt alakultak közös nemzetté. De egységek pusztá czím, üres képzet, tárgyatlan eszme volt, minden törvényes forma, alkotmányszerkezet, 's jog és kötelesség'

felosztott rendszere nélkül. Nemzetiségök, a' származati egység' köz név' és uralkodó család' erőtlen férczeiben feküdt. Politicai létüket, azon egyoldalú, 's veszélyes alapra tévék, hogy csak nemes legyen statuspolgár. E' tétel minden népelemet a' nemesség ellen izgatott; a' választásjog' korlátlan, pártos gyakorlata pedig öntestületét is hasonlítás' 's szétszakadó felek' kitörésével rongálta. És ezen durva száz érdekű, 's fejű kiváltságos rend, sem a' polgári függetlenség' határozott, tiszta fogalmához nem jutta; sem szabad lelkének közirányt adni nem tudva, egyesek' szabadságát, az egész' erejével biztosítani képtessé nem lón. Mi okból, a' nemzeti függetlenség' feltételeit, belcsendet, tengert, határhegyeit elveszté, 's belsejében egylétezőre nem jutva, kül-ellenektől biztos határokkal nem védve, folyvást idegen politica' játéka- 's zsákmányává lón.

Midőn a' Piast örökösök között Fejedelemségekre oszlék Lengyelhon, a' krakói királyban, ki társai felett előjogot nyert, százágú belzajgásaikhoz központosító gyulpont adaték. 'S első országlóházuk' ivadéki között, hatodfél század alatt, az egyetlen nagy Kazimir uralkodék némileg számító political renszerrel. Városait részint jogaikban megerősíté, részint újakkal adományozá. A' polgárságot, nemesi nyommasztó befolyás alúl feloldá, 's így szorgalom és egységnek ingert szerezve, biztosb jövők' alapját kezdé letenni. De nemzetjellemi sajátosságos bélyeg, az érzelmiség ját-

szék bele országos művébe. Egy zsidónó szerelme, az izraelitákhoz tudá csábitni kiváló hajlamát, kedvezéseit; kik pénzváltói egyedáruság' 's jelentőbb iparágak' bitorlása által, a' keletkezendő közjót tenkre buktaták.

A' Piastház' kihalása után, trónkövetelők', 's zsi báruvá süllyedt választók' alkujára hurczoltaték minden polgári jog, szabadalom, kiváltság. A' többet ígérő erősb pártot szerze, 's a' drágábban vett választók, pártűhősök voltak. 'S szenvedélyes vitáik közt, nem segíthete Lengyelország ügyént a' rokonelemű magyarral Lajos alatt végrehajtott, egylet. Lithvánia szövetsége alatt, midőn a' dicső Jagelló-ház' örökévé lettek, ismét túlvitt önzés, képzelmes szabadságkór szaggatá a' nemzeti nagyság' 's virágzat' egypár századát. Mert miután litván szövetséggel őshatárit, néhány tartományt, 's polgárzati védfelsőséget nyert; miután a' lithván nemességgel megye követek által közös országgyűlésen képviselé magát; miután önállásra emelt alkotvány, 's abban gyökerezett érdekegységgel magát éjszak' leghatalmasb statusává teremté újlag szenvedélyt bocsátva, felgyógyúlt keblére, belsejében önnépét, Lithvániában szövetségeseit árulá el 's tette ellenséggé. Honi polgár rendét t. i. végképpen kizará a' nemzeti képviselő' jogából, hogy függetlenül úzzön országöröklési nyereszke-dést, melyl' iránt a' Jagellókkal sok viszályt viselt; a' lithván nemeseket pedig megfosztá főbb hivatalok' igényétől, mi szerint minister, érsek, vajda,

püspök, 's várnagyi rangokat, vagy is a' közös országgyűlési fő senatus' körét kizárólag önmaga alakíthassa. A' foglaló kapocs ekként kiszakadt, 's a' különvált polgári erő pongyolán áll a egymás-ellenében, mint kötelékiből kibomlott szőlőtő, mely egy kelő viharban tépni kezdi önmagát. A' bonczolt elemek' háborgási között, meghódítja az orosz, lengyelhon' őrbástyáját, 's Smolenszkben rugpontot szerze körmeinek, honnan mintegy neki huzalkodott oroszlán, martaléckára ugorhasson. Azonban a' Jagellóház' kihaltával lengyelhon' védnemtője sírjába költözik.

Választott királyok kezdtek országolni, 's mindjárt az elsőt, egység képzés helyett, — mit az értelem parancsolt, — *pacta conventara* esketék, mely a' nemesi önző szenvedélynek inyeszerintebb volt. 'S kinek emlékét ne idézné itt fel, a' *charta magna*-, *bulla aurea*-, 's *pacta conventa*ban ültetett európai hármás életgyökér, mely rokon erőből különböző fákat nevele? Igen, különböző fákat! melyeknek egyike vészbetört ágakkal vesszett ki; másika terméketlenül nyúrgúlt fel, későn hozva első virágait; de harmadika századoktól erőteljes gyümölcsözésben áll. Későbbben újlag népre, polgárookra mitsem figyelve *generalis confederatio*' jogát ragadák magokhoz a' lengyel nemesek; mely belforradalom' vagy épen honárulás' ügyét is pártolni, törvényszinleg magyaráztathatott. És — mivel érzékrohamban nincs határ, — miután a' nemesség magát féktelenségig feljogozá,

kitünési vetély' ingeréből, egymás ellen támadt. Családgyűlölet, és pártok önték el, 's tevék epe-kórrá a' hazát, melly idegen erőket kérvén fel pártos vérségek' kölcsönös megdöntéséül: alkalmat nyújta a' nemzeti biralom' csönkításhoz. Ki hinné? a' pusztulás' tanító szakában sem tagadá meg magasztaltságát a' szenvedély. Számító viszsza lépés helyett, a' *liberum veto* val ajándékozá felönmagát az aristocratia, miszerint egyetlen megye követi ellenszó, többség' határozatát akadályozható. Így lón hogy a' zagya érdekek' vezérvonala, végkép' összebomlott; hogy nyűgeivel száz akaratot, 's ugyan annyi eszköz felé kapkodást költve, kármentetlen nemzeti veszteseiket kozák-elszakadás követé, 's biztosító határszéleiket az Orosznak kelle engedniek. Kazimír király orvosló közértést javalla; 's országgyűlési szóban fejté ki rendei előtt: miért, ki által, 's minő kulcs szerint fog egykor felszattani lengyelhon? de az intő prophétia nem esék szívekbe, mert hiszen ha egy reformer' mélyszemű jóslatát a' többség átérteni nem birja, nemde gúny, gyanú, 's álmagyarázat honszerelmi díja?!

Egy dicsvágó Cardinal, az ép' olly ravasz, mint nyugtalan elmű Radziecowski, ismervé szenvedélytől kormányzott nemzetét, saját hirnevért fölingerlé őt ama' háborúhoz, melly Oroszhont észak' főhatalmává emelve, Lengyelország' sorsát veszni határozá. És hogy az aristocratiai kény, és ábrándkór gyakorlathan legyen, a'

protestans, sociniana 's óhitű úgy jelelt dissidens felek, köztisztség' törvényszék' 's országgyűlés' jogából kivetve, zsidókkal köz védkormány alá igáztatának. Ennyi vérlobbanat, ingerültség, dacz 's vivó szenvedély közt szennyig aljasult a' nemzeti jellem. Durva kény, dobzódás, fény- és pompaszenv ragadá meg a' gyűlékony kedélyt, melly, áru-biányban elvet, akaratot tön eladóvá; 's e' megvesztegethetés' fekélye a' köz-erő' izmait undok genyedésben olvastá fel. És jöve a' gyáva király, az ingatag nőkegyencz, II. Katalin' Poniatowskija; ki nem birva a' nemesi féktelen döllyfel, oroszvédség után hajladozék. És jött új szenvedély, a' szívkór' legdühösbike, hitláz: melly a' vallásszabadságot gátolva, polgári harczot gyújta meg. Oroszhon avatkozék; 's a' dissidensek mellett, nemzet ellen kelt, hogy alkalmat vegyen egy megölt hon' halottrablójává lehetni. A' lengyel nemesség tán segíthet vala még honbáján, tán békejogokért kezet adtak volna a' hitfelek, de a' nemzeti érzelem, ama' legnemesb lobogvány, túlgerjesztő szélben tűzvészszé fajúlva, elégeté a' házat, mellyben őrfényül kelle világolnia. Igen a' vérláz confoederatiókra üldözé, 's francia gyámot kért. Most kitört az orosz elleni harcz; 's a Smolenski orosz lány rárohant a' beteg nemzetre. Idegen seregek pusztíták lengyelhont, 's esztelen pártvezéri rongálák haldoklóágyán. Magyarország visszafoglalá szepesi zálogvárosait; 's Pétervár a' felosztás' iszonyú gondolatára jött.

Mint vetének sorsot a' felvagdalt zsákmányon?
's mint temeték el későbbben vonagló tagjait, üres
nevét hagyva síremlékeül? nem parentálom, mert
célom nem izgatás. Hiszen még reszketnek
szemeink a' könnyü' nedvében, még előttünk rohad
az új halott, vázán mutatva ó 's új sebhelyeket,
mikkel önmagát metszé fel szeretetlen kézzel, 's e'
látvány felhíja elménket egy józan nemzettan' szilárd követésére. 'S örömet reméllem, miszerint e'
hon új életre kelend: de ha a' népmaradvány, észak-
kormányi győzerő helyett, lázhajlamban érlelne újo-
lag nemzetiséget, inkább maradjon terméketlen
minden idők' méhe, mint öngyilkost szüljön idétlen-
életre.

V.

Északamerikai szövetséges statusok.

Van egy polgárzat, az újkor' hatalmas csu-
dája, melly főtételünk' okszerét, czáfohatlanul iga-
zolja, 's ez Északamerika. Ott a' statusélet' ereje,
túlnyomólag észpolitica' művezetéből veszi ere-
detét. Alkotványa heugero-ra műhöz hasonlít, melly-
nek biztos tengelye, korlátozó ész', 's polgári
egyenlőség' gyémánt-telepén forog. 'S így hala-
dása akadálytalan; jelenje tökélyes, jövője biz-
tos. Pedig Amerikának nemzetisége nincs. Azon
sokszinű vegyület melly népében összefoly, ama'

különféle égőv, alkotmány, hitvallás, népszokás, vagy jellemtarkaság, melly tömegét foltozza; ama' puha spanyol', egykedvű albioni', rajos francia, szórhasogató német', vadhevű olasz', elölgűtlen görög', nyerész izraeliták', buta feketék', 's ravasz színesek' töredékiből verődött népanyag, mellynek lelke ezcsféle eszmék', elv-érdek' és szenvedély' elemeiben oszlék föl: sokkal hígabb, 's heterogenebb olvadék, mintsem eddig nemzetiség' zománczával egyenlően lehetett volna színezni. Úgyhogy, ha egy néptest' alaposzlopiúl alkotványt, 's nemzetiséget föltételezünk: bátran mondhatnók, miként Északamerika féllábon áll. De a' félláb' izmaiban olly gazdag életerő van, melly egész terhét föntartani képes.

Maga a' szabadságháború, 's annak fordúlati, változó eseményei, 's a' miattok európai politicával történt viszonyok, érintkezések: éles belátó tapinfatot fejtének egy országalkotáshoz. A' Washingtonban képviselt elvek, 's Franklin' esze, minőket isten csak jó kedvében ad, megtisztíták a' nép' eszméit; 's fogalmát szerzik egy józan alkotmánytannak, melly erőt jóllétet, 's köz nyugalmat adandjon nemzeteinek. Északamerika' elméleti készületéhez járult amaz egyetemi és magány tapasztalat, mit résziint az európai rendszer' évezredes eredményiből, résziint már régtől saját-törvénynyel igazgatott beltartományok' adataiból merite. És e' több oldalú alkotványos képzettség, e' művelt országtan, egészen száraz észnek adott

urasságot szerkezetében; 's a' tisztult szövetségi rendszer, — melly 1789-diki mareziusban az emberiség' tavaszát munkálattal megkezdé, — polgári egyenlőséget engedve közös osztalékul, a' személyes szabadság' 's jogok' garantiaját olly állandó kapocsba tette le, melly a' szövetkezett test' minden részeit egészséges életre foglalja össze. És hogy a' fentartó erő önállással birjon: közös fő alá rendezé az érdekegységbe olvadt tagokat; miképen, — bár saját szakmányát mindenik külön mód, 's gyakorlat szerint végezi, — legyen egy közép hatalom, melly az összeható munkásság' irányát kijelelji, 's folyamát, cél felé intézze. E' főt a' congress képviseli. Egyes tartományok, kik független alkotmányokkal kormányozzák magokat, ama fő érdekű általános ügyekben, mik közélet' ereiként egész testben szétágazólag a' tényi öntudat' erőizmaikat összetartják, önmagokból közjoggal alkotott congressstól függenek. Úgy hogy e' kölcsön hatású műkör, a' nemzetet valódi élőtestté alakítja, mellynek tagjai különböznek, de természete ugyanaz, 's mellynek széttérő munkája elv' 's alapszabályok' rokonságában egyesül.

'S mint az alkotmány, úgy annak igazgató szelleme, — melly egy fő irány' választott vonalát követi, — észurasság' számított szülöttje. A' szövetségi kormányzat' fő gondja, — melly, mint egy vezérsúgár minden intézményeit átvilágolja, — ama' siker: miszerint a' tényerős, 's öntudatú szorgalom' folyamát henyeség, hiú fényzés,

jogbitorlat, 's ragályos példák ne fomnyaszszák; vagy más szóval az értelem, minden érzéki befolyástól védve, biztosítva legyen. A' helyes mód pedig, mellyel e' célra dolgozik, minden érdek' közössé tételében áll; hogy kiváltság, szabadalom, előjog, különböztetés szenvedélyeket ne költson, 's vetélyirigység', mellőzési düh', vagy polilicai ábránd' métegyében, egyesekért, el ne mérgezze az egészet. Ez okból nincs rend, rang, polgárosztályzat, vagy uralkodó vallás. Hitjog kinek sem juthat eszébe, pedig Reformáltak, Catholicusok, Óhitűek, Praesbiterianok, Baptisták, Lutherkövetők, Congregationalisták, Angol-egyháziak, Herrnhuterek, Memnoniták, Dunkerek, Izraeliták, Shakerek, Harmoniták, Universalisták, Bálványozók 's a' t. laknak szomszédul az istenadta földön. Képviselési jog, adózási teher, hivatalos igény, 's hon-szolgálati kötelezettség mindenkivel egyiránt közös. E' köz szeretet' elvét idegen vándorlottakra is önként kiterjeszti: még pedig hős terv' nemes rendszerével, melly midőn a' természet' és igazság' jogával emberségesen gazdálkodik, egyszersmind közcsendeért ellenörködni sem felel el. Települő gyarmatnak ugyan is a' congress ad kormányzót 's bírakat, hogy lehető vizsgálása, magának vesztét, az egyesületnek baját ne eredményezze; de ha öt ezer tökéletes korú szabad férfiak' hazájává lőn, népképviselők' kamráját alkothat, 's ebből választ számára a' congress kormányzó ta-

nácsot. És ha népessége hatvan ezerig nőtt, független alkotmányt teremtve, önállólag, saját actórátusával foglal széket egyesült testvérei között. E' teher' és jogközösítés' nagy elvét, — mely az öröknek belülről kifelé fejlesztése által velős, tömött közéletet nevel, — külpoliticájokban is jellemzék az együtt statusok. Hadaik után, önálló cselekvőségük' első tette lön, miszerint minden hajózó nemzetet, kereskedési megszorítás', kivitel', 's vám-pénznek viszonyos, szorítatlan ugyanazonságú feltételeire szólítanak fel. Öntermékeik' cseréiben pedig nem csak idegen hozományokat nem tilalmaztak, de saját áruikat is olly kulcs szerint szabadalmazák, vagy veték harminczad alá, minőt kölcsönös külviszony' egyenlítésére, az osztó igazság hozott magával. Emez őszinte osztályegyen mutatkozik az 1815-től 1824-ig, Angol- Svéd- Dán- Porosz- Sardinia- Németalföld- Orosz-, 's Francziával kötött hajójogi szerződéseiben; mint szinte az 1824-től 1828-ig Columbai respublica- Brazilia- 's délamériкаи független testületek' nagyobb részével kialakult kereskedési szövetségekben.

Amerika' politicája, mig egyfelül népszorgalom' 's iparügyét, siker' és jogos remény' fejében meghonosítva, közmunkásság által közvetőleg akadályozó képzet' 's érzékiség' hatalmát; más oldalról positiv rendeletekkel közvetlenül hatott azoknak ragálya ellen. Statusünnepeket nem szabadalmazott, mik sokszor üresen fellengő, 's alap-

tárgyaiktól elszakadó, eszményiesült népábrándot szoktak költeni; de a' vásárnapok' szentsége polgári tilalommal védetik, hogy mótelyes játék-korcsmázás- hevítő lakomákban, 's idegható, csábos, képzet-rohasztó kedvtöltésekben az érzékiség anyagot, 's útát ne találjon a' néperkölcsohkhöz férhetni. Ez okból alkotá javítóházakká börtöneit, 's irtá el dologintézetek' útján a' helye unalmat, melly vagy örütségre vezet, vagy bünörvényeket nyit egy tévedt lélekben.

És ime az értelmi hatalomsúly főnséges eredményekben magasztalja önmagát. Egy földön, melly sűrű rétség', járhatlan ingovány', erdők', tavak', mocsárok' vad térek' kietlen terjedelmé volt; mellynek mogorva, egymást faló, 's nyersvadakkal lakozó benszülőitei, még a' pásztorélet' nemét sem ismerék; egy földön mellynek első települói éhség, dögvész, 's elemek' zsákmányivá lőnek: e' földön mondom, nyomorú csüggeteg üldözött nép, buta vadak', 's elégtlen vándorlók' gyülelész csoportja, kik kótyavetyén egy két mázsa dohányért vettek maganyákat; e' földfutó menedéktelenek, ihletve, s másfél század alatt igazgatva az ész', értelem', 's egybevető bölcsélet' pünkösti tüztől kiképzik a' szabadság' eszméjét; annak szent nevében együlvők törvényt, jogokat alkotnak; az igazságos alkotmány' becsét lelkökben viselik; múlt százunk' végfelében egy célbavett, még csak születendő zsarnoklat ellen óvást, később fegyvert emelnek;

fényes szabadságharczot viiak szövetséges kar-
 ral; 's új világban új rendszert emelnek, nagyot,
 dicsőt hatalmast, mellynek' vetélytársát ó 's új
 kor nem mutat; mellynek alapja természet; ered-
 ménye erkölcs; támasza igazság; cetera jón
 észben pontusult közakarat; célja népbol-
 dogság. Igen, távol Európától, küzdve, nyomorg-
 va erőszak között alkotának hont, hűbéri nyű-
 göktől tisztát, szabadot függetlent, hol szebb
 jövő önmagából fejlődik; hol nincsenek robot, ti-
 zed, adómentség családhivatal; 's hol mégis,
 minden haladási akadály, külharcz, 's belhason-
 lat csak közleket ébreszt, véleményt tisztít, 's
 minden erőt közcélra irányoz; hol hat évtized, fél
 földteke' vadságát tördelé fel műveltségével; 's
 hol maga a' fejlődési előkor, késői sors' 's polgári
 nagy jellem' alapját raká meg. 'S bár a' rabszol-
 gák' sorsa vércsikül bélyegzi igazságköntösét;
 méltányos lenne — azoknak, kik fényárban is fel-
 fitatnak egy hajszálnyi homályt, — meggondolni:
 miként, — noha rögzött tévelyt, kivált ha érdek'
 menedéke, leölteni, népeletnek ép olly nehéz,
 mint egyes lelkeletnek, — Amerika, észak-sarki tar-
 tartományban már 1820-ban eltörlé a' rabszolga-
 ságot; 1834-ben pedig hajóhadat telepíte a' föld-
 közi tergerre, a' rabvásár' fenyítő tilalmaul. És ha
 déli tartományban, földművi nélkülözhetlen szük-
 sükséggül, polgári éltének első századában még
 rabszolgákat tart, aligha nem csekélyb' jelentésű
 amaz európai példáknál, miszerint alkotványos

rendszerök' szinte ezredes korszakaiban az Orosz, nemzetet törül ki; Anglia évtizedig küzd az anyagi érdekekkel közvetlenül össze nem függő catholica emancipatio fölött, 's veszekszik O' Connellel Irhonért; a' magyarképviselőt pedig lassú viták közt most emeli népét polgárrá. Ellenveti talán egy ázsiai meleg fejű polgár, ki költész elveit néptanába is átteszi: hogy mit ér amaz új hon' dicsősége, ha benne semmi fenkölt emelkedés, semmi művészi ihlet? ha a' lelkesség, középfokon pang? ha minden érzése kalmári búzt lehel? ha az iralom iránti rokonszenv hirlapok' hasábjain merül ki, vagy költeményi gyermekségekben emészteti föl magát, nem birva erkölcs- történet- bölcsesség- 's természetani művek közé szárnyalni? 's ha egyetemes műveltsége alig haladja európai alosztályok' bárdolatlan ízletét!? Ne feledjük, uraim! hogy Amerika nem régi szülött; 's bár szokatlanul hamar saját lábán jár, nem volt ideje érettebb kor' minden szükségét már beszerezni. Azonban az egyesült ország' polgára tervekben nem él. Ő gyakorlatilag úzi dolgait, 's boldogúlnia kell. Ő nem Wolf', Fichte', vagy Krug' könyveit bonczolja, hanem alkotmányból, 's szíve után tudja meg, mi természet szerint szabad 's igazságos? Ott nem okoskodik Smith, Lüder, vagy Schmalz, 's mégis népgazdasági ügye legtisztább lábon áll, 's legdúsabb hon széles világon. 'S azután miért ama' túlfeszült élvezet, ama' fellengés néptömeg'

életében. mely okvetlenül szenvedélyre vezet? Inkább túlszoros életrend hozzon némi merevénységet a' közélet' izmaiba; mint bővér miatt szélhűdés- agyláz- 's gyuladásokra legyen veszélyezve. Az ész' zsarlásai különben is viselhetőbbek, mint a' szenvedély' fanatismusa. Csak olly statusban, hol hideg fontolás garantíroz mindent, várhatni, hogy ha egyesekben — pénz- vagy észaristocratia mellett, — terjedettebb élvigény fejlődik ki, vele párvonalban idomúl egy gyakorlati lélekerő is, mely amannak fajulását ellenőrzi. 'S feleljen amaz ázsiai költő, mellyik nagyszerűbb 's méltányosb lelkesülés egy nemzetben: az-e, ha tánczterem- színház- tarka mutatványok- hitelbe vett pompaünnepeken, vagy aranyfüstös multak' álsugáritól hevül, 's forralja véré', munkaösztönt, 's drága időt veszve? vagy az-e, ha függetlensége' bajnokát, nemzeti vendégül, képviselő kamráiban kitünéssel fogadja, pénz- 's földajándékkal üdvözli, 's örökre szívébe zárja?

VI.

R ó m a.

Az ó Rómát kellene még taglalnom, melly ezredeig képviselte a' föld' hatalom-asszonyát. Rendkívüli életében forrongott, kifejlék, 's szakot alkota minden statuselem. Éles, jelelt bélyeget

ölte minden erő; hatni törekvék, 's birkozásaiban az eredmények' változatos nemét, formáit hozá gyakorlatba. A' hadtan' 's hit' zászlói alatt, — miket sorsforgató kezében felváltva viselt, — öszszetódúlt, mozgalomba jött, képződött, bomlék, 's változott az anyagi erő' 's lélek-eszmézet' minden paránya. Harcz' 's béke' csudáit, polgár- és hősnagyság', magasztas erény' 's örült bűn', dühig viitt honszerelem' 's undok árulás', tiszta bölcsészet' 's buta állatiság' képeit állítja elő életrajzában, melynek millió csoportulati közt eltéved a' szem. Dicső és tudományteljes festemény! de illy világnagyság, nem hagyja magát vázlati szűk lapokon feltördelni.

Tehát csak felbélyegén vonjuk el szemünket. A' kép' alakjai mind sajátnemű, erős vonásokkal irvák; de külön jellem lebeg a' részek' alkatán, 's többféle szinezet az egészen; mintha fény' és árnyéklat' külön osztályait kétféle ecset kente volna rá. Igen, mert értelem' és szenvedély' gyakorlati, és ábrándos kormányja osztozott Róma' századain.

A' római polgárszerkezet' eredendő elemi senatus, patriciusi örök rend, 's a' nép. De a' gyakorlati országtan, az ész' értelem' tulnyomósága nélkül hibásan alkotott. A' három osztályzat' jogai-ban arány, érdekében egység nem vala. A' királyi hatalom határozatlan volt, mint szinte a' consuli, melylyel amaz felcserélteték. A' senatus tulajásig viheté hatását a' patriciusokra: 's ezek tul-

zásig nyomhaták a' népet, mellynek sem kellő jogok, sem képviselet az ősalkotványban nem adták. Ez okból különböző irány fejlék ki a' cselekvő erőkhöz, melly sajátját féltve, 's terjeszkedő alkalmakat erőszakolva, pártönzési politikát honosita meg. Ha egyik osztály, erő- csel- országos körülmény, vagy külviszonyok által jelentőséget nyert, tulsúlyhoz jutott: tüstént nyommasztó, korlátozó állást vőn a' hanyatló szárny ellen, mellyben nem testvér-erőt, hanem larvatus rokont képzele. Így lőn, hogy az országglási modor előbb királyság', majd respublica', végre császárkodás' alakjában járt. Így lőn, hogy most patriciusok' egyedárújává rabolt hatalom költe népzendülést, mint Superbus Tarquin elűzése után; majd az aristocratiává fajult senatus izgatott népfelsőségi párt' pusztító csatáit, mint Tiberius Gracchus' korában; majd a' versengő lovagrend 's tanács között folyt igazgató jog feletti honemésztő per, mint 664 körül. Így lőn, hogy a' senatus, ha a' patriciusok korlátul emelkedni törtek, néplázasztásban szerzett menedéket, mit Cajus Gracchus' meggyilkolása tanúsít; ha pedig a' nyomott, zaklatott pórrend' fia, országos befolyásig nőtt, megdönté az alkotmányt, mint Marius tevé. Így lőn, hogy most egy véres Sylla törekvék elfojtani a' szabadelmű pártot; majd a' democratismus' győzelme, — hatalmas egyedek' status kormányával, — oligarchiát kezdé támasztani; melly ellen ismét egy szörnyű Catilina lázasztá a' nép' seprejét. Így lőn, hogy

ma osztályok', holnap egyesek' érdeke bitorlá a' közügy' czímét 's zászlóját; högy hiúság, önzés kapkodá, birá 's kezelé a' kormányt; hogy Pompejus, Cato ellen, néppárthoz csapta magát, de triumviratusért újlag Caesarhoz szegült, ki őt ismét eszközeül használta a' tervezett dictátorságnak.

Úgy van! ha a' belesemények' nagy lánczolatát felfogjuk, minden zavart, alkotványi alaphiányra lehet visszavinni. 'S bár a' nép, a' sacer-'s aveniohegyi polgárbucsuval igényt, 's érdeket csikart, bár az állodalom' elismert hibáján, — mint a' földtörvény', 's népszónoki hivatal' változó történeti mutatják, — javító korszakok működtek: soha ama' szoros, érett egység, melly gyakorlati politica előtt nélkülözhetlen, nem kapcsolá össze az osztályokat; 's nem vetheté biztos, ingatlan alapját a' közös jövőnek.

Ezer czáfot hallok egyszerre: miért volt hát Róma két ezredig nagy, dicső, hatalmas?... Nagynak lenni, uraim! egészen más, mint folytonos boldognak. Róma' statusélete két lábon állott; 's bár alkotmánya sánta volt, nemzetiségével merész lépésekben haladt, 's ez sikerüle. Maga a' nevelés, szinte vak, elfogult előhajlamot fejlesztte minden iránt, a' mi nemzeti; 's ebből erős, következetes honszeretetet származék. Azonban fegyver- és testgyakorlat tevé edzetté, kitartóvá az ivadékot. Minden polgár külhódításban hitte feltalálni Róma' nagyságát, 's a' honnagyságban önbecsét, mélt-

tóságát. Ez eszmében pontosult, 's tartaték fön a' köz-lélek. Róma' népe, — bár magában pártokra hasonlott, — kül ellenre együlni minden perczben kész volt; míg eleink külviszályok' irányában is szétszakadoztak. Róma' nagy vezérei, művelt hadtana, cselei, harczérettsége mindenütt győzelmet arattak; ez bátorságot növesztett, 's azt, a' nemzeti lelkesülés' tüzeben hősszántságig emelte. Győzelmeik- gyarmati zsarló helytartók- hadi zsákmánylat- 's külfejedelmek' ajándoki által rop-pant kincset hoztak a' fővárosba; míg kívül föld-biralnukat terjeszték. Róma meghódolt földrészek' jelességit szállítá keblébe; mesterség', tudomány', művészet' világát megnyitá, 's hatalmával hatalmat nevelt. Így szünetlen külről befelé halott működése. Roppant nagyszerű életet vitt, de ön-magával örök bajban küzdött. Hasonlítá egy kigyőn-gyözött órához, melly csak az igazításkor jár hibátlanul. Ugyan azért a' jóllét' magvai fattyu vi-rágokat hoztak. Hatalma hiuvá, kincse pazarló-vá, műveltsége fesletté korcsitá önnépét; vagy legalább e' bűnök iránt irthatlan hajlamot ébreszte; mit a' külön szellemű párt zavargás történetileg bélyegez; 's mit sem censori szigor, sem tékozlathenyítő, 's nótlenségtiltó törvény korlátozni nem tudá. Igen, az indulat, — mit értelmi él-nek kell vala kimetszeni, — elféktelenült a' status' belsejében. A' szelid 's életbe olvadó hitphi-losophia, melly a' mythusban elleueröket is össze-házasita: vak bőszyt buzgalommá fajult. A' nép,

ki Numa Pompilius' 's Servius Tullius' korában
 enyelve ülő Flora' gyöngéd ünnepét; Nero, 's
 Domitian alatt szurokba mártott Keresztényt gyuj-
 ta világul a' fanaticismus' rém-éjeihez. Az erkölcs,
 — melly az ős Róma' Lucretiáját öngyilkossá tudá
 lelkesíteni, 's melly miatt Tarquin Superbusban ki-
 rályszék bukott meg, — czegéres botrányig alja-
 sult; egy világok' Caesarját is cleopatrai festett
 karokba hagyva csábúlni. Az örömlév, melly egy-
 kor Terentius' vígjátékiról eléggűlten tért meg: ké-
 sőbbben a' circus maximus' lázasztó látványi közt
 üzé szilaj csapongásit, most ököl-, majd állatvia-
 dalban, 's végre gladiatorok' vonagló tagjain hiz-
 lalva szemeit. 'S mert nem használtaték értelm i-
 er ő; mert gyakorlati tapasztat, — melly minden
 ügynél józan súlypontra siet, — nem tudá magát
 alkotványváltoztat', 's közirány' útján kormányhoz
 emelni: az érzéki örvények, örvényéhez sod-
 rották Rómát. Hasonlíta hegycsúcsról rohanó,
 fékvesztett géphez, melly zuhantában minden nö-
 vényt feltép, 's gyors rohamával zagyva gyomot is
 virágszünel szivárványoz körül: de nagyszerű
 útja homlokegyenest ragadja egy vesztő erőnek,
 mellyen szét kell törnie. Így lőn, hogy Róma' éle-
 tét, egy erőteljes férj, a' hadtan, 's egy hyste-
 rica nő, az alkotvány' gyökeréből eredt indulat-
 s súly képviselé, kik egyenetlen házasságban él-
 tek; így lőn, hogy annyi férji keresmény nem
 hozhatá rendbe a' házat; hogy fényes mezek alatt
 fájt a' nemzet' szíve, 's drága kérgében belkór

podvasztá az életfát, mignem önviharja törzsét kitekeré, ama' sarjadéknak adva életet, melly Borgiák' 's történeteiből szépen ismeretes.

Bár tehát a' had, a' szokatlanul fejlett nemzetiség, a' középpontilag mindenható főváros, — melly egész bíalmát önnevéről czimzé, — 's az olykor befolyáshoz jutott gyakorlati észpárt, öreg időkig dús nagysággal tarkázá az óriás hazát: mellyik törvényhozó, vagy reformer lenne botor, hogy illy üveg hengerekre állítsa saját vérségét? 's hatáskörében ingatag, vég eredményiben halálos elemnek adjon elsőséget?

Ime, uraim! ó 's új világot bejártuk. Kor', égöv' 's országformák' különsegeivel buvárokodánk. Az ész' politicáját mindenütt állandó fény és erőben láttuk öltözni; a' gerjedelmeké mindenütt muló csillámot, vagy véres gyászt viselt. Alkotványos ügyben örök axioma: virtuti semper praevallet sapientia. Egyébiránt megvagyok győződve: miszerint csak középleg művelt fő, fejtegetés nélkül látja, a' két erő' tulsúlya közötti végetlen mélységet. Értekező kivonatom' célja nem is puszta capacitatio. Azt hiszem: idegen statushíbak' taglalata nemzeti bajunk' valódi kútfejére vezeti a' hazafias figyelmet; 's a' bonczoló eszmézet, tisztába hozza öntudatunkat, hogy ne csupán sors-, külviszony-, bel nyomás-, szóval invincibilis okokban keressük kicsinységünket; hogy haladó rendszerünkben ne kirekesztőleg azok ellen gyűjtsünk elemeket; 's hogy az erők egy-

befűzésénél, — czélt eszközzel tévesztve, — ne essünk vissza eredendő hibák' örvényeibe.

Azonban csalogásba ne jöjünk, mint jöttek ama' középkori scholasticusok, kik, ezernyi írók' — különböző elv, ügy, 's körülmény feletti — mondataikat, fitogatólag, de sokszor fonákul vitáikba rángaták. Igen igen, ne mindig kész auctoritást! Idézetek helyet gyakoroljuk öneszméletünket; örökös külföldizés helyett tanuljuk hazánkat. Idegen népsorsok' előzményiből ne vonjunk közvetlen reform-alkalmazást. Szerkezzünk szabályos syllogismust. Mondjuk ki, miként: léha, tapintat-'s észhiányos, túlhév politica, mindig rosszat szül; úgy de hazánk' őskoráé ilyen volt: tehát, ha javítani akarunk, ezt, vagy azt kell tenni. Még csak fő-tételünk (propositio major) van példákkal hitelesítve; 's ha a' törvényes mozgalmi irány' 's előmenet' ügyében okadatos véleményt akarunk nyerni: minorunk' philosophiáját kell megkísértenünk, 's e' végett a' nemzeti jellemet ismernünk, melly történetek' 's polgári alkotvány' szelleméből leg-hűbben tükrözik.

Tehát, az eszmézet' természeti rendén, önként emelkedik lelkünk elibe, egy.

HARMADIK FEJEZET.

**A' magyar nemzeti életben, mellyik elem
gyakorolt túlnyomóságot, országszer-
kezete- 's történeteiből ítélve?**

I.

Elő-jegyzetek.

Mielőtt tárgyamhoz foguék, kénytelen vagyok kifejezni: egyrészről, miképen történetkönyveink' — bonyolodott, homályos, olykor részrehajló, gyakran széttérő, 's mindig tetthalmazó — tömkelegében, minden kor' szelleméhez biztos irányt keresni, 's népphilosóphiánk' lánczát, minden ágazatával, folyvást feltalálni, még törvénylelké' járultával is igen nehéz, részletes, kimerítő rajzát adni pedig rövid idő alatt lehetlen lévén: vázlatos cikkemet illy nemű dolgozatom' egyeteméül, — mellyre ha sorsom élni hagy, higgadtabb éveimet szántam, — tekintetni épen nem akarom; más részről, hogy mind azt, mit mondanom engedtetik, közügyünk iránti meleg, de józan részvétből terjesztem elő; 's hogy, ha véleményem itt ott őszintén, mezetlenül jelen meg, sem őseink' homloksugárait lefűni, sem népnek hizelgve, igazgatást bántva közkedélyt izgatni nem célom, annyival inkább, mert

szabad alkotmányú országban, hol a' kormány törvényeken fekszik, a' törvényt pedig országgyűlések írják, nemzetet és kormányt külön érdekű testületeknek elismerni, vagy nekik olly nemű hiedelemre igényt nyitni, mint polgár, nem akarhatok. És ha értekezésem' folyamában itt ott a', kormányt különálló értelemben veendem, political állásunk' jelen helyzeténél fogva engedem meg magamnak. Bár volna erőnk, a' multak' aranyporát letörteni, 's mű alá venni jelenkorunk' feldolgozatlan drága követit, hogy érvényes ékszerre váljon a' nemzeti önértzet, melly ó századaink alatt, vagy túlhittség', 's önkicsinykedés' szélsőségiben hánykódott, vagy megoszolva, tehetlenül hevert. Forrón óhajtom, hogy törvényhozó testünk, király és nemzet, 's nemzetünk' alkatrészei bizodalom' útján, viszonyos méltány, szálkátlan érintkezés mellett, köz-felfogás', 's akarat' koszorújában tényekre egyesüljenek. Ehhez törekszem járulni gyenge szózatommal; 's mit czél' és egység' érdekeül hiszek nyugodtan elmondan; de inkább az alábbi korlátolt keveset őszintén, mint lehető sokat szirénhangon.

Nemzetünk' ősjellemében három fővonást látok kitűnni. Első, bizonyos költői ábránd; második, izgága, akadémikus, ingerlékeny hajlam; harmadik mértéktelen önzés. Elsőt keleti sajátságúnak hiszem; második, az előharczok' ragálya, 's az utolsó, egyetemes természeti ősmag; melly elemi harczoaktól, a' cseppvizben egymást faldosó férgekgig, mindenben bélyegzi magát; 's melly

minden természeti állapotú nemzetek' történetét vezet. Amaz a b r á n d, remény és emlékezet-, vagyis messze tárgyak közt, örök magasztaltsággal eszményiesíté a' napi szakmányt; 's ebből munkátlan élet, segélyesetre sovárgás, pillanati lobbal szag-gatott hanyagság származék; de szülé egyszersmind a' honvágy' 's nemzeti érzés' rögzött eszmé-jét; szülé a' tehermentségi törekvést, azaz függet-len szabadság' szellemét; 's szülé a' lelkesülés' egyes korszaki tényeit, 's ezek — mint rekedező nedvű beteggyökér' kihajtásai — megóvák az egy-kori élet' csiráit. Az ingerlékenység, inga-tag, állhatlan kedélyt képeze; idegenharcz' 's honi pártosság' kül- 's belsebeit okozá; de egyszersmind bátor, vállalkozó jellem' 's jogvédő élénkség' anyja lőn, ki megőrzé idegen elemek közötti fel-oszlástól. Az ö n z é s, egyoldalú polgárszerkeze-tet, 's vele nagysági lehetlenséget szült; de egy-szersmind éles figyelmet, 's makacs politicát, melly az alapjogokat olly rendkívüli viszály' 's változat' századain életben tartá. Gazdag három elem nép-characterben, ha számító ész nemes irányra kor-mányozta volna! De hibázék a' nyugodt értelmi súly, 's így meghoztak jó, rossz gyümölcsöket; ezekben positiv veszélyeket érlelve, amazokban negativ magvát rejtve szebb jövőnek.

Azonban tételemnek hitelt kell szereznem, 's ezt történeteink tehetik. Vigyük emlékünket az ősz Ázsiába, hadd költözzék ki amaz iguri egés-séges fajjal, 's kísérje le mai napig kaland- és ve-

szélyteljes életét. De míg bú- és örömfogult lelkünk annyi idők' színvegyületében ezerféle történeti képek között tévedez: ítéleti szemlénk ismerje fel az ecset' egységét. Látandjuk: miképen a' főjellemvonások, mint mindig, ma is ugyan azok: csak fürkészünk kell, hogy művelődés, vagy viszonyok miatt melyik korban minő irányt 's színezetet vettek? mikor mit eredményez az átváltozás? 's ma miképen ágazának szét a' nemzeti életben?

II

A' kiköltözés.

Már maga az Ázsiából lett kiköltözés' eszméje okvetlenül költői kedély' 's ingerültség' jele. Ha egy vesztett hon' 's eltörölt nemzet' menekvőit a' kényszer kiostoroz, vándorlásuk prozai szűkség; de hogy földbiró, tősgyökeres népből, hét család kiválik, földét, faját, jogait elhagyja, 's magát hontalanná tevén kalandokra indul: mindenestre könnyelmű, 's izgatott vért feltételez. Mert, hogy némelly írók' véleménye szerint mongol faj üzte volna őket; két okból nem hiszem: részint mert edzett, harczias nép, ki szomszédival bátran szembe száll, 's ha ma veszt, holnap győzelemre számít, — ha egyszersmind hideg vérral bír, — honából végkép kibujdosni megtört napjai-

ban sem vállalkozhatik; részint mert ott maradt többsége, honát, 's az eredeti fajt aztán is fentartá, 's képviselé; mit mongol-tulnyomóság alatt nem tehet vala. A' kevésbirtokból fakadó szorgalmi szükség, vagy önfeleikkel viselt viszályok indíthaták őket. Amaz, munkátlanság' szenvét, ez, türelmetlen lelket árul el, 's mindenik vissza-vihető a' fentírt jellemvonásokra.

A' Don Dnieperi, 's Atelcuzi (Etelköz) két hazában, mint önálló nép lépe fel e' hét férfias nemzettség, 's bár elvágott tag, mindenütt a' törzsoktest' természetében jelent meg. Ama' költői ábránd, állhatlanság - könnyűélet - 's kalandszenvedélyben gyakorlá magát. A' Chioviába szorított orosz- 's cumánok' békeajánlatát, ropant pénzdíj mellett, ruha, élelem 's házi eszközök évadójával toldták meg, hogy minden legkisebb gond, szükség, más szakmánya levén, sátoros lakomáikban elmondhassák, „se baj.“ Azonban, hogy az egyhangú pangás valahogy unalmat ne hozzon, ide oda szegődtek változó kalandra, most VI. Leohoz, a' bolgárok majd Arnulfhhoz Svatopluk ellen. Az atelcuzi hont megoszlott vélemények szerint két külön okból hagyák el. Vagy a' Pannoniáról hallott kanaáni mesék, egy tej- és mézfolyós föld' vágyát álmait költék a' rajos lélekben; vagy mert a' morvák elleni zsákmányjárás alatt, a' bolgárral szövethetzett paczinákok, leölék az otthoni ürserget, kiverték véreiket, 's földüket elfoglalák. És ők, restelve bajlódni, a' má-

sutt tán könnyebben nyerhető birtokért, indultak hont keresni. Amaz, valódi ábránd, ez, könnyelműség, mi ismét költői jellem' sajátja. Azonban e' durva, de merész lelkesedés, e' vad magasztaltság, — annyi salak, legalább léhaság között — megtermé az élet' legnemesb érczét, az aranyszabadságot. Ez tévé, hogy a' maroknyi nép, hét család' rongált ivadéka, nemzetté tudott képződni; hogy a' szilaj, 's műveletlen csoport, melly sem organisálva nem volt, sem ha lett volna annyi viték, harcz, 's rendetlenség közt szabályos kormányt nem vihet: nem csak föl nem oszlék, 's el nem vezett annyi idegen elem, 's ellenséges nemzetek között, sőt függetlenségét kivívta, megtartá, 's fajegységét vérkorcsulástól megóvta. Az ingerlékenység, harcztéren lelé iskoláját. Ha önbaja nem volt, idegen dolgot kerese. avatkozott, befolyt szükséggé tette magát csak hogy izgága, akadémikus szenvét tölthesse. Így Dnieperi laktokban a' chazarok' vérontó, erőszakos népének segédi. szövetségesi valának; de végre összeháborodva, 's közöttök pártszakadásokat lázasztva, a' nép' egy részét, cabarok' czimével, családaihoz nyolczadikúl csatlák. Atelcuzban pedig Bolgárok-Morvák- 's Pacinákok ellen, most önérekből, majd kelet- és nyugoti császárok' ügyében háborút viseltek. E' szünetlen gyilkosság, makacs kérges poroszloi lelket, korlátlan, üldöző, vérszomjas maniát fejte ki, melly minden eszmét, 's tényerőt, kárvagy- 's örömmel mérgezett be. De egyszers-

mind puhulás' feslettség' ellenszerévé lőn; gyakorlatban tartá az erőket, csüggetlenséghez szoktatá, 's szerze — mihen az ó kor' nyomorú politicája gyámját keresé — vitézséget. Ez tévé, hogy hadi jelesség-, 's félelemnek tartaték kised seregök; hogy fejedelmek kérték szövetségét az ismert erőnek; hogy a' chazarok' királyvót igénylő chaganja, a' kalandor vezérek' egyikének, Eleudnak jegyzé el leányát; ez tévé, hogy a' cumánnéppel szövetkezett orosz meggyőzé, zsarlá, 's ama' gondolatra hozá, miszerint — hogy tőlök szabaduljon — Attila' ösföldjére Pannoniába ámitgatá, mit, hogy maga el nem foglalt butaságában ránk nézve okosan tévé. Vitézségök' hire eszközlé végre, hogy Chioviától Magyarhonunkig tett utjokban, Lodomeria' fejedelme roppant ajándék- 's három heti lakmákkal, Galliciáé pedig hódolat- 's egy hónapos vendégszeretettel fogadák; 's mind kettő gazdag rajzokat regélt előttök Pannoniáról, hogy nyakukról a' havas erdön (Karpatokon) túltehessék. A' fővonások' harmadika az önzés, nemtelen irányt, 's gyakorlatot vőn ezen előszakban, de mit a' durva kor' általános szelleme némileg menthet. Or-szaguldozás, zsákmány, rablások voltak az önszeretet' keresetforrása; 's győztes erővel könnyen jutván ragadmányaikhoz: hasünnep, áldomások, lakoma-divat, 's tékozló szeszély bélyegzé házi életöket, minek annyi jó eredményt köszönhetének, hogy önbizókká tévé újak' szerzésihez.

Ime az első korszakban, eredeti nyerseségiben maradt hű magához a' nemzeti jellem. Indulat viselé a' hatalompálczá, számító értelemről szó sem volt. Igazgatásformájok patriarchai, 's hihetőleg korlátlan kényű. Minden családfő egyszersmind hadvezér vala. Politicájok: erőszak, 's idegenből élés. S' e' volt egyetlen közérdek, melly egységre olvaszthatá őket; de bár e' veszélyes czél egyetértést szükségelt: versengésben éltek a' családok; 's kivált ha veszély jött, véleménypártokra szakadtak. Jobb jövők' fejében közös fejdelmű választák Árpádot, megvetve a' monarchai rendszer' alapját; de egyszersmind ötcikkű alkotványuk' 9. 's 3. pontjaiban birtok' 's kormányzat' közjogával arisztocrátiát építve, mellynek hatalma az 5-dik pont szerint hittörés' esetében a' fejdelem ellen is kiterjedt. Megfoghatlan lenne, hogy e' józan, 's belátó elméleti szerződésre képes nép, ama' tökélytelen gyakorlatát vivé közéltének, ha jellemét nem ismernök már, melly pillanati rohamoknak vete minden elemet.

Óh ha szemlélődő országtannal intézkedtek volna, mivé teendő őket a' siker- 's alkalomdús korszak! Az igába hajtott orosz' birtokát magoknak tarthaták, bolgárok' morvák' 's paczinákok' földén császárokkal osztozhatnak vala. Eleud' házassága a' cházárokkal, Leo' 's Arnulf' ügye pedig kelet' és nyugat' hatalmaival kötendő erős szövetségre nyújta alkalmat; 's a' terjedt orszá-

got míg önszorgalma gyümölcsözendett, roppant hadzsákmánnyal elláthatták volna. De így felbonták külviszonyaikat, czivódtak magok közt, feldobzódták a' véres szerzeményt, elveszték honjokat, 's mint ide jöttek egykor, mindentelenül kerekedtek lóra, még csak népességöket sem gyarapítva, mert a' csatán vesztek' száma okvetlenül kiegyenlité a' szaporodását; a' chabarok' idegen faja pedig nem volt vérök' eredménye.

E' kétlaki élők, általában hasonlít a' csintalan genie' ifjú kalandjaihoz, ki egy városban merész, korlátlan szenevit nyak-főre könnyelműleg űzi, 's midőn kipusztúltan merülve, de sorsteremtő erőben burleszk színhelyét elhagyja: lángesze' egyetlen gyümölcsseül azon érzetet viszi, miként mindennapi lélek, hason viszályokba bele veszett volna.

III.

Árpád' kora.

Most következék a' honfoglalás' kora. Gazdag' időszer! mellynek rendkivűlisége öröm-'s bámulatra ragad. Nem tudnék írók közé tartozni, kik történetünket lerívó czifraságokkal babává öltöztetik, hogy pitykéktől ne lássuk hibáit: de a' hét vezér' tiz évi dolga, 895 — 905 világbüszkeségünk lehet; mellyel, időt 's körülményt tekintve, Graecia', Cyrus', vagy Róma' legtömöt-

tebb lapjához mérhetjük nemzeti naplónkat. Az ösvállalat vad, és igaztalan. Mert nemzetek' közjogára erőszakot vinni, döntött idegenek' romján építeni házat kétértelmű nagyság; 's a' törlött nevek'ből őszszeirt önczimhez fénytelen betűket öntet a' statusphilosophia; de ha a' század' vérpoliticája népek' orgazdájává tudott fajulni, késő minden értekezés; 's vegyük a' történetet korszerű szempontból. Egy távol földövi járatlan faj, nem tudva hogy 's merre? térkép- nyelv- és mértan nélkül, a' mármarosai Karpath' vad, 's iránytalan hasábi között' betódul az ismeretlen országba: költői lelkesedéssel kikiáltja örökségi jogát, mit egy pusztából ismert néhai rokon', néhai birtokához formált; Attila' nevében harczhoz fog; tíz, tizenegy év alatt Laborezot Zalánt Men- Marótot Gelout, Zobort, öt főbb hatalmaktól védett fejedelmeket székeikből levet. Magyar, Erdély, Tót és Horvátországot, erdők- nádasok- folyók- mocsárok- hegylánczokon, 's tót, morva, oláh, bolgár, olasz hadcsoportokon általgázolva elfoglalja; a' bolgár királyt adóba igázza; Csepelben fejedelmi lakot épít; köz szerzeményét per nélkül megosztja, 's magának alkotványt ír! — Tizenegyév alatt! Nem tudom, Arpád' képzett lelke eszközölt-e irányt, 's akarategységet, vagy viszályok érlelék reá a' nemzetet? de az eredmény, hatalmas jelekben mutatá: mire képes, egy sentirt népjellem, ha szabályoztatik. Munka, foglaltság tartá örök cselekvésben a' lélekerőt, s' ez mint egyes

charactert, úgy nemzetét is megóvjá szevedélyek' elfajulásától, sőt hatást nyitván egyiknek a' másakra, egy főczél' összhangú gépelyévé teszi. Amaz ősi ábránd, mint biztató remény mutatá a' felpompázott jövőt, 's vezérszellemül járt a' közlélek előtt. Az ingerlékenység hős buzdulat' alakjában ragadá nyomain a' honért fogott fegyvert; 's bár Laborcz' és Zobor' felakasztásakor, vagy győzelmek' túlvitt vadságában kegyetlen bélyeget viselt: mint eszköz' maniája, a' czél' nagyságában mentséget talál. Az önzés, hódolt tartományokkal telék be 's telhetlen mellék kapkodással nem veszélyzé az általános irányt.

IV.

A' szeri alkotmány.

Azonban — mennyire ismerjük — a' Sziernél készült alkotmány, bár mint magasztalják iróink, felette el lón tévesztve. Gyökérelvében, nem csak a' nemzeti erő', 's tömött terjeszkedés' csirái voltak elfojtva, hanem egyoldalú szerkezete mellett az elérni akart czélnak sem felelt meg, 's így philosophiája egészen eltért az atelcuzitól. Már az osztálymód, melly azt megelőzé, két igényt ada fejedelmi kezébe. Árpád közös országuk' nagy részét családörökül vágta el; niből háza' elhatalmazása lón várható. Azonban a' fönmaradt

részeket öntetszéese szerint osztá el, honnan donatio-jog eredhete. Maga az alkotmány pedig, önálló végrehajtást tőn kezébe. Itélet', 's kegyelem', harcz' és béke', alku' és szövetség' nemzeti jogait kirekesztőleg a' fejedelemre ruházá; feljogosítva ekként kül- 's belviszonyok' szabad kezelésére. Továbbá polgár- és hadfők', 's megyekormányzók' kinevezését szinte fejedelmi illettekeül adá. És ama' pont, melly a' fejedelem' részére, minden megyében egy vár' kizáró birtokát engedinényezé: biztosító súlyt ada a' nemzet ellenében. Ezért állítám, miképen e' rendszer, az alapcélnak t. i. a' lovagrend' vagy is nemzet' jog- és életbiztosításának nem volt megfelelő; 's míg az atelcuzi kötés, aristocratiának adott súlyt, a' szeri, monarchának veté meg alapját. De volt egy kár- és veszélydúsabb kútfő a' szerkezetben: maga az alapelv. Szerinte t. i. a' meghódított népek minden nemzeti jog- és igényből kizárattak, saját birtok 's befolyás nélkül szolgálandók idegen urakat, művelve számukra a' tőlök elrablott földet 'S e' kötelességökért, semmi viszonzosság; mert ama' hűbéri pont, miszerint külharcztóli védelmők elhatároztaték, üres negatív vigasztalásnál több nem vala. Tehát a' nagy tömeg, a' helyett hogy jog- és érdekosztályban testvérül fogadtattott volna, mintegy ellenséggé téteték; ki szabadság' alkalmá után sóvárgott, vagy dologtalan jellemet ölte urai ellen; 's e' rendszer alatti pangásában kedvét rokonszenvét veszté minden vállalat-hoz, melly egy kiskorú nemzetre gyarapítólag hat.

E' tömeg pedig annál méltánylandóbb lett volna: mert hadfoglók- bündijül lovagjogvesztettek- 's önivadék által folyvást növekedék, míg a' hadfogyott nemzet, örök csatázásban pusztitá szaporodását. Ezért mondtam miképen e' rendszer a' nemzeti erő' 's tömött terjeszkedés' csiráit elfojtá.

Elismerem, miként azon vad ököljog' korában tőkély nem vala várható, 's eleink a' század' közhibáiban osztoztak; de ha rögzött kór' orvoslátáról van szó, kútfejét 's átmeneteit kell ismerünk, bár szemlénk kedvetlen tárgyhöz visz; és niegvan-e bántva egy nemzet' gyermekkorá az által, ha kimondatik, miként mit akkor testében életizomnak hitt, kelevény?

Azonban a' dicső évtized' vendégzselleme ellobbant. A' nemzet visszatére saját characteréhez, 's mintegy kioldva a' közvállalat' kapcsából, szanaszét gyakorlá összenvedélyit. Alig ülték el a' hon' és alkotmány' ünnepét: már zsákmánylás- 's támadó kalandokra törtek ki vértől alig száradt határaikon. 'S így, mielőtt az országot ismerni, nemzet- s' magány gazdaságot rendezni, vagy az alkotmányon gyakorlati tapintattal javítani vállalkoztak volna, új bajokba dönték ügyöket. Igen, ama' viszályáhitó ázsiai ingerültség újlag kóborhadakban kergeté élvét, a' német császárokkal örök szablyapert folytatva. És bár I. Henrik a' megtört békeért sergöket csaknem pnsztulásig összavágatá; a' helyt, hogy előgondú politica szerint, a' fejlődő hadtan' elemeit, 's gyakorlatát nem-

zeti táborukban meghonosítani törekedtek volna: szenvedély' vak' hatalmát követve, mihelyt erejük ama' veszteséget némileg kinőtte, új csatákra száguldozának. Az okatlanul megtámadt ismét német Ottó rendkívül megveré a' vakmerő tábort; de a' nép' politicáját érlelni az új veszély sem tudá; sőt a' tulvitt szenvedély, fülevesztett hontársaik iránt, az ismeretes, „g y á s z m a g y a r k á k” czimben gúny- és megvetésben tört ki; a' hatalmasb szomszéd ellen pedig mély gyűlöletté rögzött. 'S úgy látszik e' kor, jellemi sajátta tévé ama' hajlamot, miszerint a' magyar, minden akadály iránt, lett légyen erő vagy terület, minek elmozdítása időt 's egyetértést, feltételezett gyűlölködő lón. Ily nemzeti utalat' tárgya volt ősi időkben a' Német, később a' Török, 's végre azon tárgyak, melyekre most egység- és a' kor' világos lelkével hatni törekszik. Fejedelmeik, tizenhárom, tizennyolcz, húsz évvel ültek uralkodni, 's vagy nem bírtak az erős indulatos fajjal, vagy véralkati rokonszenv, 's ifjú rajosság ragadta a' köz-szellem' örvényeibe. Pedig számító férfiúra volt volna szükség, ki a' béke-évek' önművelő kötelességét olly egyetemi föladattá tudja emelni, mint Arpád a' hadat. E' férfiú Gézában jött el. Meglón mozdítva a' nemzeti öntudat' 's benső élet' gépelye. Közlekedés, földművelés, 's mesterségi képzettség, kezde gyökerezni. De idegen népelemek kezdtek beszál-lingózni 's a' keresztény hit is jelentkezék. A' nemzetnek soktól kellett volna egyszerre megvál-

nie. Hadazásitól visszatartaték; könnyű életét szorgalom szorítá; földén műveltebb idegent kelle látnia; a' durva szellem nem birt egymáson ennyi köszörülő kezet; nem tudott; nem akart minde-
néről egyszerre lemondani. Így késik gyakran el egy nemzet' géniusa, 's mert ébredésével sok ten-
ni valót hoz: könnyen zavar támad az örök 's szakmányosztályok közt. Jelenben épen illy kort élünk. Oh 'ha isten megszánná e' hazát, azaz ha eszünkre térnék! 's tanúlva századink' sirírateiból, egy pünkösdi közlelkésedés, szálkátlan egy-
séget, áldozatot hol telik, tettét hól kell, 's türelmet mindenütt tudna ébresztetni!

V.

Sz. István' kora 's alkotmánya.

Géza' kezdeményi Sz. Istvánnal nyertek öregbülést; 's így alatta fejlék ki siker és viszhatás. Sz. István képzett fő- 's nemes lélekkel birt. Átlátá mikint a' kor javítást szükségel, 's azt tenni nemzethű szíve buzgón törekvék. De egyszerre ada nemzetének hitet, 's alkotmányt. Olly két tárgy, mellynek egyike is lév eszmezsurlódást hoz legműveltebb népnél is. Önkénytelenül korszakunkra esnek szemeim, melly szinte reformmal küzd, de aránytalan viszonyban. Most erőfogyott nemzetünk indítványozá a' javítás' nagy művét alkotmányos úton; 's ez okból a' törvény-

hozást kell elvéhez készíteni. Politicai változatoknál egy nép' akadálya mindig több, 's eszköze kevésb mint ha végrehajtó hatalom újít; miszerint feladatunk már természetében nagy. A' reform' tárgyai rögzöttek; aránytalan önérdekéhez vénült minden osztály, 's az elemek, mikre hatni kell, erőfejlettek, de összeütköző alapzatúak is. És mint ha egy ólálkodó szellem titkos számítással hengerítné föl az eszmeoszlás' minden almáit: nemzet- és alkotmányképzés' ezer baja közé hitügy keveredék a' vegyes házasság' 's protestansfelek' egyleti kérdéseiben. Illy tárgyak — bár a' mai értelem' lelkét fanatismusi viszhangra nem költik, — kétségkívül izgatók, 's nemzeti főirányra már azért is veszélyesek, ha gondolkodó fejek' működésit szét vonják, 's a' vezérügyi eszmék' cseréiben késlekedést szülnek. Ha tehát most, nemzeti haladásunknál — melly annyi támadás ellen alkotmányos erők' egysége nélkül mire sem mehet, egységet pedig csak képezni kezd — azon végrehajtó művezet, mit népreformjában nyilvánosság képvisel, ha mondom e' végrehajtó művezet irányt tévesztve: gyűlölet' elemével hatna a' népre, 's megvetés' tárgyaúl tenné ki egymás előtt a' törvényhozó test' tagjait; vagy — eredeti gyarlóság miatt, soha ki nem irtható — egyes hibák' iskolázásiban coordinatatlan képviselünk' érdekvált elemeire intézne nyilatokat, nem fájdalmas lenne-e? És ha az,

ki mozgalmunkat ébreszté, ki nemzetért él, 's üdvét üdvében leli, gr. Széchenyi, a' nyilvánosság' fő organumában illyesmit látva felszólal, polgári aggodalma nem méltó-e? 's ha bár — a' hazai viszonzyszövedék- és véleménypárti kicsinykedésben, — az általa jósolt zendülés' ellenőrért látjuk: nem kell-e elismernünk, miképen egy iratában megrótt álut, legalább is idő- és rokonszenvvessztetéshez vinne, de történetünk' szelleméből szólva, könnyen nagyobb mélységbe is tévesztne? Bár István' egész reformja közjó' szent nevében történt, 's üdvös eredményi láthatók valának: a' bántalmas mód és politica, nem csak ellenszenvi forrongást hozza, de a' nép' elégtlen részét zendületig izgatá. Már országlása' kezdetén pártütök támadtak széke 's törvényei ellen, kik az idegen kegyenczek' tisztségedijaiban elárult igényöket fájlalva, a' fő hivatalok' ösjogát visszavíni keltek föl; kezdetét adók az önvérség elleni gyászos harczragálynak. Azonban a' kitört erőszak elfojtatott. Későbbben a' somogyi fejdelem gyűjté zászlója alá a' lázadt elemeket. Azt hiszem: Kupa; az atelcuzi harmadik kötéspont' megtöréseért támadt bátyja ellen, miszerint az ősi választó családfők' ivadékat országos tanácsába fölvenni mellőzé; de, bár ezen tettét, az 5-dik pont, népközüli kirekesztéssel határzá büntetni: tán a' hitüldözés' jelszavát erősb. párkapocsnak véelve, készebb volt magát emlékkönyvünk' lapjain pártosnak iratni, mintsem családérdekét elárulja. Legyen így, vagy

amúgy, merényét mindenesetre a' reformmód idézé elő, 's bár a' vele szövetkezett pogányság, épen gyűlölt német vezérek által elnyomaték: a' titkos méreg, 's forradalmi hangulat nem lőn kiirtva, csak őrlésbe vonúlt; bélyegző fordulatát szülve a' népjellemnek, 's aljasodást hozva a' vadság' eddig genialis kitöréseire. Igen, amaz eredeti ingerlékenység, melly minden irányban nyilvánosan gyakorlá magát, most a' túlsúly' félelmében titkos ármány' áskálódás' harag' és boszú' 's hamis eskü' setét utait keresé; mit bizonyítanak Istvánnak gyilkolást tárgyzó törvényei, 's azon kifejlett fogékonyság, miszerint minden színű érdek pártot tuda alakítani, 's minden vegyületű elem ragályt eszközlé. Az ő n z é s, orzás', tolvajság' fattyú szellemében kezde tenyészni, mit eléggé igazolnak ismét István' László' 's több királyok' ez iránt irt szigorú czikkei. A' költői szellem, — csábjait áruba vető kéjhölgyként, — most hitkórság' rohamába sodrá a' nép' gerjedelmeit, majd egy elégtlen Vazul' dühéhez lelkesült; költve teremtvé egyfelől kedvezőbb jövők' munkátlán gyáva reményét; más részről a' független multak' üres vágyait, mik a' nemzet' lelkebe ezeriziglen átszármaztak.

Egy népforradalom, ha elferdült, önmagát ejti zavarba; eredeti forrásától szerteágazik, minden eredményben új okfőt talál, 's hasonlít a' rosszúl gyúlt tűzműhöz, melyről nem tudni, hol, merre, mikor szikrázik, perzsel, vagy rázkódtat? Nemzetünk' sorsa az Árpád-ház' három-

száradában rongáló szélpontok közt hánykódek. Megtört a' királyczím i ánti bizodalom, 's trónkövetelők találtak viszhangra a' népben, Vazul', Aba', Álmos', Borich' pártjaiban. Most jobbágyhűség' álszine alatt, titkos boszúból konczolák fel egymást az aradi gyűlésen az országnagyok; majd ismét kettős király, apa és fiú, czivódék az ítéletjogon, mint az 1222. 18. törvény tanusítja. És míg a' királyszerk ennyi orkánban sülydezek, nem tudom titkos politica vagy forrongási túlság? de minden esetre veszélyes erő emelélé túlhatásra a' papságot. 'S ennek megnőtt hatalma, — melly a' III. Béla fiai közt kiűtött viszállykor rendkívül haladt, — eszközlé, hogy a' Kálmán alatt üldözött vándor-keresztesek' elvét, a' nemzet később elfogadá; 's rongált beteg hazáját gyámkar nélkül hagyva, a' hitábránd' siralmas czéljára kalandozott. Illy összeütköző elemviták közt alkalom nyílt külhatalmak' avatkozására, mint például László és István' örökségi harcuk' alkalmával; 's bár IV. Béla egy ízben a' hűtlen nyugati szomszédot elirtá: III. Andrásnál, a' szűnetlen zavargás csábja közt, Osztria újlag figyelni kezde hazánkra. Ugyan hogy védhette volna illy körülmények közt honát a' tatárok ellen, szegény magyar, kinek fogyó nemzete, Kálmán, II. Géza, 's IV. László alatt behozott kún, szász, görög, 's oláh gyarmatokkal vegyült, honosított németeken kívül?! Igy játszadék le harmincz évtized' romantica tragoediája, és a' függöny, véres

végjelenetnél gördült le; mert az uralkodóház, mely Árpáddal, buzgó közvéleménnyel kezdé kormányát, III. Andrásban méreggel óltatott ki. Kell-e fejtegetnem, hogy ez időszak' lelkét is, értelem helyett indulatok birták; 's hogy a' nemzeti character idomult ugyan, de beteg ferde irányban?

Most fussunk végig az eredményeken. A' nemes származati törzsjog, hűbéri kiváltsággá kezdett alakulni. Az ösfaj' 's családnagyok' fogyatkozó száma idegen donatariusok közé merüle; 's a' papi osztály, főrend' igényeiben osztozék. Azonban, a' mellett hogy az ősnemzet illy idegen elemekkel zagyváltaték össze, maga az alkotmányos rész sem volt garantírozva; mert az uralkodó, önválasztotta senatussal kormányzott. Mind ez, a' nemzeti élet' színét változtatá; de az ebből fejlett királykorlátozó törekvés, a' fejedelmi-tanács' szerkezetét jóltevőleg idomítgatá. Először csak az egyház' 's polgárzat' kinevezett fejeiből állott az, majd megyei követek' járultával szabadabbá lón, míg végre a' Rákoson egyetemes országgyűlés' alakjában jelent meg. — Oláh-, tót-, német-, morva-, kún-, szászfaj vegyült hazánkba; de általok némi gyártás, műipar, földművelet 's kereskedési szellem kezdé honosulni. — Török-, pogány-, zsidó-, 's göröghit telepedék meg, 's itt nincs vigasztaló de; mert hitfelek' egymás ellen ingerült pártjai, közéletben csak vést támaszthatuak. A' szentdüh' küharczai alatt kimerült a' nép. Izraelita,

's muszlimbérlok bitorlák a' nagyok' javait. A' nemesek eladósodtak, 's kárpótlásért szolgálkat sanyarák; a' tehetlenebb osztály kiszorították 's a' fölvirágzás' reménye vonaglani kezdett. Hát az erkölcsi élet?! Szent István II. k. 4. cikke mutatja, mennyire le volt kötve a' nép a' papságban képviselt erkölcs iránt: 's hinni lehet, mikint a' jogphilosophia, e' szoros viszonyban czélját érendi, azaz súlypontot, bástyát adand a' moral-nak; 's megalapítandja az erkölcsi műveltséget. Óh nem! Sz. István. 25, 32. Sz. László: 6, 7, 32. Kálmán; 7, 8, 12, 83, 's több, a' közdivatú nőrablás, erőszak, hitszegés, tolvajság, nőszökés, 's méregkeverés ellen megújítva hozott szigorú cikelyek, szánandó rajzát adják a' kor' erkölcsének.

A' polgári alkotmány, e' korszakban két paroxysumon ment által; de egyik sem segíté a' népen. Sz. István, Árpád' nyomán indulva a' királyhatalmat erősíté, az aranybulla pedig a' nemes-ség' önlétét tevé túlsulyra, de a' legterjedtebb elemről egyik sem emlékezők. Tehát a' magyar alkotmánytan, folyvást a' fejdelem' 's aristocratia' érdekében kerengett. És mivel Árpád után, a' túlhatalmasult megye-kapitányok, rablólovag nemű életők miatt, a' trónra nézve félelmesekké lőnek, minden fejdelem székbiztosító' alkalomra várt; mit Sz. István hozott sikerbe. Utána pedig az alárendelt nemesség' viszhatása működék, míg 1222-ben czélját elérte. Ugy, hogy e' negyedik intézkedésnél sem haladt tovább, csak oda tisztult vissza az al-

kotmány' philosophiája, hol az atelcuzi kötésben : t. i. korlátolt monarchia, jogosztályos aristocratiával. E' mellett, a' szerkezet german alakban jelent meg. A' nemesjog' hűbérisége, királyhatás alá rendelé a' nemzetet; melly hogy öntestében se legyen homogen, egyházi és polgári főrendre lön különve a' köznemesség fölött; a' zászlósok, tisztek, királyi ügyész, 's kamaraszemélyzet pedig királyi kinevezés alá rendelteték. De az aranybullás nemesség, — bár az ügyefogyott II. Andrással kényszerűn alkudott: — mind ezzel mitsem gondola; 's bár tapasztalásból ismeré a' királyi hatalom' túlhatását, értelmi gondolással nem csatlá érdekéhez a' népet, rövidlító önzésnek adva egész alkalmát.

Egyébiránt Sz. István' alkotványa, némelly népelemű osztályokat különböztet meg; jelesen: jobbágyok- udvaroncok- praedialisok- és jövevényeket. Nem merném határozottan állítani, mi volt ez alkotványos kijelelés' philosophiája? Vagy törvényhozói előgondból szemelte ki, a' nép' előkelőbb részét, fokönként nemességre szándékozván érlelni, hogy benne kiengesztelje a' félelmes egészet; vagy — mi kor és alkotványszellem után valószínűbb, — dicskört akart alkotni belőlök a' királyi 's főrendi méltóságoknak. Annyi bizonyos hogy rendeltetésök szerint a' két első fejedelmi, a' harmadik papi, 's negyedik osztály polgárnagyok' köréhez rendelvek valának. Ezekhez járul egy ötödik: *castri*; kik talán műipar' 's gyár-

tás' előmozdításaért birtak némi szabadalommal. Tehát nem csak a' tömeg záraték ki érdek-, 's jogegyenből; de azok is, kiknek kegyelemből szerencsájök volt jogrészeckét nyerni, mintegy hozzá toldatának kiváltságosok' ragyogványihoz. Így, a' zürből kiterjeszteték a' magyar alkotmány, de mint pompaég, mellynek napja király lett, holdja főrendek, csillagi a' nemesség; de látkörén szétvert föllegül maradt szét a' nép.

Az 1222. országgyűlés által független jogához juta a' nemzet, melly Árpád óta folyvást nagyobb kisebb önkény alatt vala. Azt hitte, hogy bal sorsa királyi hatalomsúlyból származék, 's most e' hatalomfordulatban a' mennyeket hívé elközelgni. Nem úgy lön. Látá mikint a' jóllét, vagy közélet inkább, II. András után is naponta sülyed. Okát, 's egy jobb változat' eszközét keresé, de érzelmi szívösztöntől vezérelve ismét tévesztett Gyakorlati szemle megbizonyítandá: miképen mind ez, megoszlott érdek' szorgalmi egységbiány' 's innen jött vizály' eredménye; de a' nemzet, azaz nemesség, mindenben 's mindenütt, csak önmagában nem keresé a' hibát, mignem tanulni kezdvén mai korunkat, beláta saját hiányi közé. Ama' korban illyes felett nem törte fejét, csak szíve után járt. Azt hívé, tán nem annyira független, mennyit boldogság föltételez; szabadsága korlátit pedig, a' királyi örökjogban vélte; 's hogy választási formához jusszon III. Andrásban az ősházat kivégzé.

VI.

Nemzetünk, a' különböző házbeli királyok
alatt.

Itt újabb örvényei nyíltak az indulatoknak 's egy észvesztett zavarban hágott tetőpontra a' főjellemvonások' harczversenye. A' dús családok királyszékre vágytak; a' szegény 's henye rész, árúvá tevő választó szavát. Hivatalsszomj, vérség 's minden izgató érdek mozgásba jött. Másfelül vetélyirigység, gyűlölet, árulás támadoztak egymás ellenében. Ha egy veszélyes párt bukott, kettő három kelt nyomában, kik ellen ismét ujak alakultak. A' győztes zsarola és boszúlt; az elégültlen összeesküvők, vagy idegen segélyért árulta hazáját. E' pártzavargásban a' közügy külpolitica kezein hanykódott; belől pedig rabló lovagszellem terjedt el. A' várak meg annyi orfészkekké lettek. Ólálkodó ármány', merész erőszak' 's gyáva önfeladás' szerepeit játssza az ingerlékenység; melly gyakran személyességig aljasult, mint például érsek Szalkay 's a' Horvát bán között, kik országos ülésben arczcsapás- és szakálltépésig súlyedtek. Jobbágyzsarnoklat', bérszövetség' 's ragadozás' szerepét vitte az önzés, törvényhozás' helyén sem tudván fedezni fajult természetét; mit a' hatvani gyűlés alatt kirablott Kancellári társzekerek, 's néhány kegyencz oligarchai palo-

ták igazolnak. 'S a' költői ábránd hű csalké-
pekkel százfelé kapta a' közakaratot. A' mit ér-
telem, 's mérséklet ereje olly könnyen tehet va-
la, hogy nemzeti királyt válasszanak, két száz
husz év alatt alig történt kétszer. Cseh, lengyel,
olasz, bajor, német uralkodók emelkedtek az egye-
netlen nemzet' székére; mindenik saját statustan-
nal vegyítvén kormányrendszerét, 's küzdve a' cso-
porttal tóduló akadályok ellen; melyeknek nagy
részét magok okozták. Egy részről királyi kény
vérezé el a' korszak' emléket, a' Zách-család',
Hedervári Kont' 's Hunyadi László' gyilkoltatási-
ban; más részről nemzeti boszú veté börtönre
Zsigmond királyt, 's öleté meg Nowigradban lá-
zadt Horvátok által Erzsébet királynőt; 's harma-
dik felől, — mint a' velencei tizek, — hetek' kor-
mányában szakadozott a' királytalan ország; vagy
a' születendő magyar király' számára nyolcz ne-
velő közül csak két magyar határoztaték, mint Al-
bert' végrendeletében. Egyik fejdelem évtizedekig
nem tarta országgyűlést, mint Róbert Károly; má-
sik, hitszava ellen hurezolá fogságra a' nemzet'
kegyenczét mint német László; harmadik az evan-
gelium 's oltárszentségre esküdött népszövetséget
töré meg, mint I. Ulászló, 's így tovább. Másfelül
a' féktelen olygarchák nem tekintve istent, tör-
vényt, nemzetet; dacz- vér- és boszúrendszerrel
tépték a' hazát: Trenchenyi Máté, 's a' Drugetek,
a' koronaorv Gara, a' szörnyű Cilleyi faj, Giskra,
's a' Gara-Ujlaki párt, mind meg annyi véresikok

a' korszak' távolában. Esztelen fényűzés, fecserlő könnyelműség törpíté a' közcharactert; 's tevé siralmassá, az udvarokat. Zsigmond, szepesi városait adta zálogba, hogy legyen pénz kalandokra; Dobzse László, könnyelműleg, ország- és saját mindenét kihányta kegyenczeknek, mignem nevéveszett Laczi konyháról kelle hitelben ebédet ennie. Mind ez, vegyítve a' koronajog- 's avatkozási háborúk' pusztításival, elérvíták a' hont. A' török, átlátá, milly szeretetlen a' Magyar honja, 's egymás iránt; átlátá, miként vetnek koczát külérdekek Pannonia' birtokán, 's miként nem törekszik a' nemzet egyesülni saját javára. Fölingerlé vágyát a' változó gazdájú szép birtok; 's feltevé, elhalászni a' gyöngyöt, mit önhulláma ide 's tova hányt. Már nagy Lajos alatt beütött; 's ezután, mint egy látogató kéz, hosszú századokon át nehezedett meg rajtunk a' nemzeti bűnökért. A' mindig föld- 's jogtalan paraszt, most hazai kénymajd külharcztól pusztítva, vigasztaló emlék, 's szebb remény nélkül, sajtoló erővel emelte a' terhet: de lelkében boszút érlelt a' várurak ellen, kik henye dőzsölésben, vagy pártvitával tékozlák a' zsarlat' sikerét. Az idő intett, Dózsa mint egy boszuló daemon, üté föl a' lázadás' zászlaját; az erő, mit honvédelemre kell vala fordítaniok, boszúeszköz lőn zsarnokaik ellen, merthiszen nekik honjuk nem vala, 's a' „elitellas dum portem meas“ bölcselete mellett, gyűlöletökkel kitörni jól esék. És mint a' Várnai pusztulást egykor, pápajavallat

eredményezé: Dózsa vésznapja is török elleni felkeléstől feltételezett bűnbocsánat miatt borult hazánkra; 's a' mohácsi sír, 'Tomori érsek' befolyására nyílt meg. — Korszaki törvényekből ítélve kétségkül igaz, hogy a' papok és nemesség éllel hegygyel álltak egymás iránt, mit az 1525 rákoshatvani fegyverzett országgyűlés tisztán tanúsít; midőn a' tized' elvont jövedelmeit, a' hon' közvetlen szükségére követelték használni. És hogy az értelmi egység- 's számító politicalhiányos kornak legszörnyűbb leczkáját is megtanulhassuk, jött a' mohácsi nap. Nem kell taglalnóm; egy sirirataúl maradt közigében minden ismeri őt: a' magyar, lementivel dicséri napját! Elhullott nemzetünk, 's a' nagy temetőn, mint egy kiholt család' örökösi, három osztályos hatalom úté föl zászlóit; a' Török, Zápolya János és Ferdinánd; rettenetes előjeleül a' lengyelekével hason felosztást követhető végnek.

Az úr' angyala mondá Lóth' nejének: ne forduljon vissza hagyott városára. De mi, építő nemzedék, tekintsünk multunkra, és ha mint égő Gomora, tűzvészi pirt vet ránk az előkor, tanuljuk meg üszköt nem szórni alkotandó házunk' alapkövei közt, mert füstté leend a' végerő' szorgalma, ha művébe gyuladás' elemét vegyítend.

Ismét világosan áll az időszak' lelke, 's nem kell hosszas fejtés, hogy a' vér', 's érzékek' bélyegeit felismerjük. Most fussuk meg rövid vázlatát az eredményeknek.

Énnyi egymásra ható zavar, 's történeti bonnyolódás közt ha nagy és jó születék, egyes jellem', vagy közirányzat' tekintetében, semi nyerehetete tökélyes, czélszerű körívet. Fejte ugyan a' kor polgári lelkesség' pályaképeit, mint a' pór-származatú Csókát, a' férjszabadító elszánt Frangépánnét, 's a' törvényes óvás végett magát székben hurczoltatott köszvényes Perényit; sőt nevelt világtörténeti nagyokat Hunyadi- 's nagy Lajosban; de tűnő meteorként lobbant el minden rendkívűliség, az ön-kicsinykedési gyáva éjszakában. És maga Mátyás, kinek lángeszét, ama' beteg századok' vezérlelkeül hittá föl isten, kormánytani számvetéseit önzőleg intézé; 's kiterjesztett királyhatalmával nem csak alkalmát ada a' nemességnek másik szélpont után törni, mit II. Ulászló alatt szinte fötlenségig vitt: de a' hűtlen bűnokről alkotott törvényben tévedési lehetségek' útját nyitá meg. És, ha túlemelt lelkek' szelleme hibát követhete el v é r h a t a l m i ingatagság miatt: hogy lehet vala sikert várni vállalatokból, mik a' község' léhább jellemétől feltételezik eredményeiket?

Elmulaták a' nemzeti királyszék' megalapítási többszörös alkalmát, 's legszembetűnőbbben Hunyadi Jánosnál. Így bukott meg a' honvédelmül, régi tapasztalás után esküdött polgári akarat; mi szerint 1505ben a' Rákoson, idegen király' soha el nem fogadása határoztaték; egy év után pedig, II. Lajos' születésével — kiben a' mohácsi mezőn, tán a' nemzeti állhatlanságért jelent meg Nemesis' boszúja

— eltörlek végzésüket. Az ítélő igazság elsüllyedt, vagy haszonvágý' kerítőjévé aljasult; jelelik ezt a' birák elleni gyakor törvények. Mit szóljak a' közigazgatás' vétkeiről, melly nagy részben átkölcsönzé a' polgári életnek pártos, és részrehajlási színzetét? Kell-e adatokat fűznöm korszaki oklevelekből, az 1507: 7. 's több törvényekhez, mik királyi tanácsosok' főispán' 's megyetisztek' visszaélési ellen irattak? Az erkölcsi élet, 's álszenteskedés, szeretetlen egyedáruság' folyama volt mint az Árpádház alatt. Országgondú királyok is pietismussal tölték napjaikat, mint Róbert Károly; a' nemesség pedig mindenét szent alapítványokra adta; úgy hogy a' végrendeleti jogot I. Lajos' 11. pontjával korlátozni kelle; 's mégis, annyi vallásosság mellett, rablóvárakban huzzák a' vegsernye' harangját; erőszak, orzás, jobbagysanyargatás hagytak nyomokat Verbőczy' könyvében, 's mind azon ágai a' veteműltségnek, miket emeltebb, vagy csak középszerű erkölcsi érzélem száműzni szokott. Az uralkodó vallás, melly I. Lajos alatt pogány- 's törökhitet száműzött, a' reformáltak' uj felekezete ellen ismét hatalmas szót emelt, 's az 1523: 54, 1525: 4. cikkelyekben hosszú hitcsaták', 's honemésztő zavarok' magvait hinté el. És épen ez jellemzi legélesbben a' kor' tactícatlan érzelmi túlsúlyát: miszerint, a' külostromtól rongált, 's multjait sinlő nép, egyrészről hitáldozéssal tön uj szakadásokat; más részről az érdekkülönséggel úgyis szétvált elemeket, legalább

nemzeti köznyelvvél egyesíteni nem iparkodék; mert az I. Lajos, Zsigmond és Mátyás által szerzett pécsi, budai, 's pozsonyi tanodákban, magyarnyelv nem taníttaték; 's különben is olly felső tanulmányok adattak, miket az al-iskolátlan honi ifjúság sikerrel nem hallgathatott. Így nem volt egyetlen összevonó pontja is a' közügy iránti lángolásnak. Bábeli nyelvzavarban hagyattak az egymásra törő népfajok; a' nemzet' nagyjai pedig holt diák nyelven igazgatók a' hont, 's írógatók magyar törvényeiket.

A' polgárialkotmány' szelleme ugyan az maradt. Némi foltozások mutatkoznak rajta, mik időkivánati adókká lőnek: de általános számításiból, vagy inkább számíttalan politicájából, mint hajdan, minden közboldogsági elvet kizárt. Ismét független monarchia, 's aristocrata felsőség közt lebegett a' törekvés' mérlege. Róbert és nagy Lajos átvítták magokat az aranybullás rend' túlnyomóságán; Zsigmond alatt pedig visszahanyatlék a' királytekintet. Mátyás újrolag felemelte a' felseg' hatalmát, hogy második Ulászlónál, — a' gúnyos tiszaparti magyarok' Laczijánál, — országunk' sorsával együtt ismét megbukjék. És a' két alkotmányos tag' vetélkedése közt, folyvást biztosan építé bástyáit a' hierarchia. Nagy Lajos függetlenné, 's szabad polgárokká tevé sz. István' „castri“ czímű osztályát; Zsigmond pedig országgyűlési testületté vette föl. E' képviseleti szaporodásban, biztosúlui látszék a' törvényhozás'

népiránti állása; de a' lovagrend egyszersmind, két táblára osztaték. Mágások, 's egyház' fejei alkoták a' felső házat, kiknek coordinálatlan tömege, túlnőheté a' hatósági képviselőkből határozott számmal alakult alsó kamarát. A' királyi polgár-követeket pedig elkötelezé az új kegyelem. Tehát ők, az egyháziak, 's polgári főrend' egy része Zsigmond' részén, a' lovagrend pedig önerejére hagyottan! Látszik, hova célzott a' nyommasztó körülmény' philosophiája. Egyébiránt a' parasztok' egyetemes fölemeléséről eszme sem jelentkezik. Ama' sovány kedvezések, mik: határozott kilenczedi illetőség-, szabad kiköltözés-, 's több apró engedményben itt ott elhintettek, többnyire földesuri zsarlások' korláti, 's kevésb jelentőségűek valának, mintsem a' kor' növvő követelésit kielégíthetnék. Azonban létrehozatali módokban, szörnyű veszélyek' magva feküvők. A' népvédő intézkedés, többnyire királyi kegyből, 's nemesség' megátalkodása miatt nem osztó igazságú törvényhozás' útján történt; sőt a' szabadköltözés' országgyűlési változatos sorsa, a' lovagrend' szűkkezűségét jelelé; 's innen a' parasztságban egy gyűlöleti alaphit gyökerezék meg 's szállt firól fira korunkig, miszerint a' nemes rendet ellenségeül ismeri, ki ellen udvari kegyelmek által védetik. E' mellett díjatlan terhein kívül új, 's keserves adó szállt vállaira. A' lovagrend, részint puhult élet, részint fogyottság, 's leginkább örök viszály miatt, a' sokfelé szükség-

lett haderőt öntestéből kiegészíteni képes nem lévén: minden nemes, Zsigmond' decretuma szerint harminczhárom, későbbben pedig Szilágyi Mihály' 2. czikke' értelmében, husz jobbágytól husz árt, azaz egy lovaskatonát tartozék állítani; mi apródonkint a' parasztok' nyakában maradt. Mi könnyű vala kitalálni, mit javall e' helyzetben, egy önzéstelen political bölcseség. De az értelem' számvetése mindig háttérbe nyomaték ingerült szenvedélyek által: 's a' helyett. hogy a' megviselt nemzet, erőtlén testéhez kapcsolná a' biztosító támaszt, mélyebre meríté őt sok százados keseredésibe. Midőn annyi alkotmányi mellőzet, kiu, nyomor, küzdelem, kimerültség után, Dózsa' vad irtó rohamaiban jelét adá a' tömeg, mikint ő élő 's érzékeny test, kire a' méltatlanság izgatólag hat: felvételék talán a' nemzet' testébe? 's megnyíltak számára a' jogkönyv' lapjai? Nem! Anglia már az előtt századokkal felszabadítá II. Richard alatt a' zendült parasztokat, 's későbbben birtok- és választójoggal előzé meg a' jöhető vihart. Az értelmi javaslat, 's gyakorlati okszerű példa készen volt; de jobban esett a' vérhevenyben boszút tölteni, 's azt tevék. Az 1514: 7 — 25 törvények hosszú nyomasztó sorát hozák be a' robot-, kilenczed-, adók-' 's több — helyzetökhöz mérve — szinte viselhetlen terheknek. A' földesúr, birája lón parasztjának saját követeléseiben; sőt a' fenytő rendszer' közjogát is kiváltságaúll birta, 's több uradalmakban maig is élethalál' ítélő ura job-

bágyai felett. És a' mondhatlan súly, mennyire nem enyhítették szelíd gyakorlat által, jelelik a' parasztok' ügyében kelt időszakai király-leiratok; Mária Therézia behozott urbére; Hora-' Kloska' korszaka; a' cholera zendület, 's az 1834. évi 10. nov. 's 10 dec. országos fejtegetések' naplója; míg nem annyi év, 's hosszadalmas viták után, részökre némi enyhület nyújtatott.

Ismét egy korszak' végpontján állunk. Szemünk fájdalmasan tévedez, a' szélvészbe irt rajzon. Tán nagyon is sötétek képeim? tán itt ott több fénybe merülhetett volna ecsetem? ellenveti egy jószívű hontárs, ki meleg keblével átérez a' hol-tak' országába, 's a' koporsók' ragyogványtól nem látja a' sír' fenekét. Ha történetet írnék, egyes tényekre is terjeszkedtem volna; 's mint költő, megénekelném ihelt polgárok' lelkesülését: de fel-adatom a' kor' political lelke volt, 's szembetüntetése egy gyász igazságnak, miszerint nemzeti történetünket túlnyomólag vezette a' szív, 's vezérlete mindig mélységhez vitt, eleven halottúl sülyesztve ízenként alább közéletünket.

VI.

Jegyzet a' későbbi időkről.

A' XVI. század' harmadik tize, erő- és népfogyottan vette át Magyarhonunkat. Az atelcuzi genie, ki erőtára volt önszilajkodásinak, rongálva, hibavénülten, korcsulás' küszöbén állá már.

7*

Az értelem' jobb szelleme még sem birt költeni számítást, 's akarategységet. Két pártra hasonlék a' nemzet. Egyik I. Ferdinándban pártolá az Osztriai házat, a' papság' segéd járultával; másik Zápolyában védte a' kebelbeli király', 's hitszabadság' jogát török segélylyel. Mind két fél ivadékokra származtatá vetélkedő szenvét 's interduos litigantes, török sajtolá a' hont. Különben magas polgári, és haderények fénylenek vissza a' borúlatos korból; mint véggondolati egy merevülő szívnek; de bukni kelle a' közorkán előtt egyes kőszálaknak, mit föl nem tarthattak. Béke hanvatokkal nagy halottak. Méltatlan kor' érdekeiért hullatok el, de a' temetődomb, melly alatt alusztok, fokává lőn a' polgári bölcsesség' visszanező haladásinak; 's egykor világnemzet' ajkán, szabadkönyvek' lapjain nyilandik díjatokúl az emlék' örökléte. — Ne igyekezzünk e' kor' lelkébe hatni. Hagyjuk a' vizsgálatot, úgy is a' múlt idők' bonczából eleget tanulánk. — Nézzük át hideg szemmel, 's röviden a' pusztá eredményt. A' nemzetiség földig hanyatlott, 's kebelbeli királyai többé nem levének. Az ország kimerült, 's éh vidékein inség volt az úr. A' gyér műveltség, idegen szellemben vert gyökeret. A' tudományosság egyoldalú kinövést kapott a' hitfelek' dogmás vitáiban. A' választó szabadság díjakért igazta le magát; az emelkedni vágyó pedig, hivatalokért árulta jogait; 's e' betegség, sokkal hosszabb életű lőn, mintsem ne ismernők. A' kor' végén a' Habsburgiház örök uralkodáshoz jött.

I. Leopoldtól folyt az öröklés. Mária Teréziánál megszakadt a' rendszer, de a' magyar újra kötött; 's kötése folyvást él. Ért e l e m volt-e a' túlnyomó hatalom vagy é r z e l m e k? megfejtik az 1741, 's 1809-ki insurrectiók; az 1795-ki események, és a' többi.

Minden részletről le kell mondanom. A' kor nagyon új, sebei napjainkig érnek, 's így minden karczolat izgatná azokat; pedig czélom politicali hideg értekezés; 's e' mellett kell maradnom. Ezen kor igen tanulságos; de érettebb közszellem kell bonczolatihoz a' mainál. Ugyvan, érettebb közszellem kell! Egy osztályunk, rendkívül előhaladt értelem- 's ítélőtehetségben; de ne higyük hogy a' nagy tömeg szárnyalásit bírná. És ha a' nyilvánosság' könyveit nem csak értelem, de nagyobb részint érzelmek' kezébe hihetjük jutni; vigyázattal írjuk, mert legjobb akaratunk használni vágyik, 's végetlenül ronthat. Miket eme' szakoknál tollamban kell hagynom, ha jó idő leírom máskor, vagy elmondandják avatottabbak; azt hiszem minorunk' való volta a' mondottakban is igazolva van. Tehát a' sylogismus' két tételével készen volnánk: t. i: az érzelgő politica mindig rosszat szül; úgyde nemzeti életünké ilyen volt. — És mivel a' logica' útján szerencsétlen eredményeit bőven ki is fejté, javításáról gondoskodni egyetemes nemzet-kötelesség; mit ő, ihletve az európai fejlődés' lelkétől megkezdett. De hogy haladásunk' további jellemét, fokaít, 's szükségét méltánylani, vagy épen meghatározni tudhassuk, nézzük át röviden:

NEGYEDIK FEJEZET.

Miő helyzetben talált bennünket az újkor, 's jelesen az 1841. év, polgári álladalom', anyagi élet' 's nemzeti jellem' és műveltség' tekintetében?

Alapos gyógytan, ha rögzött kórt vesz javítás tárgyaul, nem csak a' navalya' fokozatát, bélyegét, 's korát veendi szemlére: hanem a' beteg' lelkét, 's véralkatát. Így a' bölcselés' súlypontja is, mellyre minden reform-elmélet szükségkép' visszavitetik: a' hiányok' természetének vizsgálatán, multak' történetén kívül, a' jelen helyzet; 's ezt kell, mint *sine qua nont*, áttekinteni; ha napi feladatunk' életgyakorlatos cikkére „*mint és miképen?*“ kérdésére felelni akarunk.

I.

Polgári állodalmmunk.

Alkotványunk' alakja, mint az, annyi változat, 's történeti zsurlódás után újabb korunkban megjelent: *aristocratico monarchicum*; de melly-

ben, egy felől a' végrehajtó, 's nemzeti közjogok' ereje a' főhatalom' kezébe jutott; más felől az aristocrátia' eljárásztott befolyása, magányos, vagy inkább osztály kiváltságokkal kárpótoltaték. És ezen elnövésben, az aristocrátia, ama' hatalmat melly rá nehezült, a' nép felett szerzé meg ismét magának, miből szükségképen következtetni kellett, hogy mind ő, mind amaz elégtlen legyen. E' mellett, épen ez aránytalan jogosztályban vőn eredetet egy minden irányú felsőségi törekvés, melly byrocrátia', olygarthia', 's hyerarchia' alapját szokta megvetni. A' törvényhozási jog' teljes-hasonfele uralkodói illetőség; 's ezt igazgatásformánk' osztóigazsága hozza magával. A' királynak ebben garancia az: miszerint járulta nélkül törvény nem alkottatik; a' nemzetnek kettő lehetne; vagy az, ha a' királyi érdek övével ugyan az volna, vagy az, ha országgyűléseken, indítványai, a' fejedelmi kívánatok előtt tárgyalatnának, 's fejeztetnének be: mi nálunk megfordítva gyakoroltatik, legalább az ellenirány mind eddig fogauattal nem sikerült. Miért nem? mindjárt kitűnik. A' törvényíró test' másik fele két tagból, 's mindenik tagja külön érdekű elemekből áll. A' felső ház' asztala, nemzetileg választott elnök alatt ül, de legnagyobb részét felsőbb kinevezés alá rendelt egyházi, 's polgárméltóságok alkotják, azon indigenákon kívül, kik idegen élet' nevelés' érdek' és értelem' eszméiben nőttek fel. Az alsó kamara' elnöke maga a' király, képviselve önválasztottjában.

Azonban a' káptalanok, Turopolya, Jász,- Kún-, Hajdúkerületek, 's királyvárosok, kik benne képviselvék, a' megyéktől gyakran eltérő nézet, 's többnyire ellenczelű elvekből indulnak, (kell indulniok). Hát Horvátország...? mellynek országgyűlési sorsa ha-onlít az egykori lengyel-litvánokéhoz!... És ha elemi, 's érdekegység nincs, mikint lehessen közakarat? Tisztán áll, mikint sem a' törvénytest' egyik felében őszhang, sem egyik felének másika működéseiben ellenőrpontja, sem annál fogva a' két-fél' cselekvő erejében egyensúly nincsen. Ugyanazért az alkotmányreform' főnézetének a' kellő arány' megszerzése körül kell forognia. Azonban tenuia rerum initia. A' dolgot elején kell kezdenünk. Először a' törvényhozó test' második felének második tagjában kell összefüggést, 's erőt teremteni. Reformunk még itt jár; 's ebbe is egy fájdalmas napi féreg fészkelte magát.

Az igazgatási rendszer' apró ágazati szinte a' főhatalom' vezérmedrébe sülyednek. A' megyei építőszékek, választanak ugyan tisztviselőket, de az elnök — kinek személyes joga a' kijelelés — adatik. Azonban, minden hatósági közdolgok, két főbb igazgatószerkére vitetnek; a' Helytartótanács- és Udvaricancellariára. Ez képviseli a' királyt, amaz a' nemzetet. De amaz, a' mellett, hogy ennek alá van rendelve, a' főhatalom által szabad tetszés szerint alkottatik 's nemzeti felelőség' terhe alatt nincs. Még is vannak politicusaink, a' kik állítják; miképen ostromnyütte nem-

zetiségünket, municipalis rendszere tartá fen; pedig azon altisztviselők, kik a 'választás' száznemű tekervényein kül, felsőbb kijelelés, befolyás, mandatumok, 's ki győzné elmondani hány korlátok által fonattak körül, miként fejthettek volna ki fentartó erőt? És a' hatósági gyűlések . . .? melyeknek ingatag szelleme fejlettebb korunkban is homlokegyenest összeütköző elvekért viv?! Nemzetiségünket amaz eredeti véralkat, 's jellemsajátosság tartá fen, melly soha, semmi viszályban magát meg nem tagadá; 's melly az értelem' műgyakorló kezében örökalappá fog palléroztatni. De erről maga helyén. Most visszatérek igazgató-hatalmunk' egy oldalú rendszeréhez. Kevés szavaim eléggé jelelik mennyi hiány vár itt is javító kezekre. De a' kő igen nagy; emelő erőt csak most akarunk szerezni; 's mit semmi esetre nem birhatunk vele időt 's tehetséget veszteni, vagy probatétek, által ingerültséget idézve, lehető sikert is akadályozni esztelenség lenne. Azért véleményem szerint igazgatásügyi reform' ideje még nem ért meg Tétélem' bizonyoságaúl legujabb korunk' törvénykönyvi két adatát idézem fel: miszerint a' váltószékek' 's sajtó-biztossági tagok' kinevezését fejdelmi kezeknek adá a' nemzet. És ha res nulliust foglalni nem tudott, miként volna képes valami használttat sajátjává tenni?

Az ítélő hatalomra nézve törvénykönyvünk, biráinkat önálló függetlenségűeknek határozza el: melly a' gyakorlati mód' philosophiájá-

tól különbözik. Kivéve az **altörvényszékek'** személyzetét, — kiket a' különrendszerű hatóságok, külön hatáskörrel magok választanak, — minden feljebbviteli, sőt jelentőbb ügyek' kezdeményes széke is, királyi személyjog szerint neveztetik ki. És így a' mellett, hogy emberi szíveikhez a' kegyérintés' útja nyíltan áll, minden garancia nélkül állnak azon nemzet felett, mely az ítélő rendszer' illy kezeltében, egyedül felelhetés' jogával biztosítaná magát; de mellynek, jog helyett, polgári ítéletekben megnyugvás, fenyítőkben legfensőbb kegyelem útja hagyaték föl. Milly ártalmasan hat lélektanilag a' törvényhozó test' feleire, egymás ellenében e' rendszer? mint költhet gyanút, biztalanságot, 's elégtelen kedélyt a' nemzetnél, még olly esetben is, mikor oka nincs? 's mint veszélyeztetik általa, a' főhatalom' hitele igény nélkül is, vagy ingereltetik daczra, tulszigorra? fejtegetni jelenleg nem czélom. Annyit meg kell jegyeznem, hogy a' biráskodó jog' más formába öntése szinte egyik fővállalat lenne, mellyhez napjaink' műhelye elkészülve nincs; de tennivalói sürgetőbbek is, mintsem — az egyszerre nemlehetés mellett — egy inkább késhető tárgyban ossza föl erejét. Azonban, ama' javítást, mit ez ügyben jelen körülményink közt mulhatlannak hiszek, véleményezett napikötelességinkről irandó kötetemben megemlíteném.

Imez' osztályarányban állunk, a' törvényhozó ítélő, 's igazgató főstatushatalmak' szer-

keztére nézve. Azonban alkotványunk a' közjogok' legjelentőbb pontjait, szabad, független gyakorlattal, szinte az ország' fejére vitte át. A' király oszt katonai, polgári rangot, 's rendjeleket, egyházi méltóságot, 's jövedelmeket. Ő szaporíthatja a' nemesi rendet, adományzás, vagy armalis által. Szabadalom, kiváltság. gyár- és kézművek' gyakorlata. találmányi egyedáruság, czéhek, czimek 's iparügyi korlátok, mind akaratától függnék. Hazánk' dús bányáit, pénzverési rendszert, 's statusjövödelmeket tetszés szerint kezel. Az értelmi élet' elemei: sajtóügy, külföldi könyv-szállítványok és posta, parancsi alá rendelvek. A' külbátorsági alapkapsok — had és békejog — nem különben a' nemzet által országosan adott seereg feletti intézmény, szinte jogai. 'S végre egy igen fontos igény, miszerint országgyűlésinket mikor tetszik szétoszlathatja.

A' nemességnek felségjogok iránti viszonyban származott vesztesége: a' nép, és aristocratiának egymás iránti helyzetében kárpótoltaték. Polgári állodalmunk, minden közjogot többnyire felségnek ada, 's minden magánost a' kiváltságos rendnek; mintha aristocratiának' szelleme arra tört volna: hogy országos gondját királyi, anyagi terhét népvállakra téve, a' két erő közt bajtalanul tartsa fön meddő életét. A' parasztság viseli mind azon bajt, gondot, szükségét, pénz- és fáradalni szakmányt, mi egy status életfolyamat feltételez. Az országnak, adójában nehéz keresményít, ujonczaiban öntestét nyujt-

ja. A' papság' részére szűk élelme' tizedét elszakasztja. A' hatóságnak, mellyben él, házi kellekeit fedezi; tiszteket fizet; katonát szállásol és élelmez; utat, hidakat épít, javít, 's a' közmunka' minden nemét viseli. Földes urának pénz- kilenczed- 's szakmánnyal adózik; helység' 's előljárók' szükségét ellátja, 's a' t. 's a' t. És a' nemeség, ez egyoldalú arány' alakultában, többnyire talio' rendszerét követte; melly minden átengedett felségjogért hasonnemű kárpótlást vón a' nép' ellenében. Így például, miután az adományozhatás, királyi kiváltsággá téteték: önrendét, a' nemesi földjog' kizáró alapításával óvta meg. A' hivatalosztó jog' kibocsátásaért: a' népet tiltá el minden tisztségi igénytől. A' hűtlen bűnökért fejét, 's jószágát köté le zálogul: tehát alkota törvényt, miszerint a' paraszt, actus majoris-ért ő ellene, épen úgy bűnhődjék. Magvaszakadt jószágit a' királyi ügyvéd' örökeül határzá; de jobbágyi kihalások' hason jogát cserélte érte. E' százszer ismételt, de soha eléggé nem fájlalható terhes viszony lón az új idők' főakadálya. De napunk' dicsőségeül vallandja a' történet, miként az író nem kénytelen lammenaisi modorral kaczerkodik, hogy a' nép' sorsát fesse, 's részvétet költsön. E' tárgyan leghőbb lelkeség kezd vezetni az országos rendeket, 's már eddig is szép nyomokkal fényezék törvénykönyvünket.

II.

Anyagi körülményeink.

Magyarország a' legtermékenyebb földöv' osztályosa; 's éghajlata, minden tenyészetre igen kedvező. Riskása, buza, rozs, árpa, kukoricza, zab, köles, pohánka, burgonya; mindennemű hüvelyes vetemény; konyha-gyógy- és takarmányzölkségek; ezerféle gyümölcs; kereskedési növények, gubacs, len, kender, komló, sáfrány, mák, pamut, finom dohány fajok; temérdek fehér és vörösbor; viz' föld' és levegő állatsokaság, barmok, halak, szárnyasok, mind mondhatlan sikerrel tenyésznek. Hegyein végetlen erdők, tűzi, 's épületfák' gazdagságival. Hegyeiben tömött bányák, calcedon, karniol, opál, rubin, granát, jaspis, amethyst; változatos fajú márványok; arany, ezüst, réz, vas, ón, czink, ólom, kobalt, vizmut, egérkő, konyha- és timsó, salétrom, többféle gálicz, kénkő, kőszén, kő olaj, kréta, mész-, pála-, malom- és tűzkő 's a' t. 's a' t. teremnek; térségein fürdők, hideg 's meleg gyógyforrások, hajózható tavak, roppant folyók, nádasok 's a' t.; szóval pompa- és kincs-teljesen jött ki a' természet' kezéből, mint a' kegygyermek, kit anyja egész szeretetével megrakott; 's mégis mind maga, mind népe szegény. Ha közszükség érkezik, koldulunk; ha iskola', szegények', 's nyomorúk' ügye

jó szóba, koldulunk; ha nemzeti intézet kell koldulunk, 's ha közeredményű vállalatra eszme kél: ismét koldulunk. Ugy van uraim! legyen bár alalmaznánk önkéntes, birjon részvény czimmal, vagy rögtönzött törvénykötelességgel; mindenesetre országszegénységet bélyegez; mellynek szennye még felőtölőbb, ha könyfogta szemeink tisztán átnézik, miképen alapítványink' sorsa is meddő teng-pangás. A' magános életet épen illy szegény színezet bélyegzi; mert hiszen mindig a potiori fit denominatio. Gyakran a' középosztályú földbirtokos, nem hogy kéjelmet ismerne, sőt az élet-szükség' fő czikkeivel sem bir. A' nép között, őt, hat faluban találkozik egy mesterember, 's az is napszámmal tengeti földhözragadt családját. A' paraszt maga épít, sző, fon, varr 's tölti be minden hiányt, mert szakmúvessel végeztetni nincs módja. Széles szemlére nem térhetünk, melly fő irányunktól vonna el; elég legyen általános győzokül, ama' gyakorlati adatot felhoznunk, miként nem csak egyszeri terméketlenség idéz elő mondhatlan inséget, még földbirtokosok' osztályára is; de termékeny évben is legtöbb vidéken átéhezi nyarát a' ruhátlan nép. E' szegénység' okai részint közszerkezetünk- részint belkörülmények- 's nemzeti characterünkben rejlenek.

Különösen, a' status' anyagi sinlődése, több kutfők között, ama' helyzetéből ered: miszerint külkereskedése nem független, ország-gazdasága, 's papirosai nincsenek. Ke-

reskedési szerződés végett nem áll közvetlen érintkezésben külhatalmakkal. Mint nyugati birodalom' alárendelt tagjai közvetve bir némi ágazatot amaz egyetemes életerekből, mellyek Európa' kereskedését virágzásban tartják, de csekély erecskéi is szenvednek. Míg Lengyelország volt: borszállítványok' útján szép jövedelmet nyert tőle hazánk, 's hasznát annál tisztábban kezelé, mert jóformán mitsem vón a' lengyeltől; 's így érintkezése nem vitt, csak hozott. Most ezen ér zsibbadásban van, Lengyel nincs többé, 's az Orosz, ócsóbbért kapja boni pálinkáját, mint mi adhatnók. A' hegyalja, 's több bortermő vidékink jobbadán megbuktak; 's velek ama' gazdasági czikk, mellyre mult korunk, kiválóbb szorgalmát fordítá, tenkben van. Törökkeli kereskedésünk nem hoz, csak kivisz, 's általában merülésünkre van. Tölünk csekélységet vesz, 's nekünk legdrágább fényáruit, bőrt, szövetekeket, 's nyers pamutját nagy mennyiségben adja el, 's mi több, közvetve. A' fekete tenger felé nincs mit eladunnk; a' fiumei öbölnél gyér közlekedés fut össze, 's a' sovány eladás árát sokkal kell pótlanunk a' drága német készítményekért. Osztria' tartományival marhát, dohányt, 's gyapjút cserélné el országunk; de miként versenyezzen a' gallicziai hizott ökrökkel, miket vas uton, fél idő-költség- 's fáradsággal lehet szállítani? és a' gyapju, dohány 's a' t. milly kereskedési korlátok alatt van..?! ha nem említjük is amaz öszszetartó zsidó szövetkezést mi szerint a' ter-

mesztó osztály, minden áruczikkelyek' eladása körül kijátszatik. Azonban, mi, szörnyű árral fizetjük a' német fényűző gyárak' mind azon czikkeit, mik a' tőlünk ólcson vett természetményekből készülvék; 's miket nagy részben szintugy nélkülözhetnénk, mint amaz idegen éghajlati fűszer- és asztalczikkeket, mikre sok pénz ki megy. — Belkereskedésünk szin te gyér, és részletes. Leginkább nyers termékeit cseréli által, egyik vidék a' másikéval; például az alföld gabonát, 's marhát ad a' felső vidéknek, mellytől vasat, fát 's a' t. vesz. De különben is a' belkereskedés, nem annyira emelkedő gazdaság' forrása, mint a' szükséggé vált, 's fizethető czikkek' szétosztatási eszköze. — Kereskedésünk' aránytalan szerénél, mivelsem többéyesb az általános

Pénzügyi folyam. Országjövödelmünk a' korona javak, fiscusjóságok, vacans egyházi birtokok, adó és regalék útján, legkevesbet ötven milliót tesz; melly összegből az jó vissza hazánkba, mi a' kir. kamra által, igazgató rendszer' seregzsold' 's köznevelés' költségeire kifizettetik. De a' megyék' tiszteit, 's egész igazgatását adózó köznép fizeti; szabad kerületek, királyi városok, 's kiváltságos községek, magok viszik ezen terheket; országos egyetemek, közintézetek, 's catholica iskolák' egy része, és a' papság, gazdag alapítványokkal ellátvák; 's a' protestánsok' egyháza, nevelésszerkezete saját költségén vezette-tik. Azonban a' katonaságot is nép élelmezi. Így,

azon tiszta kiadás, melly ezen országos szükségek végett a' közrendszer' elszámáltakon küleső czikkeire tétetik, csekélyebb mintsem az egészuok kihúzódó részével egyensulyt tartson.

Pénzügyünk' kelete továbbá idegen statuspapirosok' sorsától függ. Osztria statuskötelezvényeket hocsát ki, 's adóssága' ügyében a' kölcsönzött tőkéket különféle, 's gyakran változó rendszerrel kezeli. Országunk, Osztria' nemzeti bankjegyeit készpénzül fogadja. Az osztrák status 1818-ig e' bankban ötven ezer részvényt birt; 's így, vele összeköttetésben lévén, ha önértéke statusadósság' utján csökkent, részvényhitel is okvetlenül alább ment, és ez bankveszteséget okozott; 's ez ismét, bankjegyeivel kicserélt pénzünk' bukását eredményzé. Így lőn a' francia forradalmi statuskimerülés után, az 1811-ki devalvatio; 's későbbben a' váltókra cserélt papirospénzhez járult előjegyek' (anticipationsschein) megbukása. — Az 1816-ki bankügy-változás; az 1818-ki új rendszer, az adóssági alapok' egyéyszerkesztése, 's az annak nyomán felállított tör-lőtőke, 's kamatozási series rendszer, mint szinte az ennek alapjául, 's egyszersmind eszközeül tervezett Metalliquek, vagy is szabad kölcsön' eszméje; különösen pedig az 1820-ban, Rothschild-társaságtól kölcsönzött ötvennyolcz. millio pengőforintnyi osztrák-statusadósság, pénzügyünk' fekvésére igen mély, 's elhatározó befolyással lőnek. Ezen Parisch-Rothschildkölcsön' határideje 1840-

ben telék el. És bár 1818-ban, Osztria, nemzeti bankjának engedve a' tőle birt ötven ezer részvényt, azt önmagától független állásba helyezé: annyi bizonyos, hogy a' bank, épen e' kölcsönidő' telése előtt vonta be tőkéit, minek következtében jelenévi hírlapjainkon egymást éri a' kereskedői bukások' kifogyhatlan sora.

Igen csalogdnánk, ha vélnők: hogy illy intézkedésekben kárügyólag számít statusbuktatósokra egyik, vagy másik financzministerium. Őt sokszor akarattja ellen, ideiglenes gyógyszerre kényszeríti a' hibás alapeszme, 's régiebb ügyszerkezetből fejlett napiszükség. Hiszen ki ne cserélne fel múltó menedéket, egy biztos, 's nyugtató eredeti tervért? De ha évtizedek előtt már szövevénybe bonyolodék az ügy, nem könnyű vissza lépni, vagy eszközök nélkül túlugrani minden hináron. Erre nemzeti érettség kell, hogy kormányában ne mindig üldöző tribunalt lásson; 's a' kormánynak népisméret- 's bizalommal szükség birnia, hogy statuait minden józan ügysegély' hittagadóinak ne vélje. A' két erő' egyértelméből okvetlenül születendik a' megváltó dogma, melly kormányt és nemzetet financzügyi megtestesüléssel egyiránt üdvözt. America, alapszerkezetében szerzé e' talizmant. Ha a' nép erős: a' status nem lehet gyenge; ha ama' gazdag, ez sem szűkölhet. Ha népünk, fenső járulat által gazdaggá lenni eszközöltetnék, mire Magyarhon' istene olly temérdek természeti alapot te-

remte, Osztria' ministeriuma nem csak periodicus financzcrisiseitől menekülne meg, de erőteljes öntudattal nézhetne minden európai mozgalmat, melly közt, ön statuserők' kapcsaiba fogóznék.

Azonban pénzügyünk' sorsa természetesen osztozik ama' közvetett eredményekben is, mik egyetemi okfökből szoktak kibuzogni, 's miknek általános hatását minden status, kisebb, nagyobb mértékben megérzi; mint például Don Carlos' harczai; a' hitelkereskedési mértéktelen visszaélések; 's a' t. De hazánkban a' gazdagság' roppant, kimerithetlen, biztos telepe. Csak vétessenek gyakorlatba a' heverő földek, czélszerű műbe a' kontrázkodó ipar', 's dologba a' szunnyadó erők; csak keljen föl a' világos elnök' szorgalma, 's nyitassék szabad eszmecsere: okvetlenül ki fog őrlődni egy hatalmas rendszer, melly nem csak a' felség', 's Osztria' irántunk érdekviszonyait csonkítás helyett nevelni fogja, de közjóllétet, 's anyagi önállást leendő képes teremteni.

De eddig jóllétünk ki nem fejltetett. Idegen készítményekkel, külföldi vásáron nem versenyezhetünk, mert annyi pénzt nem vehet be az ország, mennyi gyárak' hámorok' müintézetek' concurrens felemelésére kívántatik. Belkereskedésben pedig nem eszközölhet áruczikkeinek arányos kelenődőséget, mert több pénz kiszivárog, mintsem a' hazai czikkek' megvételére a' népnél elég maradna ben. És e' szűk pénzforgásnál fogva kénytelen a' nép, nyers természetményeit olcsón vesztegetni,

hogy napi terheitől bár mi áron meneküljön; a' gyárnokok, gyártók, kézművesek pedig drágán adni középszerű készítményeiket, mert kevés eladásból kényszerülnek ellátni magány- 's vállalati szükségüket. Így illendő siker nem ébresztheti, általánosíthatja a' nemzeti műszorgalmat, 's terjeszkedő készséget. Azon gyárak, huták, hámorok, miket újabb korunk' lelke itt ott létrehozott, hasonlóul panganak régibb műintézeteinkhez, melyeknek némellyike megbukott, némellyike lemondának, vagy ahhoz áll közelebb. Az adózó népnek nincs értéke, hogy ruházat, gazdasági eszközök' épület, 's más szükség' czikkeit pénzen vásárolja: a' középosztály' vétele csekélyebb, mintsem — ha arra megért volna is — egy dus ország' készítményeit jelentő részben felemészthesse; a' felső rend pedig ruhatárát asztalát 's kéjelmét leginkább idegen czikkekkal látja el; 's némileg megbocsáthatólag, mert hazánkban a' fentirt kulcs szerint, hasontökélyűt, hasonáron nem kaphat.

Mig a' pénzforgás, magányélet' útján is illy kiszivárgó költekezéssel csökken, más részről a' megfeszített szükség, 's bizonyos költői könnyelműség, ideiglenes, de sülyesztő segédeszközben rögtönzi menedékét. A' vagyonos osztály, t. i. kinek hitele van, nagyobb pénztárakból, 's sokszor bécsi tőkétet, leginkább pedig olly helyekről kölcsönöz, hol szellemi függetlensége is jó formán a' kötlevéf' tintájába vész. Melly gyakorlat, — jelen körülmények közt ipar' és kereskedés' útján visszafize-

tés nem történhetvén, — anyagilag épen úgy merít, mint erkölcsileg mételyez. Mert speculativ igazság ugyan: hogy pénz pénzt nevel; de csak ott, és úgy, hol, és ha: vidor szabad, életteltjes kerengésben van pénz és közlekedés, értékmozgalom 's hitelcsere; ott, és úgy: hol, és ha számítani lehet ügyszorgás', bevétel', 's szállítványok' határidejére; 's gyakori körútban kerülván kézhez a' használatba tett pénz, nem csak kamatot hajt, hanem törölő tőkére alapot nyújt, 's egy magánálló értéket, mint szorgalmi eredményt eszközöl. Mind ez, ügyszervezetünkben nem mehet; sőt ki alapvagyónán hitelszert állit, 's akár idegen tőkék' kezelését, akár saját papirosait honi kölcsönosztásokban kívánja ön- és közhaszonra intézni: vagy magát, vagy kötelezettjeit koczkáztatja, 's mind két esetben hazánk, nemzetünk veszti érték' és hitel' dolgában. — Mig pénzünk' kihuzódása, a' beszivárgás' gyér utaival illy arányban álland, — pedig systematicum commerciale, 's más intézkedés nélkül mindig így marad, — akármi vállalati tőkék ki fognak örlődni legnagyobb részben a' honi keletből; 's akár idegen hitelezők kívánják visszafizettetni forgásban már általunk nem birt tőkéiket, akár hazai alapítók kényszerüljenek beváltani idegen birtokba jutott papirosaikat: a' hiteltelleg hazai lévén, a' bukás csak arra háromolhatik. 'S részemről, ebbeli meggyőződésemenél fogva jelen helyzetünkben a' váltó törvényt károsnak vallom, 's nem akarhatok nemzeti bankot;

sőt fenmaradásunk' egyik eszközeül tekintem, hogy a' nemzet, illy körülményi között, sem gazdasági alkuba nem boksátkozék, sem papirosokat ki nem bocsátott.

Egyébiránt épen nem igaz mit sok kül-írók szerettek felszínleg elmondani, 's több belföldi, — hogy gr. Széchenyi' szavaival éljek, — még felületesben 'u t á n - p i t y p a l a t t y o l n i': hogy a' magyar mindenre alkalmatlan, 's szorgalom- és iparügye teljes hanyagságban trespédez. Hiszen honunkban növény- és ásványosztály' több ágai iránt régiebb kezdemények tétettek. Lovak, juh, szarvas marha, sertés, sok és nemes fajban tenyésznek; a' földművelés itt ott ujkori rendszer' czélos találmányival divatozik már; 's hogy éber öntudatos figyelem kezd a' köziparra fordittatni, a' löverseny gazdasági hirdapok, 's intézeteink tanusitják. A' kereskedési növények közül: dohány, len, kender, repcze, 's a' t. sőt néhol festő csülleng is természetik. Bányászatunk, mind elméleti tan', mind gyakorlat' tekintetében, a' szakbeli világműveltséggel versenyez. A' termékek' feldolgozásával országunkban legalább száz mesterségfaj foglalkozik. Posztó-, selyem-, bőr-, vászon-, porcelán- 's többféle gyáarak, vas-rézhámorok, üveg- és hamuzsírhaták, papiros 's fűrészmalomok 's a' t. 's a' t. az iparmozgalomnak csilhatlan jelei. — Tételem nem áll ellentétben a' nemzeti restségről alábbirt értekezéssemmel, mert minden elszámolt szorgalmi eredmény sokkal csekélyebb, mintsem kielégítő

iparjelekül vehetnők. És mind ez, 's naponként szaporodó vállalatunk, a' kereskedési zsibbadt szerkezet mellett nem boldogulhatnak, általában hasonlítva ama' pöffedt, erőtlen, kelevényes hushoz, melly dugult májú emberekre betegségül szokott rakodni.

Azonban szegénységünk' oka nem csupán a' mondottakban rejlik. Egy számítás nélküli, kapkodó szellem, melly a' dolgot soha, vagy ritkán kezdi elején, 's eszközeit sem célszerűleg választja; szinte hibáink' egyike. Nem csak ügytörvényink hiányosak, de a' belkereskedés' eszközei is mind eddig elhanyagoltattak. A' régiebb utak, csatornák, kevesbek, 's rosszabb állapotúak, mintsem minden irányú közlekedésre kívántatnék. És a' termékek' feldolgozásában újabb eszmék szerint is vétőleg jöttek gyakorlatba némely iparágak. A' cukorgyárak' t. i. fényűző szentvet segélnek elő, melly különben is időkórságunk; a' szeszgyárak pedig erkölcs- 's egészség' tekintetében hatnak a' népre; mellynek egyfelül csap-székeit szaporítjuk, míg másfelől országos nevelésre egy cikkelyt sem alkotunk. Földművelésünk épen olly tökélytelen, mint részletes. Mert azon gazdasági virágzat, mit lelkesb nagyjaink, 's néhány előlátó gazdák birtokaikra idéztek, igen csekély factorai számvetésünknek a' műtlen heverő puszták-, szabályozatlan posványok- 's til-tul barázdált vidékek' temérdekségihez. De legtalálóbbs tapintat, 's választott rendszer sem adhatna com-

mercialis javítások nélkül illendő sikert. Több országos példákból elég legyen adatul felhoznom a' juhtenyésztés' sorsát. Nehány év előtt jelesb pénzforrásul mutatkozván a' gyapjúvásárok: gazdáink' nagy része — aligha nem gondolatlanul — felhagyott a' marhatartással, miben országunk, silyn multjaiban is gazdasági hírnevet szerze; 's birkának szánta kövér pusztáit. Az állatfaj rögtön elszaporodék, 's dicsekedve mondhatjuk, nemesítés' rendszerével együtt. Mi lön az eredmény? a' gyapjú ára megbukott; 's most a' két annyi tenyészmény után, alig kap valamivel többet az ország, mint kezdetben félenyiért. A' szeszgyárak hason-sorsban osztoznak, 's fognak osztozni kétségen kül minden iparágak, míg ben pénz, és emésztő tehetőség, kívül pedig kedvezőbb kulcsok nem nyitják meg a' szorító zárat.

Belszegénységünk' oka továbbá a' nép telenség. Malthus úgy számítgatá, hogy az emberi szaporaság, mértani haladatban ugrik előre, 's a' miatt aggódni látszik az emberi sorsról. No, népességünkre nézve legalább, ugyan csalódék. Több politicusok állítják, hogy a' pallérozottság, 's ahhoz szőtt fogyasztó okok akadályozzák a' néptenyészetet: nálunk ezen kútfőre sem vihetjük a' bajt; mert hiszen a' tulvitt műveltség miatt, még nem lepett meg sem elerőtlenedés, sem mértékletlenségi dögvész: sem elterhelt, gondteljes évek miatt, legtöbb osztályink' éltére nem nehezült kora halál' adója. Mőser, alkotványkönyvre iga-

zítja a' szaporútlanúság' fürkészőit; 's itt mi is rá találunk a' hiányforrásra. Népünk nem tenyészhetik nyomorban; jólléttel pedig nem bírhat földesaját nélkül; sajátja pedig nincs az ősiség miatt; 's így ujjolag ott vagyunk, hová a' kereskedésügyi szemle vezetett: az alkotványnál. 'S itt újra elmondjuk: míg az eke kevés kézen forog, míg a' nép, első szükségzikkait is idegentől veszi, míg a' honföld' nagy 's magdús része mütlenül hever: addig a' constitutio nem felelt meg léte' első feltételének.

Anyagi nyomorunk' factora továbbá a' nemzeti restség. Ez, részint ázsiai maradvány közjellemünkön; részint nevelési rendszer' fattyunóvése, 's dolog-mert kiváltságainkból eredő ragály; melly nem csak önivadékunkon aral, de a' valóunk vegyült népfajok' több részét is ellepte. Tekintsünk át a' néptesten; 's látandjuk: miként minden tagján átvonul egy tompa, merevény ér, 's vesztogló szenv. Az előkelő rend, drága ünnepfolyamná nyújtja életét. Kéjből kéjbe hull, 's kemoly mozgalmain is bizonyos élvi színezet ömlik el. Foglalkozása csekély 's részletes; inkább szeszélyvirág, mint kiszámolt elvonal. Világában park, pázsit, virágosztályok, tükröző, áruyak, fűpamtag veszik el a' roppant előszínt; veteménytáblái szűk háttérbe szorítvák, gyakran hűványok, 's ritkán gyomtalanok. Igen, igen; szóljunk kép nélkül. Életök többnyire meddő. Tarka és tönérdek élvszibbasztja el a' tény' lelkét. Műveikben

öt hatodrész, dulce', 's az, utile' csekély mixturáját, jobbadán önzés' melege főzi ki. Tisztelvék a' lelkes polgárok, kik e' rendből munka szorgalom- 's kitartó tűzzel kiváltanak; kiket az idő nevezend, vagy inkább kikről az idő neveztetni fog; hanem érdemeikért, rangegységű de szellemidegen sorsosik' egyetemére kinem terjesztendi dicséretét a' polgári szemle, 's utókor. — Mennyi lélekerőt ad a' magasb nevelés' gazdag, 's ágazott élete; mennyi eszközt az anyagi kutfők! 's még is milly silány, 's aránytalan az eredmény' sora!

Józan kíváнат nem akarhatja, hogy a' személyes értelem' minden sugára önfeledten másokért lobbanjon el; nem akarhatja, hogy a' személyes-ipar' minden fillérje idegen perselybe csördüljön; sőt szégyenli a' közügy' kólduló jellemét, 's reszket az alamizsna-rendszertől, melly a' mozgalmi ösztönt, 's önerő' törekvéseit rohasztja: a' józan kíváнат' tartalma nem is ebben áll. Az, több, mélyebb, általánosabb mint minden ideiglenes polgári kaczerkodó segély. A' józan kíváнат, nem külről tapaszt lefoszló gyámolt a' közlét' falaira; hanem állatjában óhajtja kővé szilárdítani a' nemzetjellemet. És ez, ama' befészkelő, othonos ösztön' kifejlése által történnék, melly, mint egyfelül örök munkában tartja tetterejét, úgy más felül, munkásságának, önköréből választ tárgyakat, hogy minden hazai szellemiség, vagy anyagi termék, melly életét környezi, alkotja, feltétele-

zi, 's annak szükségévé lett: tőkélyre jusson. E' rendszerből közvetlenül két fő haszon jó, mely végetlen alárendeltek szülend. Egyik az, miszerint kifejlesztetvén ész- és anyagipar' minden elemei, kincs és értelemérték többszöröztetik; másik az: hogy az élet, önmunka által, önkörében tartva, 's szükségét megtalálva nem vágyik idegen sphaerába; nem számúzi magát azon körülmények' téréből, mellybe sorsa idézte, 's mellyből kikelve elveszti hazáját, hogy azt sehol se találjon. Alkalmazva tán világosabb lesznek. Hazánkban, 'kivált ezelőtt csak dús családok adhattak tőkélyes nevelést. A' több oldalú képzéstől, mellynek útai nálunk nem valának, melly külföldön 's fővárosokban vala összeszedendő, csekélyb értékű házak' gyermeki el valának zárva. Tehát igazi, öntudatos értelem, 's életműveltség — a potiori, — csak főrendnél lehetett; mert hisz' az, nem iskolai könyvek' halomra tanultatásából származik, pedig édes honunkban ennél többre menni mult időkben nem igényeltették. E' főrendi tulnyomó képzettség, kétféle hatás' okfejévé lehetett. Vagy az volt várható, hogy tudományát, szenvedélyeit a' honi tárgyakra átviszi, 's kifejlett igényeihez azokból teremtené világot; vagy, hogy a' nemzeti pusztá, javítatlan élettől elfanyalodik; idegen készelet után sovárog; 's életét kételetű tettmeddőségben osztandja fel. Fájdalom, az utolsó történt. Így idegen szamat kenődött a' fensőbb körökre; kezdeményre sajnálták veszteni a' másutt készen ta-

lált élvezet' óráit; tenni valóját mindenik kor utódjára halasztá, 's köztök a' nemzeti bélyeg nem hogy terjedt volna, de elferdült, 's erőtlenedett.

Tehát mondom, sem hazánkat nem igyekeztek művelt lelkeikhez emelni, sem benne találni fel, mi szellemöknek szükségévé lön. Nem gondolák meg, mikint vágy-elemeik, itthon, saját hatáskörükben, 's idomító szorgalmuk alatt fényesb, tömöttebb fejlődést nyernének, mint minőért lelkök innen előhajtá magát. Pedig olly terjedt javak, olly alkotmányos szabadság 's önálló értékezeles' járultával, minő nékiek sorsszakmányúl juta, kéj' pompaszenv'. 's művészet' minden czikkei meghonosíthatók valának, 's kivihatók vala: hogy idegen nép futkosson hozzánk azon élvekért, miket ők gyakran sajátbirtokaiknál kisebb tartományok' fővárosiban kerestek. Kivihatók vala, hogy nemzeti szint adjanak amaz élettökélyre, melly, mostani közgyakorlat szerint, utánzott majomköntösben járt. Így a' dús osztály, mellynek törvényhozó szelleme szinte úgy, mint nemzetisége pályaképpül tartozék fellengeni: hasonlita ama' boldogtalan utcahősökhöz, kik önszobáikból ténykerülve futnak; márványjátékházak- köztermekben napolnak; idegen páholyban üldözik el lomha estvéiket, csak pihenni menekülve saját házukba; melly hontalan kóbórszenyvök miatt szegényen, rend-, 's kényelem nélkül szállásolja őket.

Hogy efféle életbölcseiség minőleg foly be characterfejlésre egy hazában alább látandjuk;

most csak anyagi okozatra szorítkozzunk. Tehát a' honért — melly jóformán vendégfogadói szerepet játszott a' legtehetősb egyedek' részéről — mitsem áldozának; 's nem a' birtokért, mellynek féligmeddig kizsarlott jövedelme, idegen czélokra volt számolva. És, mint alkotmányszerűleg mitsem fizetni, úgy ipar' tekintetében mitsem tenni, az aristocrataélet' jellemévé vált. Sőt a' hanyag kezelés 's szorgalomügyi gondatlanság, némi úrias kellékül gyakoroltaték; mert hisz minden működési hiányt pótoltatni véltek javaik' temérdekességében. Nem csak gyártó, 's kereskedési avatkozásokat néztek rangjok alattinak, mit Albion' legdusabb lordjai nem szégyellének; de természeti rendszerök' ágait, helyzetét, szükségait is, vagy nem, vagy felszínleg ismerék. Ravasz gazdatisztek osztottak lehetónél tízszer kevesb bevételeiken: vagy haszonbérllők potrohosodtak aránylagsovány tárczáik' rovására; kik pihenni sem hagyva, gazdailag sem javítva sajtolt földjeiket: folyvást értéksökkentésre dolgoztak. Hozzá véve a' majoratus' és ősiség' elvét, fiscuskéz alá lehető származását a' jószágoknak, mik ismét szorgalomölő metelyek: nyilván van, mikint a' főbirtoki csekély jövedelmezést, 's abból folyó szegénységet, fentfajtott okainkon kül, a' restség is elősegellé.

E' főrendi tétlenség, átolvadt közép aristocratiánk' természetébe is; mint mindazon életmódori tartozék, mi utánzó osztályokra, ragályúl szokott leszívárogni. Ki ne ismerné a' nemesi rend'

szellemét, mellynek cselekvő ereje hajdan kivált, az asztal- és érzéki élvezek körül forgott? Rágalmat írni polgárbűnnek tartanám; tollam nem viszketegből írja ezt, sem könyvpolcz-mögötti okoskodásból. Sok vidékét gyakorlati életében ismerem honomnak; 's meg kell vallanunk, hogy az újkor' kevés tanítványain 'kívül, jelenben is szörnyű henyeség tartja nyűgében a' törvényhatósági véneket 's ifjakat. Iskolák után törvénygyakorlati év a' pályasor; de milly kevés órákban osztozik a' szakczél! A' lakomázó kedély, mulatság vadászat, vagy az épen üres pipa- és szónapok' tömérdeksége, amaz áldott fáradalmatlán heverés, elmefuttató de végtelen viták apró nyomtalan tárgyakról, 's a' szenvedélyek' kedvtelése, mint megannyi rablók állják el a' szorgalom' útját; melly a' későbbi éveknek is ritka, 's állhatlan vendége. Sőt magok a' lelkesbbek, kiket egy vagy több négyszegmért-földnyi közvélemény kiemel; ha egy két ünnepi csódnél, vagy gyűléseken az ébredés' mármár repedésig fűtt kürtjébe egyet, kettőt lehelnek; ha általános elv' és kifejezések' változatit többféle szerkezetben itt ott összefűzik; ha minden részletes taglalatot, egyetemes állításokkal könnyűden mellőznek; 's a' „korunk haladás' kora; özszevetett vállakkal fogjunk tettekhez; egyesítsük az erőket;“ 's több efféle felkiáltásokban, — különben mély, tiszta 's nagy becsű — lángjaik enyhültek: azt hiszik hogy polgári rendeltetésöket betölték; hogy nekik, kik szavalnak,

tenni való nem jut; 's ha az ostor in genere patog, a' napi szükségek in specie magoktól betelnek. És a' mellett, hogy az elméleti fejlődésnek is könnyebb, 's velünk születettnél alig több módját, és eszközét gyakorolják, 's így ebbeli munkásságuk is egyoldalú: eszökbe sem látszik jutni, hogy az, tökélyig teljesítve is csak egy szakága lenne életkötelességeiknek; hogy mind az közjóért történik, 's gyümölcse későbbben fog érni; hogy viszonyaik több oldalúak, hogy magányjód addig is kellene, 's mi, annyi hézag 's akadály között segedelemül maradt, — a' szorongalom-nélkülözhetlen feltétel.

A' legnagyobb rész fél gonddal veszi minden dolgait; iparja legfejebb az évi szükségfedezés' határpontjáig terjed. Tettei vezérvonal nélkül higúlnak össze; 's ha önmagától szoros józan számadást venne: mikint osztám fel időmet? minő egyensúlyt tarték tennivalóimban? vagy tettem-e valamit, minek positiv eredménye ime előtttem van? 's nem feledtem-e viszonyaim' mindenikét párhuzamban betölteni? bizony bizony elégtlen öntudat nehézkednék kérdéseire feleletül. Pedig ez a' mindent restelló szenv, értelemi és anyagi rendszerök' egész világát is hanyaggá, felszínessé teszi. A' szellemi tárgyak', tervek' eszmecserék' alapját, természetét fürkészni türelmök elvész; azaz meg sem jó. Inkább hiszik a' mi szívhatóbb hangon mondaték, vagy vörösebb lobból van írva; csak hogy logicus bonczczal vesződniük ne kelljen

Gyakran ebből jönnek ferde fogalmak, czéltalan tűz; kárhoztató heveny, ezekből ismét önkár, és pirulat. Anyagi intézkedéseik, gazdasági ágak, család- és hivatalos szakterheik e' miatt hasonlóúl szenvednek. Mind ezek, 's család és hivatali ügyek, következetes kitartó cselekvést kívánnak; de mikint fontoljon, miként ossza fel erejét, 's éberkedjék a' lélek, ha tétlenségben zsibbad? Azonban itt, csak a' szegénység' ebből leszármasztását kell kimutatnunk; 's e' tekintetben veszélyesb eredményt fejt ki a' restség alnemességünkénél, mint a' gazdag osztályban. Ezek legnagyobb részénél t. i. csak szorgalom hozná be a' különben is felvont igényű élet' eszközeit; de így a' még lehető források is bedugatván: nem említve erkölcs', 's polgári függetlenség' szűkülésből eredő kísérleteit, vagy vagyompusztulás, vagy eladósodás, mi amazzal egyre megy, idéztetik elő; 's a' mellett, hogy az iparral kiállíthataudott erő mind benvész: a' nemzet elégtlen, szegény vagy éppen földönfutó ivadékkal szaporúl.

E' restségi hajlam eléggé mutatkozik a' hivatal szobákban is. Például elég legyen idézni a' scontrók' roppant könyveit, 's azon tapasztalást, miszerint gyakran gyámok, gondnokok és sáfárok, merő eljárási, vagy éppen naplóvezetési hanyagság miatt buknak meg.

A' nép szinte nagy részben dologkerülő. Minden terhe mellett is, szorgalom' útján többre mehetne. De így fél sikerrel végzi robotját; megcsalja sokszor

kötelességeit, 's néha saját szakmányát. Azonban ha gyáarak' bányák' 's dologházak' napszámosságait átnézzük; okvetlenül sokkal több idegen népfajt találándunk közöttök mintmagyart. A' szász és németgyarmatok pedig általában tehetősök. Kereskedésünket szinte németek, zsidók, görögök képviselik, közöttök aránylag igen kevés a' magyar, 's a' gazdag még kevesebb. Tanúi tételemnek ama' mezei gazdák is, kiknek vidékein ha éppen évi élelem termett, rendkívül nehéz naphéreseket kaphatni; 's tanúm szinte ama' tapasztalás: miszerint a' földművelést, éltök' egyetlen eszközét, olly hanyagúl, egyoldalúlág 's hagyományos czéltalansággal űzik, hogy jóformán harmadát kapják a' föld' termő erejének. Némelly esetben pedig annyira aljasúlnak korhelységökben, hogy sokan készebbek koldúlni vagy nem enni, csak dolgozniok ne kelljen.

Nálunk, hol critica 's érdeklött felek, nem annyira az irat' lelkét, mint tárgyalását engedik magokra hatni: ismételnem kell, hogy mind ez, nem egyetemi igazságúl állítatik elő; hanem hogy a' kifejtett közhiba alúli kivételek csekélyebbek, mint sem gyengíthetnék az alaptételt: miszerint, szegénységünk' egyik forrása a' nemzeti restség.

Anyagi előmenetünk' nyűgei a' góg, 's balítéletek is. Az ó Zsidóhon', és Égyiptom' ivadé-

kait, bizonyos kötelességi kör szorítá saját kasztjaikhoz: úgy hogy ott, közügyi speculatióból tiltaték a' polgár, születési osztályából kilépni. Nálunk ellenben üres gőg, származati fitogtatás- 's család-pőf (Ahuenstolz) miatt marad a' nemes status-terhül, úgy nevezett úrnak, még akkor is: ha osztályilletéke egy ép gyomrot ellátni nem képes; vagy merültebb, mintsem a' vele örökölt adósság' kamatját behozná. Ki a' középnemesség' éltét szemlére veszi, sok ezernyi apát találand: ki előlátott inségre is később gyermekét kalácson, 's pitykés ruhában úrfinak nevelni, mintsem nevét szakpályázók közé, kereskedő könyvbe, vagy annál inkább gyártók' névsorába irassa. Ezeknek tömege, mint egy üszögös kelevény terjedt a' nemzeti testen, siker nélkül fogyasztva a' különben is igen szűk tápnedvet; 's élődés' adósodás' vagy csel' és ármány' útján nadályozva a' kereső rendet. A' gőg, magánállva is képes tenkre juttatni családokat. Hány birtokrész tétetik eladóvá, hogy e' gyáva szenvedély, élményiből ki ne kopják? hány háznál bitoroltatik nagyságos czím, hol a' mésszárszéki árjegyzék is executiora megy? hány udvarban látni paszományt az éhes cselédségen? 's czimerezett hintót, hol igavonó barom sincs? hány záloglevél keletkezik azért, hogy az ifjú úr, festett ösökeivel hasonruhában üljön menyegzőt? Úgy van, a' családnévi fentartás' balitélete, vétkesen foly be szegényítés- 's szegényedésünk' ügyére; mit felette növeszt

A' fényüző szenv is. Mindenik kör, a' fentebbi után kapaszkodik; 's az utánzási kiadásoknak vége hossza nincs. A' műveletlen vagyonos, külfénnyel törekszik magát a' pallérozottság' avatottjává játszani; a' művelt vagyontalan pedig kényszerül életmódját azon emeltebb osztályéhoz idomítani, mellyhez lelke tartozik, hogy külségek miatt igényeit nélkülözni ne kelljen. A' városi élet', lakás', öltözet', étkezés', élvek' költségeiben egymás' rovására vetélkedik mindenki; holott a' szükség-, és fényczikkek' árfolyama, hazánk' pénzügyéhez különben is mód nélkül feszített viszonyban áll; a' nyereszkezők' aljas viszszaéléseit pedig város-policzia nem ellenőrzi; sőt az egyedáruság' bölcelete olly túlvitt elvben kezd közvéleményünkbe fészkelni, hogy már, a' húzavona árkezelésnek, szegénységünkhözi méltányos mérfokozata is czéhező és iparzári eszméül tartatnék. És miután a' fentjeelt hiányok miatt szegény országunkban, ész nem érdemelhet, szorgalom nem kereshet; a' közdivat' költséges rohama pedig kényszerít: nemde emelkedő szegénység idéztetik elő? mellynek ellenében, mellék kulcsok' járulta nélkül, a' hiteltörvények csak azt eszközöndik, hogy a' birtok naponta olly körökre szivárog, mellyeknek alkotványunk szerint, nemzetünkhez 's így érdekeihez is, semmi közök; pedig ha anyagi túlsúly nemzeti kézen kül fekünnék hazánkban, nem lenne kívánatos eredmény, annyival inkább, mivel pénz- és észaristocratia, mit nem alkotvány,

hanem öntermészete teremti, mindig leendő. És ha túlvitt fényezés, 's vele nőtt szenvedély, erős birodalmakat megtudta dönteni: mennyivel borzasztóbb gyilkosává lehet olly honnak, hol sem telhetlensége alapot, sem féktelen árja értelem- 's erkölcsben határokat nem talál? E' szintolly szaporára, mint emésztő mótely ellen két vesztőszert vélek rögtönözhetnek. Vagy a' főrendnek, — kitől minden illynemű impulsus ered, — határozott viszszaalépését, mit embertermészetünk szinte lehetleníti; vagy törvény általi kijelölését a' körök' illetékeinek, mellyen túl se salonélet ne követeljen, se diplomatica előkelőség ne erőködjék. És ez, kétséggel nem fog nevetségesnek tetszeni, ha Sparta' codexét, 's Róma' nótlenség- 's fenhéjázás elleni törvényeit benső lelkökben vizsgáljuk. Az anyagi halaszthatlan intézmény minden esetre napi életkérdésünk; mert érték a' jóllét' fő alapja, 's jóllét a' nemzeti elégtelenségé, melly nélkül közboldogság nincs. 'S ne higyük, mintha értéki és szellemélet egymást okvetlenül kifejtenék; hiszen China igen gazdag ész nélkül, a' német státusok' kincstárai pedig üresbék koponyáiknál.

Egyébiránt előadási rendszeremtől eltérnem, 's e' helyen javító módokat indítványozni nem szabad. Különben is mind azt, mit vázlatomban mondtam 's mondandok, mint nemzeti életbölcseiségünk gyökéreszméit kívántam közfigyelembe hozni: melyekről tárgyaló értekezéseket, kimerítő terjedtségben adandani, korszaki sajtónk' polgári köteles-

sége. Jelen célunk csak annyi vázlatot feltételez: mennyi egy általános reformirány' kitűzhetésére kívántatik. Most miután alkotmány' és anyagilét' körülményivel megismerkedünk: pillantsuk át minő, természettel bír

III.

A' természetijellem, erkölcsiélet's műveltség

Jellemismerethez több oldalú buvárlat kívántatik. Véralkat, fő- és szív működés, életviszonyok, éghajlat, tápszerek, nevelés, történetek mindannyi idomító kéz népcharacter körül. Knigge bölcse könyve szépen fejtegeti, hogy az élet' 's tapasztalás' drágán fizetett leczkéi nélkül éles és biztos jellemtapintathoz jutni nem lehet. E' tétel egyesekre nézve van felállítva, de a' nemzet egyesekből áll. Az egyest jeles regény- és drámaköltők ismertetik meg; a' nemzetet kitünőbb férfainak életrajzaí, 's történetkönyve. De mint egyesek körül az élet, úgy nemzetisméret irányában az annak szelleméveli társalgás, 's napjainak egybevető szemléje legbiztosb iskolánk.

Az általános characterbölcselet' széles, gazdag terére kiindulnunk nem kell; nemzetjellemünknek csak azon vonási itt kifejtendők, mellyek a' mai helyzet' kiképzése- 's elő állítására határozó belolyással bírtak; 's mellyeknek természetéhez kell — ha sikert akarunk — alkalmazni

minden haladási modort, és tervet. Ugyanazért vissza ne éljen könyvemmel a' nemzeti rossz barát, vagy kémlő külföldi, ki tán gáncsszevnytől izgatva, a' napfényt is csekély foltjaival kívánná elfedni, mert bizonyossá teszem őt, miképen sok nemzeténél becsesb gyöngyöket tudnék történetünk- 's jellemrajzunkból kiemelni, ha iratom' célja az volna. De itt egy gyógyuló betegről van szó, kinek elnőtt baját nyomozni, 's kinek jelenleg nem érdemeit dicsérni, hanem javulásához kútfőket keresni vállalkozánk. — Ama' vonásoknak némelyikével értekezésünk' folyamában itt ott találkozánk; de tisztább felfogás végett egybefüggőleg szükség azokat lelkünk elé idézni.

Országunk, éjszak, nyugat, 's kelet felől erdős hegyekkel van köryezve, mellyek őt a' jégsarki vad fagyoktól védik; déli síkjaival pedig kaput nyit a' meleg szeleknek, miket ismét folyók, 's az adriai tenger tisztít meg. Ez okból légje felette táplál, 's bár mérséklete ugráló fokokban változik: egészséges, csontos népfajt képes előállítani. A' termékeny föld, gazdag és sikeres tápot nyújtva, vér- és velőteltté neveli a' népet, 's maga ezen vérmesség, nyugtalan ingerlékeny alkatot fejthet ki; annyival inkább megörökíthet éredeti jellemvonásinkat. E' mellett dolgoztalan heverő élet van folyvást napi renden, melly a' testet puhulttá, nehéz emésztővé olykor rásztkórossá teszi, a' lelket pedig tompává zsibbasztja, vagy felületes, ingatag, szeszélyvál-

tóvá jellemzi. Hozzájárul ama korszaki fűszeres, vérkergető asztalrend, melly lelket és ideget erőfogyasztólag túlfeszít; mint szinte a' magasztalt eszmezsurlódások, mik a' világkedélyt jelenkorunkban szélsőségig kapkodják; hozzájárul a' félszeg irányhiányos nevelés, melly önmérséklő hatalmat kifejtteni nem bír; a' bentermő illatos borok' izgató ereje, 's a' népnél folyvást terjedő pályinkaital. Mindezek nem csak a' sangviinicus jellem' egész természetét előidézik, de azt egy vészpontig tudják csigázni, mellynek attractiv erejét csak kielégítő élet, vagy népszerű népvezérek hozhatják sulyegyenbe.

Történetei sem tisztíthaták nemzetünk' bélyegét. Szomszéd népektől nem jöve jótékony hatás. A' tespedő török dögleletes szellemben temeté egymásra századait; a' leugyel mélyebben saját szövevényibe volt igazva, mintsem irányköltő emelkedésig vihette volna dolgait; Osztria pedig elzárt minden utat, de viszonyát idegenebbnek is hívé nemzetünk, mintsem őt, önjellemére hatni engedje. Azonban belügye örök kedvetlenséggel nyommasztá. Az értékmerültség minden korát mint sötét daemon üldözte; pedig a' szegénység, a' mellett hogy csüggeszt, Terentiuskint csábító meretrix. Politicai gyér, és egy oldalú fejlődésben mindig csalódék; 's így minden országgyűlési alkuhoz kedve, bizodalma veszett. Innen vélem makacs konokságát eredni: miképen a'kor' parancsa előtt soká fület zárt. Talán nem

„háza rossz voltát vonakodék átlátni“ nagy publicistánk' hite szerint, alkotmányi újításnál: hanem félt, hogy jobb lak helyett az is kijátszatik kezéből, mi annyi ármány közt birtokában maradt. (Ne engedje isten, hogy most, saugvinicus tulságból, vég védsúlyát, az adóajánlatot, feltétlenül betegnagylelkűségből beáldozza.) Alkotmányos, anyagi és szellemélete örökké ostromoltak. Ebből nyerte, 's tartá fen rugékonyságát, melly engedély' 's ellenszegület', dacz' és hódolat', szolgagörbedés' 's úrparancs', honszeretet' 's pártütés' szélsőségiben hánykodék: ebből nyerte mondom csodás rugékonyságát, bizonyos ellentörőszenvet képezve, melly csak azért sem tön valamit, mert javaltaték. De ez órangyalává lón megtörhetlen eredetiségének: sőt lelket költe a' vele vegyült szláv, és diák (oláh) fajban is jellemi önállásra; kiknek sajátságát bizonyosan nem a' municipalis rendszer védte meg.

Napunk' jeleneteiben is feloszolvák ősi jellemvonásink, miket az előidők' szövevényiben sikerrel nyomoztunk; csak hogy körülmények, civilisatio, 's örök fáradalmi elforgácsolák a' character' nyers erejét. Mert hiszen, ha a' teremő rendszer el tud lankadni művei közt, 's törpe alakban majmolja saját ősvilágát: egy maroknyi nemzet' bélyege ne oszlanék-e apróságokig, mellyet idegen szellemű népek közt, vas évezred' fergetege zilált meg?

A' költői ábránd, — mellynek nemzeti éltünk körül a' frigyládai ködfény' őrszerepét kel-

le vinnie, — az idők' egymástváltó terheiben szenvedőleg állt. Olly tömött borút, minő a' közügyön öröklött, átvilágítani nem bíra. A' jelennek mindig csak fél vendége maradt, 's beune korcs kinövésekben mutatkozék mindenható heve; kükönben tisztultabb szellemét mindig a' jövőn ragyogtatá, 's egy gazdag nemzeti remény' alakjában szárnyalt előre; melly az ígélet' minden kincseit viselte szépmagán. Közelebbi századink' lelke nyilván hirdeti ezt. A' nemzeti kedély évtizedenkint törni, hanyatlani kezdett. Az előkor' mérültségi után, erővesztetten jutott törökiga, osztrákkormány, 's nemzeti trónkövetelés' viszályi közé. Nem tudott küzdeni, vagy a' küzdést nem, fellengő célra irányozni. Így tehetlenségében csüggedui kezdett, önbizalmát veszté: tett helyett reményben, magas célok helyt fattyú szenvedélyekben törpíté magát el; 's jelenségein a' korszaki nyommasztó teher' és szegénység' bélyegét hordta. Ha életkérdés jött: mulékony lobbort vette olykor, de, mivel egy percnyi tűz az akadályt átégetni nem tudá, nyugodni tért önhamvaiba. A' régiebb országos naplókban sok helyen láthatók illynemű kifejezések: „Status et ordines, vagyis, a' karok és rendek óvást indítványoztak, vagy gyógyszerert sürgettek ez, vagy amaz tárgyban; de megnyugtattatván(!) ez vagy amaz ígélet(!?) által, akaratjoktól visszaléptenek“ 's a' t. A' nemzeti lelkesedés fonák elvekre tért által. Gyakran

vakhódolat- gyáva engedmény- vagy álnagyszívűségben törekvék elérni a' jellemnagyságot. Ha nyelsőkést fogott, önmagát metélte; ha munkameddön tespedt, jogai gyepesedének. A' közügy' tervezését sokszor értelmi felület, kivitelét ingatagság hiányosítá. Ha egy- 's másban nagy nehezen tetterőt, 's vele sikert fejtett ki; ha a' törököt kiverte, ha belvetélytársak', vagy paraszt zendület' vizzálytól menekült; ha köz élte ügyében nagy kinnal némi törvényeket vivott ki: rögtön pihenni ült; törvényeit sem törekvék életbe, gyakorlatba venni; 's nyugton engedett nyakára nőni új bajokat, épen mint a' franczia. Csakhogy az, elefántként birja elvetni magáról időszakját mint insolens majmot, de elevenhólt nemzetünkre, minden év egy kapu sírföldül nehézkedett.

Tehát a' költői ábránd, súlyedésünk' időkörében, csak bal természetét fejté ki, t. i: a) léha imbolygó jellemet; 's b) túlkapott képzet' vér' és elragadtatás' fontolatlan tetteit. E' színezet, köz- és magányéletünk' rajzán feltűnik. Országgyűlésinken sokszor egyöntetű lelkesség kap fel valamelly gyökér elvet. A' képviseleti értelem, tiszta, mély, átható hévvel öleli fel a' kérdést; tanítva, művelve 's hatalmasan viszi kifejléséhez: de látszatosszilas szilárdsága nem több olvadékony jégoszlopénál, 's gyakran önmelegében oszlik fel; a' köztest' akarata elhigul, eszmekapcsai kibontakoznak, 's reményünk a' tárggyal együtt megbukik. A' hatásági utasítások gyakran gyémántfényűek,

's azt hinnők állatja is olly kemény, mint ama' nemeskő. Korántsem! Talán az eszme' új volta, talán indítványzó' népszere, vagy kedély' pillanati fogékonysága koszorúzta fel keletkezésében annyi csillogással: mert néhány hónap mulva ugyan azon korszerű szükség, eszmeviszony, 's nemzeti körülmények között; ugyan azon értelmiség', 's gyűléselő rendek' kezében a' terv átalakul 's fényét elveszti, vagy ha némileg megtartja is, hasonlít a' repedezett kristály prizmához, melly reudetlenül töri meg álsugarait. Ne véljük pedig hogy efféle változat mindig pénzcsikarta eredmény; vagy ólálkodó gazsággal halásztatik. Nemzeti jellemben fekszik az első mag, mit ollykor a' két testvérvonás, ingerlékenység 's önzés hoz csirába, többnyire pedig ráúnás, hanyagság, vagy eltelés segél kifejleni. Nyomozzuk e' sajátsgot olly tárgyak' irányábau, hol érdek és vesztegetés nem forognak fen, 's a' közcharacter' ugyanazonságát feltatálandjuk. Ha egy fő vagy szív, melly értelmi túlsúly- vagy jótevősegélylyel járult közemelkedésünkhöz, méltányt viszhangot költ, vagy épen istenlő fanatismusra gyújtja a' népkedélyt: bár a' férfiú elvénél marad, bár tényeit vagy munkásságát ugyanazon szellemben folytatja; sőt cselekvő gyakorlatának korszere sem változik, mégis elfordul tőle a' közvélemény, vagy legalább elhanyagolja, irányától eltér, más után rohan, hogy amaszt ismét viszszaölelje. Ez ugyan általános bélyege az „aura popularis“nak, 's csak egy ma-

gyar publicistát ismerek, ki ellenkező elvet akar felállítani: („uraim! erős szikla a' közvélemény, melly sok ütődést elbir; 'sa' t.“ I Pesti Hirlap-elleni gyanusítások, 32. l.) de honi eseményeink sokkal jelentőbb-'s gyakoriabbak: 's ezen ingatagság, „szalma tüz“ cím alatt, az önálló értelmű osztálynál is tapasztalhatóbb, mintsem jellemi eredetére ne ismernénk. Hányszor történik, hogy e' 's ama' hatásági, több kevésb világos fejű polgárok járni kezdik a' gyűlésházat; minden tárgyalásnál felszólnak, 's hatva, serkentve munkás publicistai pályán lépnek fel: de alig ragaszták magokhoz a' figyelmet, kilágyulnak vállalatukból, neutralitásba süllyednek, üstökösi rövid feltűnésök után kimaradozva. Hány példát lehetne felhoznom, miszerint az országteremben éves vitákkal küzdött nemzeti intézetek' sorsáról többé kérdés sem tétetik? sőt nem csak a' permissiv törvények' felvirágzására nincs ügyelet, de a' kötelezők' ereje is részletesen hajtatik végre? Hány üdvös háttérzárat vész hatásági jegyzőkönyvek' holt betűiben? hány vállalat dől tenkre a' pártfogás' csökkenése miatt? 'S hány tervezet merül feledésbe, mit éledésekor helyeslő harsány üdvözlött? Enmlitsem-e az ezerféle küldöttségek' választmányok 's a' t. munkálatait? a' börtönökben tisztí vizsgálat nélkül, évekig sorvadó rabokat? 's az itt ott közverítékbe került utak' 's a' t. elpusztulásait? Ime mind ezek idegen befolyás, 's pénz- és előléptetési érdek nélkül történnek. Itt nincs ármány, erőszak 's

vesztegetés: még is halomra fejlenek léhaságunk' veszedelmei. Oh nem, nem lehet tagadnunk, hogy az ingatag, mohonkapó, 's kitartatlan tűz, mélyen a' közlélek' sajátja; 's hogy multunk sorsára juttatandja jövőnket is, ha a' reformszer, mind activ haladtában, mind a' nevelési terv elrendezésében ez iránt kellő figyelemmel nem leend.

E' változó lobogvány' társa, 's illetőleg szüléje ama' képzelősködő fogultság, melly a' gyakorlati számolást, mint történetinkben, úgy napunk' tényeiben is legtöbbször kizárja. Nemde ábrándos óhaj vala, hogy értelmi ébredésünk' első perczében az egyetemes zür, egyszerre, 's tökéletesen igazodjék ki? mintha gyenge szürkület minden posványt kiszárítani tudna, 's minden üreget felvilágíthatna; vagy mintha Anglia, tegnap előtt kezdett volna kincstelepjéhez. És még is, hitügyet, alkotványt, nemzetiséget, szóval a' haladás' mind azon feladatait, miknek részleteivel is évtizedig bajlódnak fejlett országok: összes szerkezetökben akartuk áthevenyészni. A' költői hajlam, szónokaink' szaván, political iratainkon, a' tárgyak' taglalatában, 's haladásunk' eredményiből egyiránt kitűnik. Nemzetünk elébb pompázék, mint szükségét ellátá, elébb költ, mint gazdaságot szerezne. Muzeum már van, de polytechnicum nincs. A' Ludovicaea régen áll, de községváltásági alaptökékről szó sem volt. Erkölcs-egésség- 's élelemügyi policzia feledvék, de színházra adóztunk; 's abban is a' cifra estvéket keressük. Állóhidat

építünk, de az útvonalokat, — miken hozzáig le-
hessen szállítani félszegárú természetnyinket, —
nem sürgeténk harmadrésnyi hévvel. A' szeder-
egylet erőszakoltatik; 's takarékos magtárak nem
terveztetnek. Több hatóság börtönöket épített már
de népiskolákat nem. Sőt iralmunk maga, terjed-
tebben látszik foglalkozni fenyítő rendszerrel, mint
köznevelési eszmékkal. Épen olyan, mintha dög-
vész'ellen, tizannyi szorgalom fordítottatnék ragály-
lepettekre, mint az egészséges tömeg' megóvása-
ért. Fenálló vállalatink közül is nagyobb pártolást
nyer a' költői elemű. Műegyletünk több taggal bír,
mint a' kisdédóvó intézet; 's lóversenyen magasb
díjak osztatnak, mint az academiában. E' mellett
terv, tervre kél: de a' kivitel' nehézségei fel nem
vételnek. A' nélkül hogy egyik, kellő erőre, vagy
jó formán létre is jőne: már másik, harmadik
nyomban ott éri, 's mind csak részvény' utján; de
módokkal, hogy érték legyen 's növekedjék, a'
köz gond nem olly foglalatoss. Legfeljebb bank
van szóban, pedig az nem forrás, csak eszköz.
'S még is, ha intézetek sinlenek, ha megindítások-
hoz nincs vállalkozó, ha egyik 's másik alapítvány
alpra nem vergődhetik, egyre a' részvétlen-
ség et korholjuk; vádakat irunk, phrasisokat fér-
czelünk, pedig miként lehessen részvét, ha nem
jut rész, mit elvessünk? Mindez, amolyan köl-
tői ábránd, légszámítás, melly, ok nélkül okozat
akar, 's kezdetet véggel tévesztve, nyomtalanul
ledől; mi némileg természetes, mert cselekvő

erőnk csak most fejledezik, 's tavasznak kell előznie az őszt, csak vinné ki már isten, azaz öneszmélete, nemzetünket nyári érettségre, merí ha örök tavaszban akar maradni, zöldjében lehulland gyümölcse, sőt virághajtó nedvét is elvesztendi.

E' költői jellemvonás, magányélet' sajátságaiában is elárulja magát. A' könnyelműség, tulterjeszkedés, jogbitorlások, mind ennek fattyunövési; 's a' 'szegénységünk' okai között foglalt restség, és pom-pakór ebből ágaznak; melly utósó' bizonyítványául állnak Pest' legujabban épült fényes vendégudvarai, miknek árjegyzéke, a' benszálásoló honfiak' legnagyobb részének erszényével arányban nem áll. A' túlmagyarázott szabadság, ünnepe- és lakomásev, vadászó- 's pipaélet, végfillérig áldozó vendégszeretet 's a' t. mind ezen hajlam' kiforrásai. Az ösködő betegség, családnagyokon függő emlékezet, a' túlbecsült multak' előszerelme, 's jövőnk' aranyból öntött képei, az elégtűlen, visszasíró, 's panaszdús népdalok, az eszményi jobblétre epedő — 's többnyire gazdagság' és kitűnés' philosophiájában vágytelve költött — népregék; az elbűvölt kincsek' vakhite, és sovárgó éhe, aranyörző lidérczek' meséi 's a' t. 's a' t. mikben más népeknél mienk gazdagabb: családhatlan jelei az Ázsiából eredt költői ábrándnak.

Nemzeti bélyegünk' másik vegyrésze, az ingerlékenység szinte él, 's égeti haladásunk' szárnyát. Az egyetnemértés mint gyilkos tör vérezi át minden századunkat. Nem csak polgári

pártok állnak egymás ellenében kiméletlenül; nem csak nemzeti osztályok különbözék mérgezett falakkal: de rokon felekezet-tagok is villongásban élnek, sőt érdekegységű családok törnek egymás ellen, vagy épen vérségek áskálnak közös boldogságuk alá; ellenné válva testvéri érintkezésekben, minek gyakoroseteit eléggé jeleli az osztózó szónak czivódó jelentésben használt értelme. A' bűnkönyvek' 's hatásági fenytőper-tárak' jegyzéke meggyőz, hogy a' tárgyalt vétségek' legnagyobb része vérhévi kitörés. 'S az még vizsgáló volna, hogy a' tervezett bűnök kevesbek; de mellyik honszerető szív nyughatnék meg, midőn a' vérhatalom 's indulat állaterőben nyomja köz-éltünköt? Alig van néplakoma, melly ne botozás-sal végződne; alig nép vita, melly ne véres koponyából merítné argumentumát. Említsem-e az építőszékek' halálszenáit, hol többnyire véren át vitetik hivatalába az új tisztikar? Példáit hordjam-e rögtönzött izgalmaknak, mellyek sokszor hűtlen, vagy gyáva kezekbe hányják a' meggyék' háromévi kormányát, 's pártingerültségben három évi jóllétet fűznek nyűgökbe? És e' gerjedelmi rendszer, nálunk egyetemes. Mit a' fejletlen osztály botokkal végez, az emeltebb gyanusítás' rágalmak' 's ármány' útján eszközli. De ha alkalom hozza, kitörni is kész. Gyűléstermeink egyik gyakorlati színpad. Hányszor cseréltetik fel vitaközben az ügy személylyel? Hányszor tér el a' tárgyalat felvett irányától, 's központosúl egy, vagy

több ellenpártiak' mocskában? vagy vetélytelenül is szétáradó hévben, hányszor kél az indítvány' lelkével ellenkező végzés? sőt hányszor megesik, hogy elvpárti emberek csupa versenytűzben egymás ellen kelnek, közös céljokat döntve meg? E' mértékfeledő hév, rést talál törvényhozásunk' asztalához is. Országgyűléseken hány követre tódúl közgűny kötelességből kimondott utasítása miatt, vagy szűkkeblű elveért, mit csúfolni gyávaság, meggyőzni dicső? Hányszor válik éles üldözötté polgári elmésségünk, hogy szikrázó sértegetésinek vége hossza nincs? Maga az íralmi mező, mellyen izlés, érettség 's tiszta színezet igényeltetnék, tele van szórva tövissel melly minden járkelőben magakad, 's ha karczolni nem bir, legalább köntösét szaggatja Sajtónk eddig egyoldalú vala; 's szép iralmunk, mellynek némi tér engedteték, folyvást telve volt ügytelen polemiák' szennnyével, hasonlítva az ó római circushoz, mellyben műadások közt gyakran gladiator, vagy éppen állatviadatok hozattak fel. Polgári sajtónk most tágult, 's kezd jelentőséget nyerni; 's már ezer nyiladékon vöröslik által gög, kényszó, karczolat 's személyeskedés. Aztán a' káröröm, melly vetélyzők' buktát kíséri; az irigység, melly minden kitűnésre gáncsokkal tódúl; az ellentőrekvés, melly találmányok' 's uj eszmék' létre jöttét gátolja; az áruló szók és levelek, mik egy egy előmenendőt titkon gyanúsítanak: szokottabb jelenetei a' magyar életnek, mintsem akár mellyikére soká kelljen vár-

nia jellemkémlőnek. Sőt az indulatúraság, néhány esetben, még a' válalkozó honszerelmet is összeküvések' épen olly ostoba, mint szerencsétlen tervére kapta el. Pedig ha egy eszme iránt a' közértelem nem érett oda, hogy nyilvános úton részvételébe vegye: lehet-e annak sikere? 's nem sorsoztályosa-e azon törvénynek, melly népkészséget előzve iraték, 's épen azért a' könyv' hasábján vész? ... Az ellentállási, 's repulsionalis helytelen perek' nagy száma; a' kérkedési példabeszédek, 's gúnyszóllásformák; az előkorból maradt metsző elménczségek 's régi királyinkat bélyegző csipős megrovások; a' közénk vegyült népfajokra költött torzcímek, 's irántoki megvetés; nemde mindannyi félreismerhetlen jelek, 's szálkái az ingerlékeny jellemnek? mint szinte amaz új jelenet, miszerint a' kormánytól elfordult éleskedések öntestünk' tagjai közt kezdenek vagdalózni, szertemetszőleg az alig keletkező egység' szárait? 's egy legujabb gyakorlat, melly utczai potiticus pártfutárok' vándor szónokok' 's a' t. nyers rágalmaiban, aggályteljesen jelentkezik?

'S nem méltán lehet-e félni, hogy e' kinem fogyó ingerültség, mint a' kormányról a' nemzet' önfeleire, ugy ezekről a' papság' harmadik elemére fog áttérni, 's egy kényes jövődjű törvénybillhez hitpártosság' nehéz fergetegét költeni? melly, nyugalmas modor mellett veszély nélkül tárgyalthatnék.

Fővonásaink' harmadika, az önszeretet,

nem egyedül az alkotmányos jogok' egyoldalú szerkezetében fejté ki erejét; de olly törvényeket is irt, mellyek nem csak polgári osztályok' javával de az egyetemes jogphilosophiával is összeütköznek. Illyen például az usus' törvénye, melly, ha valaki kijelölt időszakig idegen tulajdont bitorolt, büntetés helyett a' visszaélési haszonvétel' nemében megerősítették, sőt bizonyos esetekben, az sajátjává lesz; vagy épen általa a' tolvajföldfoglárók is megszentesttetnek. Önzést lehel a' quartalitium', 's nőág-elleni törvények' lelke; az aequalitatis perek' fiágnak kedvező rendszere; 's violentialis törvényünk, melly a' kifizetetlen javak' visszasajátló tulajdonosát is erőszak' bündija alá veti. Egyébiránt, miután az európai statustan, mint minden nemzeterőt úgy mienket is, új tervek szerint kezdé korlátozni; miután a' fentszámlált jellemgyengeségek miatt, nemességünk nem birt országgyűléseken cselekvő erőt képviselni; 's miután alkotmányunkat, egy külviszonyoktól nyomott, 's épen azért önjogait terjesztő kormány ellenében, pártokra osztott törvényhozó test kezelte: nem lön többé mezeje a' nemzeti önzésnek, hogy kiváltságosok' jognevelésében gyakorolja magát. A' szerep megfordult. Szerzői ipar helytt véderőt kelle kifejtenie. Nem többet nyerni, csak a' keresményt biztosítani lön a' szükséges jel szó. Tehát az egyetemi önzés, egyedek' szakmányává lett. Az alsóházi tagok seregestől nyertek diaeták után hivatalt; a' köz egoismus pedig, rejtett és nyilvános útain

polgári és magány életünknek , viselte a' haszon-
érdek' több , kevesb 's gyakran utálatig aljas szín-
zetét.

IV.

Erkölc és műveltség.

A' jellem és korviszonyi illy kétértelmű köl-
csönhatás ellen , két készmenedéke lehetett volna
nemzetünknek. Emelkedett erkölcs , és mű-
veltség; de birtokában egyiknek sem vala; an-
nyival inkább , mert e' rokon szellemerők' egyike,
másikát feltételezi. Az erkölcsöt , hit és nevelés
szokta kiképezni; de nemzeti nevelés soha ter-
vezve sem volt; magányrendszerünk pedig , kivált
tizedünk előtt , sokkal idétlenebb , hanyagabb , 's
részleteseb vala mintsem egy általános szent ered-
ményt előidézhetne. A' hit' szívidomító hatalma
ismét , a' papságban olly testület által képviselteték :
mellyben a' nemzet nem törvényhozó testvért , ha-
nem külön érdekű vetélytársat , a' nép pedig ke-
gyelemföldek' birtokosát , 's a' tized-adózás' ok-
fejét tanulta ismerni. És ha valamelly erő-
nek eszköze iránt bizodalom nincs , ha a' feszít-
ő irányt alszerkezet adja: lehet-e egyenes hatást
remélni? 's nem oldalnövéseket hajt-e az éltető
nedv , mellynek a' törzs' fejtésére kell vala befoly-
ni? A' honnan , gondolkodóbb osztályunk titkos

gyűlöletet horda a' hitkörülmények iránt, 's miatta gyakran hitágazatit is megtámadva, vagy legalább elhanyagolva, vallásos érzelmét erkölcsforrásúl nem fakaszthatá; a' nép pedig vakbuzgalommal rőtta le hit-robotját, 's nem bírván önkeblében a' jézusztan' rendeltetési szentvilágát: míg nyilván bácsu- és bõjtsanyarban végzé álkegyességét, titkon mély erköcstelenségben lélekzett. — A' műveltség' sorsa mivel sem vala több. Kereskedésünk, 's szorgalmi kitünõ intézeteink nem lévén, külföldi közlekedéstől zártak maradánk; 's így a' pallérozódás' ezen ága reánk nézve halálban hervert; mert azon néhány idegen, ki természeti jelességek' áttekintéseért vendéglõnken keresztül futott, egyetemes műveltségi szenvedet nem költhetfe. Nagyjainkkal gyérebber érintésben állott a' közélet, mintsem képzettségök átszivárgott volna, de mit tőlök nyert is, idegen bûzû ragály volt; pedig ha fejlődésünk nemzeti szint nem visel, bástya helyett siroszlopúl épülend. Sajtónk olly módtalan igában feküdt, hogy a' felidézendõ butaságban már már nagyobb statusveszély készülfe, mint minõt féktelen sajtócsapongás okozhat. Tudományos intézeteink szinte, mindig korszaki értelmiség' gyérszemléjében alapultanak; felvirágzásuk pedig folyvást akadályoztaték. Sõt, hogy maga Akademiánk is, vagy szerkezeti tervében, vagy keblében sorvasztó férget herd, hirdeti a' község elé mutatott azon élettelen, 's szûk eredmény, melly a' munködési évek- 's azok alatt kiadott több száz ezer

pengő forint' értékéhez képest, minden józan ész előtt, menthetlenül kevés. Iskoláink továbbá helytelen elvből indultak. A' fogékony 's még fáradatlan gyermekéveket, vagy épen évtizedet, diáknyelvtanba temették; 's így a' serdülő ivadékot egy kiholt ó világ' szellemébe öltötták által; mellynek sem polgártani elvei nem korszerűek, sem hitphilosophiája lelki szükségünkkel nem homogen. Ekként a' műveltség' minden forrásai zárvák, vagy dugulvák levén, durva szint ölte nemzetünk' élete. Izlése ferde, nyomorú, 's a' külföld' előhaladtában járatlan. Hiszen a' színművészet' gúnyczime ma is millio ajkakon „komédia“ 's az írók olly hangon mondatnak „poeták“nak, hogy a' kiejtés magában látszik foglalni legalább is a' „szerencsétlen“ epithetont. Említem-e hegyi falvaink' 's a' puszták' vad, tudatlan, nyers lakóit, kik általában nemesb indulatot, sőt többnyire emberi, keresztény 's polgári kötelességet sem ismernek, vagy olykor épen emberi érzés nélküliek?

V.

Észrevételek nemzetünk' helyzetéről, a' XIX. század' elején.

A' század így találta rongált hazánkat. Mig a' külföld megérlelve az értelem' lelkét, hatalmasan emelte fejét önvállain: addig nemzetünk indu-

latgörcsökben zsugorodék összébb. Ugy álla a' virágzó országok között, mint egy ömérgező testvér, ki a' gyámpálcza alatt fonnyatagúl görbed. Hajdani csapongási, kifejték lappangó eredményeiket; és a' kór, mellynek anyagja régtől tenyészik, nyommasztó lón, mint a' büntudat egy meg nem örült főnek. Annyi megért bűnhődés között nem jelentkezék megváltó, ki jobbulási remény' fejében kezet nyújtson az elveszett fiúnak. Csak egyetlen kilátás nem vala. Nyelv, hit, 's jogérdeki különség szemközt tartá a' beteg nemzet' alkatrészeit, hasonlónak tévén egy bomlott órához, mellynek minden kereke más irányban jár. E' közben egymást követé az alkotmányos sérelmek' sora; mellyhez a' gyógyszer, ha lett volna is, orvosló bölcsélet', 's emésztési erő' hiányában fogamatát vesztené. És mint hajdan, a' trónkövetelők' igája alatt, 's villongó pártfelességben kimerült zsidónép, miután az egyértést képviselő frigyládai fény elszálla; miután az önpusztítás' insége megnőtt; siró vigaszát, atyáinak ajtatos emlékében lelé, várván várva egy propheták' által támasztott remény' megtestesültét: úgy nemzetünk, jobbnak hitt ősidők' emlékében keresett könnyülést, kijelentett igeként ölelve egy ujjászülő kor' gazdag hiedelmét, mit a' kétértelmű országgyűlések' lelkesbjei, 's nemzeti költők prophetizáltak. Tehát lelkében megtörve, jellemében gyávasággal színezve, alkotmányában jogsúly alá temetve; értékügyében a' francia forradalom, 's finantzrendszer miatt csaknem tenkre

jutva; nevelésben bárdolatlanul; kormányával tehetlen arányban találta országunkat az 1823 év. A' rohasztó láz' kifejlett fokai után, beállott az elválasztó crisis; melly élet- vagy halálnak adandá a' nagy beteget, ki, fásulva, hánykodásiban kifáradtan türtö kinjait; 's erőteljes mozgalmak helyett inragatózás közt látá közeledni iszonyatos végét. Azonban az 1823ki commissiok' vasveszszeje hidegen érinté az életeret, melly a' keleti faj beljegyét rejté, 's nyomában galvanizációs éberség futá el a' beteget. Azóta mint népek' csudája mutatkozik minden fontoló ész előtt; 's a' rossz barátának, ki tán kármosolylyal kísérté a' nemzet' hiányait — nem gyanítva erőt jellemében — meg kell hunnyászkodnia álszivósága miatt, akár a' tettek' időaránylagos temérdekségét, akár az elemek' közeledési fejletét. akár a' közlekedés' irányát más nemzetek' forradalmaihoz mérendi. Népéletben többnyire egy pályakört mutat a' történet. Születik; virágzási tetőfokig nő, 's enyészetbe hanyatlik. Nemzetünk' már harmadik életű. Első születése a' kijövetel; férfias telje Árpád', haldoklása a' szent hadak' kora; második regje az aranybulla, életdele Nagy Lajos, lassú halála a' mohácsi naptól II. József' rendszereig. És tizenhét év előtt egy harmadik nagy életet kezdé, ifjú, hatalmas, bő jeleivel a' kifakadásnak. Tehát a' nedvveljes keleti ág, melly Montesquieu szerint a' kórhadat európai törzsbe oltaték, nem száradott el; csak az idegen égőv' 's önférgőzés' szakát seny-

vedé; és most megtermékenyítve a' kor' lelkétől, tisztítva, nyesve, gondviselve, első publicistánk' kertészkezésében, millió reményben virágzik, miknek fattyú méhe nem gyümölcstelen, csak vihart ne költsünk zöldjében leverni; csak örök dörgés 's villámok ne dühöngjenek felette, ágastól letörni éretlen termékét.

Igen, európaiak, nézzétek! az etelközi gemie, vétkeiben nem korecsült tenkre; csak sinlett nyomor' küzdés' üldözet' gyáva homályában. Ine mint egy ünnepi fő és szív, ki iskolák', körtelen pálya' 's önbűn' börtönében nem tudva, nem ismerve tanítá magát, egyszerre fellép és meglep, és meggyújtja lángeszét a' köznapiak felett.

A' répdalokban élő sejtés', 's avatott lelkek' prophetiája teljesült. Felébredénk, 's a' nemzeti husvét önszerzemény. Nekünk nem vala Rousseau-nak, Voltaire-nak ki fél század előtt költögetett, 's eszme-kürtjét fülünkben megérkelte volna. Mi egy benső öntadatos ösztönből kelénk. Minket nem külfatások ráztak fel, hanem saját ügyviszony; nem idegen elvekre sovárgó vágy izgatott, hanem eredeti érzelmek' megtestesítése. Mi nem koronás fő, vagy országforma ellen támadánk, hogy néhány önzőnek polgári csontból emeljünk zsarnoki fészket; hanem béke' és törvény' lelkét fuvaltunk a' dermedő testbe, hogy mozgalmá észszerűm éledjen. Mi gyámszeretet nélkül, törve, vesződve, de nem korlátlanul indultunk a' szűk verítéknő úton. Köztünk nem elégűtlen sansculottak

hordtak csáblobogót; hanem jogdus rend' vezérszava lón a' jelige. Nemességünk nem rabolni kelt a' mi nincs; hanem osztályra bocsátui jogát a' mi van. És most jeleljen elő Europa' történetében hason reformot, — mert ujat alkotni hol nem volt, vagy ó rosszat javítani igen különbözik, — a' felszines küliró; ki a' magyar közélet' 's jellem' jobbfelét nem ismerve, 's a' megért eredmény' ó századokba ágazó okait fel nem találva, épen olly értetlen, mint goromba ítéletet szeretett, 's szeret rólunk fecsegni?

Vegyük szemlére az általános tételt, mit declamationkban állítánk. Ha egy lethargiában zsibbadó nemzet némi öntudathoz kezd jöni; ha lelkében, homályosan bár, alakulni kezd önbajának fogalma; 's ha eszmélete vágyat, vágya akaratot kezd előidézni: így fejezzük ki, hogy a' kor fogékony. Illy időszakban koszorúzza legnagyobb siker a' statusférfiak' működéseit. Adományos lélek, ha egyszersmind polgárilag meleg keble van, áttekinti a' nemzet' viszonyát, jellemét tehetségeit; szükségét kitalálja, 's mint a' nemzeti élet ő reá hat, értelmét fejti rendszerét világítja: ugy ő lángeszének szabad erejével tisztít, művel, tanít, emel 's emelkedik 's nemzetére visszahat: annak munkásságát önreptéhez köti, röptével viszont az ország' szellemét átöleli, öneszt közvilágúl, erejét közemeltyűvé szentelve. Így támad a' nemzet' nagy embere; ki, — ha bár lelkében korjellemi homály is szokott vegyülni, — hatal

masan ragad meg agyat, 's akaratot; mozgásba hoz eszmét és cselekvő-erőt, felkapja szenny-'s nyomorából a' kort, hogy rövid életében meszszebb vigye, mint lomha századi.

Nálunk gr. Széchenyi által kondult meg a' feltámadás' harangja. Első könyvéről kárhozat vala a' közitélet. De ő követve keblét: a' felsőházban, megyegyűléseken, vállalatok alakultánál, egyleti tervek' országos vagy magányintézetek' keletkezetiben, 's velős, átható irataiban, mint nemzetünk mindenütti lelke egyiránt jelen volt. Utána Deák Ferencz jelelte ki nagyságát a' nemzet' millióiból; 's a' követkamarában vezérszemlemé emelte, épen olly tiszta, mint gazdag bölcseségét. Tehát, hála istenünknek, mindenik házban van lángész; nem roham', nem hirtelenkedés' bárati, hanem szolgái az értelem' parancsainak. Rólok itélni a' jövőkor' dolga. Fényrajzokra térést czélom nem feltételez; bókvirággal idéetlenkedni pedig soha nem akarok. Szerepeiket említnem kelle, mert újabb szakunkról kisem irhat olly vázlatos jegyzetet, mellyből e' két név kimaradhasson.

Minden nagy eszme, első feltünésekor két szélső véleményt, 's így pártot támaszt. Tőle, egyik mindent vár, másik mindent félt. Értte, egyik minden ostromra, másik minden ellenállásra kész. Annyi világpéllda között, tanunk a' szentkönyv. Midőn a' názareti tanító megjelent, így futott szélpontokra a' zsidó közvélemény. Egyik párt azt hívé, hogy Krisztus világurrá rögtönzi a' puhult

nemzetet; hogy a' mesés remény' arany almáit fá-
 radság nélkül természetl; 's mint pompafényű
 császár, dús ajándokkal biztosítand minden dolog-
 talan herét. Az írástudók' orlégiója pedig reszke-
 tett, hogy világos szavában tüzet akar lobellni,
 elégetendő a' jog- és személybátorság' minden fe-
 delét. Pedig ő közszeretet' szelid melegét hozá az
 igében; melly nem éget de kioltathatlan; melly
 resteknek nem süt galambot, de felolvasztja a'
 közügy' fagyfaló abroncsát. Hazánkban, javítási
 szellemünk' születésekor, szinte így, szélsőségi pár-
 tok támadtak egymás ellen. Egyik hinni látszék, mi-
 képen statusreform' ügyében akarat 's végrehaj-
 tás ugyan az. Hinni látszék, hogy a' polgári test'
 százados kinövéseit egyszerre ki lehet vágni, per-
 zselni; hogy a' rögzött vélemény, osztályérdek,
 helytelen törvény, visszaélések, 's a' t. 's a' t. csak
 afféle ónterhek, miket pillanatnyi szóhév is felol-
 vaszt. Ez okból keleti rajos természetével egy-
 szerre mindeat összeölelt; 's járnai alig kezdő lá-
 bakkal minden mélység- 's magasságon át az igé-
 ret' földére akart ugrani. A' másik fél, egyiránt
 meg vala lépve és támadva. Mi előtt az eszme' lel-
 két megismerte, vagy a' haladás' feltételeivel jó-
 formán tisztába jött volna: megingattaték képzelt
 üdvének egész telepe. Adómentség, üsjog, 's mind
 az, mit a' polgári hajlék' oszlopinak velt, ama' párt'
 kezében bontakozni készült; 's ő megfélemlt
 szűkkeblűségében, mert ő elemű hite egyebet vár-
 ni sem tud: mint, hogy közrom alá kellend hal-

nia. 'S ez okon, attól is irtózott, mire kimért fokozat, 's érett informatio után önként hajolt volaa.

Igy állott nemzetünk az 1825 országgyűlés alatt. Azonban az elhatározott rész, aránylag igen csekély volt. Ha törvényhozó testünket gyakorlati szempontból osztjuk fel, három cselekvő erő véteit szükségképen számba. A' kormány, felsőház, 's követkamra. De a' haladó párt, a' harmad-résznél alsó képviselőt egyik felében központosult, és így az egész alkotó erőnek hatod részét tevő; vagy jó formán azt sem, mert hiszen az indítványok többnyire nála estek el. E' mellett tacticájában is tévesztett. Minden reformnak, az alkotványos erő és élet-előmozdításában két módja lehet. Negatív, midőn a' túlható elemek, — tesszem: kormány, olygarchia 's a't, — erődöntése vétetik műbe; positiv, midőn a' tehetlen osztály, például a' nép, jog- és érdek által kapcsolatik a' cselekvő párthoz. Haladásunk az elsőt követte; 's kormány iránti viseletével nem hogy bizalmat, sympathiát költött volna eszméihez, sőt a' lélektan' örök törvényei szerint ellenszegülésekre ingerlő azt, ki különben is a' főrendi táblát, 's alsó ház' nagy részét elvtámaszul birva, biztos helyzetben látta ügyeit.

Azonban az agitatio hatalmasan folyt, 's mivel mint feljebb említők, korunk fogékony valamár: az országos fejtegetésekben elvetett magvak, hirtelen kezdtek csírázni. Egy felől a' javítók' pártja terjeszkedett, 's nézete tisztult, eszmezsar-

lása szelidült; más felől a' conservatív fél közelebbről megismerkedék a' korszaki vállalattal. Így öntudatosná vált a' viszonyos hatás. Amaz tanulni kezdé mit akar? emez tudni mit nem akar? Illy lépcsőn állott nemzetünk az 1832²/₆ országgyűlésen. És itt mindenik elv megpróbálta körét, erejét. A' javítók, tiszta, hév's áldozó lelkesülettel vívtak indítványaikért, törvényes erejök' végmerültségéig; a' conservativek szilárdul nézeteikhez kövültek, békes ellentállásuk' legszélső pontjaig. A' haladás' pártja készebb volt indítványaival visszalépni, mint elvelleni törvényt alkosson. A' kormány, inkább hátrált tárgyalandó propositioival, mint a' reform' feltételeihez járulna. E' közben élénk vitákban folyt, 's magasztasodott az eszme csere; és mint minden harcz, szenvedélyeket kezdé kifejtetni. Elvforradalmunk, a' haladók' részéről, törvény és békehatárban maradt rendkívüli gyűlésünk' négy éve alatt; de a' másik párt, a' törvény' kétértelműségét kezdé használni. A' dialecta, hiányos ugyan, de boldogító lelkű törvénykönyvben hagyta fel emlékét; törvénykönyvön külpedig iskolája lón egy gazdag fejlődésnek, mit, ha kedvező szárny terülend felettünk, fél száz alatt csudálni fog egész Europa. Jelesen, political műveltségünket ugy előrugtatá; hogy nem csak szépmű- 's szaktani iralmunkat messze elhagyta; hanem taglalt kérdéseink' bölcséletében külföldi kamrák' pályatársául emelkedék. De az országgyűlés némi ingerültséggel oszlott el. A' reform-

képviselők fogadalmat tőnek hirdetni az ígét, melly béke', és közszeretet' elvével szólalt meg; az ellenpárt mélyen feltevé akadályozni a' szellemet, melly jogtárának nem volt barátja, 's azonban türelmetlen modorral bánt vele. Amaz, ismét béke' és törvény' körében működék; ez ujolag olly eseményeket hozott sikerbe, miket feledni, 's feledtetni szívből ohajtok, de említnem kelle, hogy az átmeneti szak' fokait láthassuk. A' tett' lelke minden esetre elszámítá magát, 's úgy látszik nem tudá felfogni korunk' jellemét. Itt nem erőszakkal lépett fel a' reform, 's így szigorra nem vala szükség. Nem vakon, titkos czélokért emésztődött a' polgári láng.... Haladásunk azonban a' próbát kiállta; 's mert minden viszony között törvény' és józan ész' után járt, temérdek proselytákat nyere, kiket időközben az újtan' szelleme előkészített.

Illy körülmények között nyilott meg az 1840-diki országgyűlés. Az alsó ház' vénei, értették korunk' helyzetét. Tudták, hogy a' törvényhozó bölcsesség tovább van művelve, mintsem csupa kezdeményi eszmékkal kielégíteni, vagy általános axiomákkal reá hatni lehessen. Látták, miképen a' követválasztási szellem' minősége miatt, a' képviselt elvek' szavazati viszonya olly arányban áll, hogy a' napi szükségék' vitatását, izgató rendszerrel veszélyezni épen nem tanácsos. Tapasztalák azt is, hogy ha két törvényhozó erő, mellynek garantiai között súlyegyen nincs, egymás ellenében a' „szeget szeggel“ elvét gyakorolja: a'

gyengébbnek mindig vesztenie kell. Megtanulák a' közelebbi eseményekből, miképen a' kivitel' gyakorlata több nehézséggel jár, mint a' polgári kebel' tervlapján kiszámították; hogy a' törvényhozáshoz vitt ingerültség feldarabolja a' javaslat' sorsát, erőket oszlat, 's gyakran a' napi tárgy' megbukását szüli; és ha képviseleti biztos többséget nem szerevezve, mindig csak a' kormányt ostromozandjuk: gőzös szócserekből veszendnek el elveink 's a' tetemes költség, mellyen szegény országunk sokszor félszeg törvényeket vesz. Lélektanilag fogták fel az ügy' természetét, miszerint a' törvényhozó is csak ember marad; 's a' gyűlési kabáttal nem ölthet fel istentermeszetet, hogy meggyőződés helyett hatalomszót, érlelő bölcselkedés helyében eszmezsarlást békén tudjon tűrni. Azonban szinte multakból kelle meggyőződniek, hogy a' vélemény' ereje, mit köz-nek olly örömet nevezünk, nagyon is részletes; hogy az utasítások' színe gyakran elváltozik; 's a' gazdag remény, mellyben egy egy indítvány megjelent, sokszor a' fenkeblük' bucsuszavai, 's hallgatóság' fájó „éljen“e között temtetetik el; és míg a' politicalai pártok' értelmisége határozottan ki nem képződik, minden szó- vagy eszmetévedés egy egy törsszurat lenne haladásunkon. Mind ezek elhatározzák a' képviseleti baloldalt nyugton kísérni ama' szellemi köztörvényt, mellytől békés reform feltételezve van: t. i. várni minden eszmével, míg a' többség' akaratában megéri; 's vélemény erő-

szakolástól, vagy érzékizgató rendszertől egyáltalában ovakodni. És — az akkori követváltások' szellemét tekintve — nem feketék e' háttérben több remény annál, miszerint ha alkotási erőt nem központosíthatnak, legalább bölcs tanácskozások 's érett szerénység által, haladásunkat, egy kedvezőbb korszakig a' visszahanyatlástól megvédjék. Mi lőn az eredmény? A' gyűlés' kezdetén csekély párt' ereje, folyvást növekedék. A' tiszta, és szerény bölcsesség, melly az országos taglatokban kifejtett, 's melly, ha gőg és hiúság nem viszi mindenható, az ész lelke, mondom, engesztelő áldozatul gyult meg a' törvényasztalon. Besugárzá a' hazát; felmelegíté a' főrendet, 's áthatá a' kormány' közfalait. A' követek és utasítások most is változtak; de nem a' régiebb szellemben. Majd mindenik crisis a' reform javára történt; átmentében terjesztve, általánosítva e' legujabb tan' egyedül üdvözítő dogmáját. A' felsőház többsége, melly eddig idegen elemet vezérlett tanácskozásiban, bizalmat kezdé érezni. Látá miként az alsóházi czél szent, az akarat tiszta, a' mód illedelmes, az irány nem erőszakos. *Lelkéhez engedé jutni a' józan 's hajlékony szót; és az önmérséklő értelem' nevében egyetértő kezét kezdé nyújtani. És a' főrendi haladáspárt' alakulatában, épen azon észrevételünk lehet, mellyet a' reform' ébredésében tevének; hogy t. i. mint az első impulsus nem nadrágtalan tömegtől eredt: úgy a' felsőházi reformbarátok, legelőkelőbb, 's va-

gyonos családivadékok valának; mit idegen országok' ellenében ismét emelő önérzettel fejezhetünk ki, annnyival inkább mert a' józan javítás' czélja jóllét; 's ha az, ki már a' czélt bírja, tenni kész: egyedül a' közügy' javától lehet lelkesítve; míg azt, ki szegénysorsnál fogva a' közczélban magányhasznót is lát, polgári hév mellett, homályosan bár, önzés vagy épen kényszer sürgetheti. Tehát a' felsőházban cselekvő erőig fejlék a' whigek' pártja, 's rokon kezet nyujtva az indítványzó táblának, nagy részben megszünteté ama' nehézséget, melly még 1836-ban is, sikertelen üzenetekkel fárasztá a' két teremtet. Kormányunk, az országos rendek' felterjesztéseiben, nemzeti béke' 's elvközelítési okleveleket látott képviselve. 'S miután látá, hogy mélyen érzi, 's séríás nyíltsággal követeli ugyan sérelmeit a' nemzet; de kivívási szándéka mellett számitólag használja idejét a' néptan' és törvénykönyv' fejlesztésire, 's kész engedni, csak hogy nyerjen is; miután látá, hogy nem fulánkjával együttthaló szó az országgyűlési közdivat, hanem szellemi érettség vétetik eszközül; miután látá, hogy jelentő rész az, melly nem vendég szerepül, mond el sugólyukból hallott phrasisokat, hanem intelligentia kezd sok ajkon szólni; 's miután ezeknek igaz voltát a' két tábla' gyakoribb egyértelme tanusítá: népszerűtőleg kezdett hajolni a' szelid erőnek, 's születni segéllé korunk' legnevezetesbb törvényeit. És így; egyszeri tactica' arany szabályával, ama' kicsiny ha-

ladási párt, melly országgyűlés' elején a' thoryk' 's conservativek' sorai előtt inkább őrcsapatúl, mint el-lentáborként jelent meg, kiterjeszté magát, csatákat nyert, 's győzelmeivel a' hazát boldogítja. Noha pedig mind ez, nem szükségünk' mértéke szerint lön: reményt és hitet ébresztett az eltalált útoni biztos haladáshoz.

Ez volt politicánk' helyzete a' közelebbi diae-ta' széteszlásakor, mellynek tagjai, nem mint 1839-ben ellen-szenv' feltételeivel, de mint talál-kozendó testvérek a' köz-anyairánti szeretet' ne-vében váltak el.

VI.

Az 1840ki országgyűlést követő korszük-ségek.

Köz éltünkben alig volt nehéz feladatú idő-szak, mellyben kormány' és nemzet' részéről olly sok tenni és megfontolni való lett volna; mint a' mult országgyűlést követő:

1ször. Mint egykor isten és a' zsidó nép, mi is működésünk' lelkében új szövetséget köténk a' kormányval. Ő tehát frigyzálogúl jeleit tartozék adni, hogy ó sérelmeinket gyógyítui, újaktól pe-dig óni fog.

2szor. A' reformfelekezet, melly egyetemi je-lentőséget kezdé öltetni, nem volt öneszmével, úgy mint lennie kell, tisztában. Nagy községünk nem birt azon gyökeres határozott fogalmakkal, 's törvényhozói bölcseséggel, mit egy erőteljes ha-

adás szükségkép' feltételez; de mellyhez csak szabadsajtó emelheti fel a' közértelmet. Azon politikai műveltség, melly a' hatósági zöldsasztaloknál fejlődésben volt, jobbára önmedrében kerenge; 's a' mellett hogy töhbnyire rögtönzött vitákban kelle eszméit feltördelnie, mindig csak helyköri nézetekből indult ki; 's törvényjavaslatait, szünetlenül egyetemi sulypontra vinni, vagy a' testvérhatóságok' féligmeddig ismert körülményihez arányosítani melőzé. E' sajtó- és municipalitási viszounynál fogva, nálunk minden eszme és világosodás megfordítva, azaz alulról felfelé keletkezik; 's minthogy a' felsőbb értelmi képzettség, nem rakható nyilvánosság alá kincseit: a' középszerű műveltség kényszerült felkapni haladásunk' homályosan ismert, vagy rendszerezni nem birt szükségeit; melly gyakorlat, nem csak végetlenül késlelteté az elvtisztulást 's irányhatározottságot; de az eszmesurlódást gyakran félreértési ingerültséggel nevelve, 's ezen természetét országos termünkben is kifejtve, szűlé azt, mit Deák Ferencz bölcsen megjegyzett; t. i. hogy a' két kamra között gyakran hónapos viták folynak le míg egymás' akarataát megértik. E' végett kormányunknak, miután országgyűlés alati haladásunk iránti rokouszenvét kijelenté, múlhatlan szükségevé lón a' sajtóviszonyokat tágitni; hogy a' fentkifejtett pénzügyi helyzetben, szellemi békepótlékot nyerjünk, 's a' rejthető elégtlenkedés egy nyugponatot találjon.

3. A' javító felekezet, nem homogen elvű alkatrészekből állott. Sokan, kik szinleg ahhoz látszának tartozni, álszemérem-vagy értelmi egyengeségből sodródtak az erő' medrébe, de az elvet nem oszták; 's egy szabadulási alkalom után, mikor politikai hitpártjok tulnyomólag képviselve leend, vágyteljes szívvvel várakozának. Mások „*facendo non consensenserunt*“; nem haladtak a' cselekvő párttal, csak nemleges, vagy negativ állásba tévék magokat, a' „*vis inertiae*“ zsibbasztó rendszerét követve. Mások haladtak ugyan, de önérdkeik felé; 's liberalis köpeny alatt olly táborpontra siettek, hol több sikerrel vihassanak a' megcsaltak ellen. Egy igen nagy rész pedig teljes lelkéből vágyott ugyan közállodalmunk' sorsát újratereíteni, de biztos útján a' megfontolt reformnak; miszerint fenálló törvényeket betöltve, 's alkotványos viszonyokat tiszteletben tartva, fokonyként cseréltessék ki az ó szerkezet új rendeletekkel; hogy se fötlenségre ne fajuljon a' nemzeti buzgalom; se türelemvesztésre ne izgattassék az erőszakolt kormány. E' józan szívé, 's tiszta fejű párt — melly a' vonzó és taszító erők' középpontján törekszik fentartani nemzetünket, mint isten a' világot, — valamint régebben toborzói nyers hang's üres hatalomszavaknak nem veté az intelligenciát: úgy most azon elővigyázattal tört elé a' gyakorlati pályán' hogy ha alkotványunk' szentsége jobb, vagy bal csapongás által a' mellék mélységek felé veszélyeztetnék: elválandva a' szilaj

szárnysergektől, magát védállásba helyezze. E' mellett a' főrend, melly egy részről önkéntes ajánlatokban a' köz alapítványokat tulnyomólag segítte; más részről birtokarány' útján a' már törvényesült engedmények' nagyobb felét viselő: csak most kezdte általánosb virágzatba hozni munkás, hon-szerelmét. Eddig félve nézett az ismeretlen természetű reform' elébe, inkább megosztva részvétét a' védelemű polgárnézettel; 's most is azon érett remény' fejében adta egész lelkét a' nemzeti ügynek, hogy közrehatása, a' törvényhozó-test' több részeitől segítve, mind a' közjót hatalmasan elébb viendi, mind a' személy- és vagyonjogi alkotványos szentséget sérhetlenségben tartandja; és így, nem hogy „nélkülök, és ellenők“, (mi törvényhozásunk' mai szerkezetében állodalmi képtelenség,) vagy „tőlök követelve“ mihez hasonló alkotványos osztálynak egymás ellen joga nincs,) akarjon a' reform haladni: de sőt kölcsönös méltány' és kihallgatás' bölcséletével fogja a' külön érdeket medius proportionalisba önteni, hogy korszerű törvényeit igazságosan alkossa. Hozzá járult a' köznemes rend' felszínű értelmisége, melly elvet, eszmét 's szónoki tüzet tévesztve, tulmagyarázva, vagy elforgatva épen olly hajlandó, üres szóvirágban üdvét találni, mint baját legközelebbi körülményben keresni; saját vitárok (disputans) után álokok ellen hősködve. E' külön anyagú javító testület' és éles viszonyok' egyszíneezése, 's érdek' és érzelem' összeolvasztása

volt tehát országgyűlés után nemzeti főkötelesség. Ezt két mód eszközölhető: a) szorosan a' fen álló törvények' határiban maradás; b) az előkészületekben minden heterogeneitásra kiterjesztett figyelem, mit ismét két eszköz biztosíthatott: a) a' napi tárgyak' választékos kiszemelése, miszerint egyik rész se legyen tökéletesen szenvedő formába helyezve; 's míg a' pártegylet kölcsönös bizalomban össze nem forrad, ne feszegettessenek olly apró kérdések, mik egyik vagy másik, vagy néhány egyének' és véleményesek' jogát, életét hivatalát, 's a' t. szorosan 's részletesen illetik, de mellyeknek eldöntése csak egyes hibák' 's visszaélések' megszüntetését eszközzené; hason kihágásokra pedig — az azoknak alapul szolgáló alkotvány hibát kinem javítván — útát hagyja fen. Azaz, a' tárgynak lelke vétessék szőnyegre, mellyhez mindenki kötve van, 's ne formája, mellynek bonczolásában ezrek ezerképen sértetnek, 's gyanú', féltékenység', vagy éppen dacz' költése által pártszakadásra vagy legalább rejtett hidegségre ingereltetnek. b) Másik eszköz, hogy a' viták nyugodt, kímélő illedelmes hangon folyjanak mint köz akaratú testvérekhez, 's a' valódi „discussio“ komoly korszakához illik. Azaz, lelket tudományt öntsünk szavainkba, ne szúrós, vonatkozó, túlbízott 's önbálványzó phrasisokban keressünk jelentőséget; vagy más szóval: ha az eszmét akarjuk népszerűvé tenni, annak gazdagságát fejtsük fel, ne mást támadjunk meg, vagy magunkat ma-

gasztalgassuk. És ez annyival szorosb nemzeti kötelesség lett volna; mert, ha a' mostani kormányban reformunk' részére dolgozó elem, csak a' különszínű haladó részek' erőegylete által lenne cselekvő erőben tartható; a' haladórészeket pedig szálkás apróskodással szét bonczolnók; nemde elvesztenénk azon fensőbb akaratot, melyre oly nehezen tévénk szert? 's nemde régi állásába esnénk viszonyunk, miszerint a' megoszlott országgyűlés' pártjai ellen, védállást nyerne a' kormány.

4. Ez előtt, most a' nemességnek a' főrenddel, majd mindenkettőnek a' kormánnyal, majd ismét mind háromnak a' parasztsággal volt összeütközése. De közelebbi országgyűlésinken a' nép' engedmények által meggyőzeték az érte működő közakaratról; a' felsőházi reform párt megalakítá magát; kormányunk pedig hajlékonyabb tanácskozásba ereszkedik. Tehát e' boldogító színváltozásról az országos véleményt kell vala szükségkép' felvilágosítani, miképen a' régi feszült helyzet' helyébe, bizalom a' jövőkhöz 's méltány a' lettekért idéztessék elő. Köztudományúl kell vala terjeszteni, hogy nem létezik többé azon nemzeti ellenszegülés, mely ellen adófizetőink' sorsát múlt századinkban a' kormány látszék pártfogolni, mit Mária Terézia' urbére, 's a'nyi resolútiók mutatnak. Tudományúl vala adandó, hogy már maga a' törvényhozás tévé feladatává e' nagy kérdést, 's sokkal általánosb felebaráti szeretettel, mint bár mellyik európai status; és hogy valamint a' kormánynak nem fekvendik már szoros

érdekében határfal között sőt ellenszenvben tartani alkotmányos elemeinket, úgy nincsen ok, a' kormány ellen mindütt kétértelműséget keresve, évnegyedes szópereket folytatnunk; sőt inkább szükség ovakodni az osztályok' egyszerre meg nem szűnhető másodrangú hibáin való keserű tombolástól melyből könnyen következnek, hogy azoknak bonczolgatásával megelégedve, sőt azon összeveszve, 's miatta a' nagy czélt eltévesztve, egymás ellen fordítóknak a' közre szükséges irányt, és erőt. Szóval „közbeke“ volt cselekvési jeligeül tűzendő, melynek értelme abban áll: sem a' multak hibáit, mikben mindenik osztály több vagy kevésbé részt vőn, egymás' szemére ne hántorgassuk; se azok által táplált gyűlöletben, a' már dologgal terhelt haladás alá ne állunk.

5. Új törvényeink, az országos elemek' küzdése miatt kielégítő szellemben nem készülhettek. Egyik párt' elvei megsérültek általok, 's a' másik párt' akarata még sem teljeseдек; az osztály feszült vágya pedig, melynek javára íratlak, a' teljes mértéken is túl remélt, 's így a' hiányos eredmény nem nyugtatá meg. Egy évtized alatt, megfordult törvényhozásunk' szönyegén az alkotmányos akadályok' legfőbb három pontja: földjog, adómentség és jobbágyi viszony. Az első reformot szenvedé az ösiség' megingatásában az urbéri váltságban 's kisajátítási törvények által; de minthogy amaz csak „permissiv“ értelemben hozaték, a' jobbágyság nem nyert olly szab-

dító eszközt minőt várt 's minőt csak „kötelező erejű“ törvény foglalhat magában. Épen azért a' tagosztályban sem lelhető egész mértékű jóllétet, melynek gazdag eredményeihez egyfelől földszabadság, másfelől közlekedési módok 's kereskedés vezethetnék őt. Az adómentség szinte két ponton tört meg. Az alnemességre a' jobbágytelkek' adóztatása, az egész kiváltságos rendre nézve pedig a' hídvam' elhatározása által; melly, ha bár csekélységnek tetszik is, magában foglalja az elv' lelkét, 's lépcsőül szolgál annak mentül előbbi kiterjesztéséhez. Az urbér szinte tetemes javításokon ment által. Azonban, mint említém, mind ez nem kielégítő szerkezettel történt; 's így nem hozá nyugodt súlyegyenbe a' közkedélyt, minőbe azt, minden korszerűleg alkotott törvénynek hoznia kell. Az adófizető nép kétkedésben maradt kiváltságos rendeink ellen, kiktől a' fülébe jutott declamatiók után többet várt; 's a' törvényes engedményekben nem lelt elég okot arra, hogy agg hiedelmét a' kormányi pártolásról nemzetünkre átvigye; a' mint is számtalan honi eseményekből tudjuk: miként a' javított urbért, királyi kegyelem ajándokul „csókolá 's processio val imáda“ itt ott a' nép; míg régiebb jobbágykönyvét bitóra aggatá vagy titkos ünnepélylyel fejezé ki egymás közt nemesség elleni ingerültségét. Továbbá a' jobbágytelki alnemesség elégedetlenkedék adózási új szakterhe miatt, mellyben sem a' felsőbbeket osztozni, sem magát keresetforrással segéltetni

nem tapasztalá. A' csekélyebb birtokú középne-
messég' értékviszonya, szinte csökkentve lón a'
tágasító rendszer következtében, különösen a' le-
gelők' kimért használata által; és, mint a' job-
bágytelki nemesség az egész-, úgy ő a' vagyonos-
bak ellen, kiket e' veszteség nem olly szembetü-
nőleg rontott, ingerülve lón; mert hisz emberi ter-
mészet hozza magával, hogy ha egyenjogu nép
osztályban egyik rész, bár aranyigazsággal, alább-
súlyed, legalább is irigységre keljen társai ellen.
E' mellett részint régiebb okokból, részint a' ve-
gyesházasság miatt, idegenkedőleg állt nemes
rendünk a' papság iránt, mellyhez a' nép a' tized'
ismert kérdése miatt szinte ellenszenvvel viselteték.

Miután tehát nem csak a' kedélyrészletek vol-
tak egymás ellen hangolva, de alkotmányos érdek'
tekintetéből is éllel hegygyel állának egymáshoz
néposztályaink; statusbölcseségi előlátással, min-
dent közharmonióba kell vala hozni. A' népnek,
meggyőző értesületre lón szüksége: miszerint, ka-
pott javításai, nem teljes foglalata azoknak, miket
értte a' reform tenni akar; de megrögzött elvek,
's kiviteli akadályok miatt, mint minden országban,
ugy nálunk is fokenként történik minden haladás.
Népszerűleg kell vala megnyugtatósaúl kifejteni,
hogy értelmiségünk 's az abból eredendő józan
közakarat, még most gyermekkerővel, de már igaz
útban jár; hogy törvényes haladásban, ha biztos
sikert akarunk, összhangzó arányt kell lépteink-
ben tartani, mint tévének a' józan angolok János

alatti intézvényeiknél; mert ha egyik erőt tulrugtatva, másikat be nemvárva, vagy épen háttérbe erőszakolva szaladnánk: útunk hasonlítna a' veszélyes léghajóéhoz, (mit locomotivja hajt, de kormányozni nem bír, 's ülőit remegésben tartja, vajjon nem zuhan-e le, vagy pukkan el?) mint a' lengyel nemzet Poniatowski' korában eltévesztett rendszere, szívrázólag tanusítá már. A' nemes rend' azon részét, melly öntelligentiával a' körülmények' lelkébe behatni nem bír, szinte felvilágosítással kell vala ingerültségéből visszaemelni; elibe adván, miszerint a' vagyonosb osztály, ha bár jobbagytelki adózás alá nem esett, az urbér' és ősiség' újabb elveiben mindazáltal csonkúl ni hagyá jogait; 's ha bár jólléte felszínleg tehermentnek látszik, mind azon alapítványokra, miket szegény sorsuak fön nem tarthatnának, közvetve sokat adózik; 's mint tetteleg már, úgy szándékiilag is jövőben közterheinkben törvényes úton osztozni késznek mutatkozik. Meg kell vala értetni vele, hogy ha ipar és eszközök felett elnézve, szorgalmi, és küzdéseredményekre időnap előtt áhitunk, ép olly elégtlenek leendünk, mint ama' fényűző, ki egy előkelő élet' költségét, forrás nélkül törekszik bitorolni. — Nemzetünk' egyetemének pedig, pillanatig sem leendett szabad feledni, korszaki helyzetét. Még csak első feltételével bajlódnak a' nagyműnek. Még eszközével sem bírunk a' haladásnak, népegységgel; mert az adományt, mellyet egy nagyobb rész, a' kor' lelké-

től 's idegen testületi képviselők' kegyelméből, — vagy is a' parasztság a' kiváltságos rendtől jószívűségül — nyert, egy ellenszenvű törvényhozás ép' úgy elveheti tőle; ha csak, mint Angliában, engedményünk, a' nemesi jogokkal egytermészetűvé nem tétetik; vagy a' nép, saját dolgában ügysorsos képviselők által be nem folyhat törvényhozásunkra. Tehát, ha még eszközünk sem tökéletes; ne kapkodjunk olly tárgyakba, miknek sine qua nonja teljes erőegylet; időelőtti rángatása pedig képződő összeforrásunkat oszlatná meg. Nem szabad leendett feledni, hogy a' nyelv, vallás, nemzeti szegénység 's a' t. magokban túlingerlő elemek, ha személyes, vagy osztály-viszonyainkért egymás ellen nem lázongunk is; hogy garantizott kormánynyal szemben garancia nélkül állani egyesült erőnek sem kis feladat; hogy, valamint America per excellentiam vett nemzetiség nélkül népét boldoggá teheté: úgy mi, annak némi halasztása mellett is, üdvődusan láthatnánk alkotványunk' kiképzéséhez; 's előmenetünk nem csökkenne, ha a' nemzetiség' tárgyait, mik jelenleg többnyire ingerléssel járvák, egy időre kevésb szigorral kezelnők; — hogy állodalmunk' alakultában, történeti adatok szerint mindig egyes alkatosztály' erősebb pártja szült egyoldalúságot, és így, szenvedélyébresztés által nem kell a' cselekvőfélt elragadni, mert művét nem közérdek' lelke vezeteddi; — hogy a' „mindent egyszerre kellés“ vállalata, annyival súlyosb, mert közlelkésedésünk,

az értelmiség felett potentirozva áll, 's ha izgatás által még feljebb hangoltatnék, nem lenne képes megítélni: mit, meddig, mikor, miképen intézzon, tartson vissza, vagy mozdítson elő? — hogy a' számláltakon kívül „mezei rendőrségi 's hiteltörvényünk' eszméi nagy rész előtt éretlenek valának; — hogy azok a' sok 'usús' és abusús' kéjelmére ingerlőleg, vagy épen gyűlölethozólaglőnek alkalmazandók; — 's hogy végre ennyi izgató mellékletek között, egy fent leírt nemzeti jellemmel nézni Orosz- és Franczlon' kétértelmű készületeit, nem épen legnyugtatóbb helyzet. Mind ezt a' nemzet' éber eszmélete előtt lebegtetni, törvényszükségünk' korszaki excerptát kijelelni 's tárgyalni, mint szinte, a' 4 pont szerint kellő működést végezni, sajtó nyilvánosság' kötelessége lett volna, könyv- és lapiralom' útján.

Most forgasuk át az országgyűlés óta letelt rövid kor' naplóját, hogy a' kormány, nemzet, 's nyilvánosság miként fogták fel napi szükséginket? 's mellyik mennyire tölté be szakkötelességét, vagy tért el körülményink' kívánatitól? És hogy egybevetésünk igazságos legyen, puszta adatokból ítéljünk.

A' kormány, mintegy a' feszes múltak' fedtető békepontjául, amnestiat hirdetett polgártársainknak, kikért nemzeti keserűség emelkedett fel. Nem azt akarom mondani, mintha e' kegyelmet, alkotvános létünk' felrántott mérlegén sulye-

gyen' pótlékaúl tarthatnók; nem azt akarom mondani, mintha polgári érzeten' „nem tovább“ja volna egy bocsánatünnep; mert szivemben is elég vér van lélekzetemre tódulni multunk' emlékein, 's szememben is felmelegszik a' köny, ha törvénytöredékin erőtlenül látok ülni egy népet: de ifjúságom' elvirágzott álmai után, nem tartozhatom többé azok közé: kik minden elérhető vágyat gyökértelen reményért vesztegetnek el, 's kik elért örömeiket, többet követelve, megvetik. Igen, én feledtető békepontúl tekintém a' kormány' ezen tettét; 's benne, nem csak azért nyugszom meg, mert legfejlettebb külországokban sem terjed többre az illy esetek' gyakorlata, ha csak mitől óvjon a' józan ész, népszendület nem rombol bastilleket; hanem azért is, mert enyhültebb jövőndő' magvát láttam benne. Tehát, mondom, a' kormány engesztelő áldozatot nyujta a' multakért amnestiában; 's csak hamar azután előzálogot jövőnkre, a' tagasb sajtószabadságban. E' mellett a' nemzeti nyelv' diplomatiája, a' váltótörvényszékek' létrejövele, 's más tárgyak iránt, miket új törvényünk, az ő szakköreül jelelt, végrehajtó rendeleteit köztudomásunk szerint megtevė; 's a' becsület' és részrehajlatlanság' nevében meg kell vallanunk, hogy a' nemzeti jelen helyzet' lelkével megegyezőleg intézkedék.

A' nemzet' viseletében, az 183 $\frac{2}{6}$ országgyűlésre következett korszak' történetihez az 1840-ki utániak megfordítvák. Akkor a' kormánytól vet-

tünk sérelmeket, 's mégis, az agitatio' forradalmas korában, önmérséklettel kezelé bajait, kevésbe fejlett nemzetünk. Most, a' kormány betölté törvényeink' lelkét, 's még is, a' discussio higgadt szakában, túlterjesztve gyakorláhatóságát, a' már érettebb hon; 's aggasztóbb naplóját növeszté az ingerültségnek. Egyik megye új törvényt alkot, 's azt tüstént gyakorlatba veszi; másik megszorítja az ó-t, 's tetszése szerint hajtja végre. Egyik választójogot, 's rögtöní gyakorlatot ad azoknak, kiket az írott törvény kizár, mint például Pest és Borsod megyék a' honoratioroknak; másik megfosztja ugyan azon jogtól osztálysorsosít, kik annak használatát írott törvény szerint bírták; mint például Szabolcs megye a' debreczeni nemeseket, és hajdukat. Legforróbban ohajtom, hogy e' jog mentül előbb kiterjesszessék müveltebb nemtelen polgártársainkra, mint azt, excerptainkról irandó II. kötetem bizonyítandja: de békes haladás, véleményem szerint, mindent alkotványosan tartozik tenni; pedig egyes megye törvényt nem írhat; és, ha Anglia' példáját nem követendjük, ha fenálló törvényinket újakkal lett kicserelésükig sérthetlenségben nem tartva, kihágásainkkal a' törvényhozó test' erősb felét hasonlókra mintegy felhivandjuk: vajjon a' divergens rész, azaz a' nemzet, számíthat-e tulnyomó foglalatásokra; vagy a' kiterjeszkedés' minden eszközeivel ellátott fél? Továbbá e' szétoszlakodó korszakban, épen olly különös, mint vészhozó tüne-

mény kezdte jelentkezni, melly mai napig nőttön nő, a' divergentia. Az 1840-ki országgyűlés után t. i. mint feljebb látók, — ha bár különmemű okágazatoknál fogva 's külön alkatrészekből, — annyira kiterjedt a' reformpárt, hogy ellenfél jó formán nem is volt. Nem, mintha minden egyén emez elvek' zászlója alá esküdött volna; hanem, mert olly kevesen voltak, 's a' kormány' haladó szelleme által annyira háttérbe tolatva, hogy nézeteiket képviselni, annyival inkább azok mellett jelentőleg kilépni nem bírtak. Így nemzetünk' cselekvő része, political felekezetesség' tekintetében egy alapelvű volt, t. i. javító. Nemde minden logica szerint várhatánk, miképen, kik a' polgári cél' főtételében hitsorsosok, a' mellékágazatokra nézve össze fognak surlódni? Azonban a' következmény megfordult. Mellékágazatokért a' főtétel' kérdésében is szakadások történtek; 's a' hazai párt, melly erőteljes ellenféllel többé nem küzdött, — hajdani siralmas nyavalyánk szerint, — önmagában kezd meghasonlani; saját keblében támasztva ellenséget ön maga, 's az önmagából támadt felek ellen. E' nyomorú divergentiának sok példái közül elég legyen említeni a' Fehérmegyei eseményeket, 's Abaujnak a' még alig születő saját szabadság elleni feliratát, mellyek közül amazt, a' szélső baloldálnak elvtársaik ellen tulviitt követelése, ezt pedig a' nyilvánosság' balfogalmából szinte pártbarátok ellen túlfeszített kikélek idézték elő. Ezek szerint a' nemzet, a' 3-ik pontban

kijelelt működését benem töltheték; 's az egyetemes út' symmetricalis összefüggésére nézve visszaesésben van; mígnem, — mit én épen olly bizton reméllek, mint forrón óhajtok, — az alább érintendő Journalisticai ügygel ezen crisiséből is felocsudva, teljes öntudattal térend vissza a' fontos pályára, mit legujabb körülményink között tagadhatlanul eltévesztett.

Reformunk' időközi erőműveinek harmadika leendett a' sajtónyilvánosság. Miután annak szembetünőleg tágabb viszonyai, az elmék' röptének szélesb tért ígértek, remélnünk kelle, hogy mind egyes eszmék és tennivalók' részletes tárgyalata, mind az egésznek philosophicus felölelése, 's azokból levezetendő nézetek fogják könyvíralmunkat gazdagítani. De máskép történt. Egész szellemi mozgalmunk a' Journalistica' szűk hasábjaiba látszék szoritkozni; pedig b. Eötvös József, legujabb röpirata' 17 lapján helyesen jegyzi meg, hogy „hírlap, politicus felekezetnek irányát csak képviseli, de nem adja.“ És így azon kimerítő taglalat, azon maradandó, 's ha helybe hagyatnak, közirányúl veendő nézetek, mellyeknek tára és eszköze csak rendszeresen kidolgozott könyvek lehetnek, időszaki sajtónyilvánosságunkban mind hiányzottak; csak most, miután az alább említendő napi viszony életkérdésül emelteték, kezdvén igérettdus könyvmozgalom jelentkezni.

VII.

Az izgatás' természetéről.

Békés reform, ha az ébredés' első lökésén túl van, ha a' felizgatás' kürtje elrivalt, 's a' fáj-dalmak' felkiáltó szózata akarattá alakúl: csendre szokott áttérni. És ha a' nemzet csend alatt mindig lethargiát tapasztalt tenyészni, könnyen azon balhiedelemre jöhet, hogy a' működési nyugalom ismét élétrágó zsibbadás; pedig ha a' józan eszmék' világa egyszer meggyult, viharral sem lehet többé elfüni; és bár első lobbanatja, a' felváltó lángban enyészni látszik: elhihetjük, miként hév-, és fényerő növekszik abban; mert hisz' a' feljövő nap' tányérja nagy és biboros, de ki állítná azért hogy világa tisztább hajnalban mint midőn a' haladás' ivén kicsinyülni kezd? Tehát mondom, a' kezdet' mozgalmait lassú fejlődés szokta felváltani. Ez történt nálunk is. Az illy időszak sokkal kevésb költői elemet visel színzetében. Azon ingerült kedélynek, mit tűzszavakba önteni olly jól esék, többé nincs helye. Azon szónoklati virágok, mikből koszorút fűzni olly könnyű vala, értekezési gyümölcsökké érnek; a' fényontó lépcsőkre, hol buzdító hangokért lehete nyerni tömött „éljen“-eket, statusbölcsesség' komoly vitatása lép fel; 's a' nap' dicsőségét nehéz virrasztások termik meg. A'

pálya többé nem kezdetén van, 's ki rajta haladni akar, enyhítő ömlengések nélkül kell rögtön fásrasztó tettekhez fognia. Így az ivadéknak mindig többet kell tanulni, hogy a' kort beérje, fejlődését erőteltebb vállain tovább viendő. Ha tehát egy nemzeti haladás' illy fokozatú korszakában életre kap egy suly pont, hová szenvedelmait átviheti azon osztály, melly érzelmeiben még az agitatio' napjait élteti. legyen azon suly pont napi esemény, political ingerlő viszony, vagy nyilvánossági organum: természetes, hogy az izgatás' barátinál rendkívüli kedvességre kap. Midőn a' pártok már teljesen kiképezték magokat, azaz mindenik ismeri saját elvének egész természetét, alkotmányhozi fekvését, alkalmazási ágazatait 's azokuak biztos módját, eszközét: többé nem veszelvényes efféle suly pont; akkor nem támad rajta forgó szél; a' mozgalom szellemkint lengeti meg az eszmelombokat, de a' törzsöt, a' tisztult alkotványt, nem ingadoztatja. Példaúl ha Franczthonban valamelly kérdés lázba hozza az elméket, 's ingerültsége képviseleti kanráig jut: a' pártfél' erejéhez képest, legfeljebb a' ministerium lép le, de a' nemzet nem inog; és ha a' Charivari, új, meg új töreit élezi bántó ötleteinek: a' nép olvassa és nevet; de másnap feledi, 's a' raj legfeljebb a' szerkesztő' egy pár órai börtönén végződik, mit ő újra a' község' mulattatásaul használ fel. De a' hazában, hol egyszínezetű párt is, olly heterogen alkatrészekből áll, minőket fentebb megismerünk; hol a'

haladás' költészetén csüggő rész, a' már párthoz írottakat is kedvencz sulypontjára tudja visszarántani; 's hol az önügyével úgy mint kell tisztába nem hozott, 's akaratahoz nem szilárdult nagy tömeg, napi jelenetek után szét oszlani kész, vagy minden esetre a' hangosb kiáltásnak feltétel-telen igazat adni hajlandó: illy hazában, mondom, a' reform' két értelmű fokán, minden izgatási sulypontot kerülni, józan ész és érett hazafiság szorosán parancsol.

Minden országban két fő eleme van azon nemzeti osztálynak, melly a' komoly discussziók korát, izgatási lobbanatokra visszavinni minden lépcsőről hajlandó: az ifjúság, és elégtlenek. Az ifjúság' lelke olyan, mint a' nap: önmagából ragyog, 's foltjait is befényzi; de lángolása vakít, 's ha kormánytalan eszmék ragadják, mint egy politikai Phaëton, mindent aszályba hoz. Ő teljes erőből futja a' tért, de lelkesült szeme mindig a' pályalobogón; 's lába alá nem néz. Néki csak czél az isten; kiszámítani eszközeit feleslegnek tartja; hiszen ha akarat van, mindennek menni kell pedig az ő akarata olly merész, 's olly szent! Ő minden jót akar, 's mindent rögtön, mert hisz' a' mit holnap használhat, miért maradjon holnaputánra? 's miket egyszerre lehet gondolatba ölelni, miért ne lehetne kivinni is? Így igen természetes, hogy a' reform' bár mellyik fokozatán izgatás álljon elő, lelkében viszhangra talál; sőt a' szabadság' színeiben veszélyes irányt is elfogadni

téved. Ő minden korszakban helyesli a' szókor-
bácsot, hiszen az, visszaélők ellen pattog, kik
reá méltók, 's kiket gyűlölnie kell; de nemes he-
vében nem fontolja meg, hogy a' hatalomszó visz-
sza fojthatja ugyan a' polgári bünt, de ki nem irt-
ja; 's mint az erkölcsi nevelést bot nem pótolja,
úgy a' hiányos törvény' hézagait philippicák nem
tömendik be az álutúak előtt. Önáldozó készség-
gel, őrszemle nélkül ragad fel minden eszmeágot,
ha rajta jólléti bimbókat lát fakadni; de nem néz
szét, hogy az idő még éretlen, hogy rügyeit el-
fagylalja, 's mire az alkotványba óltá, fonnyadt
kóróvá lőn. Ő túlbecsül minden hangot, melly
ajakairól lőn elesve, túlbecsül minden tollat, melly
szívéből ki tudja irni hő gondolatait; de nem jut
eszébe, hogy a' lázadási induló, 's dermesz-
tő álomdal ugyanazon hangkulccsal alkotvák;
's a' toll, melly az alkotmányt megírja, halál-
receptet is ír. Kedves rajos nép, melly veszta-
lángul ég a' közügy' templomában; de épen azért
egyformán gyujthat tűzvészt a' hazára, vagy le-
het tisztító villanyja a' nemzetnek. Különösen két
pont van, melly becses gerjedelmeit tévirányra
viszi. Egyik, miszerint az első benyomásoknak
igen sokat hisz, sőt gyakran egész meggyőződés-
ét azoknak adja; másik, hogy political hitvallá-
sokban, nem az alapelvet nézi hanem a' költői for-
mákat, 's a' ki rózsaszínű hitétől legkissebb ága-
zatban eltér — imádja bár ugyan azon megváltót,
a' reformot — azt épen olly könnyelműleg, mint

szeretetlenül polgári eretneknek hiszi; vagy ha annak tán higgatabb, de áthatóbb törekvéseit első pillanatra meg nem értené, renegatnak kiáltani is kész. És ha ezen ifjúsági hibák, ellenzés, vagy párteselek által felmagasztaltatnak: nem csak a' tiszta és józan meggyőződés' lehetőségét akadályozzák, 's erejüket meddővé teszik: de egy félszeg közvélemény' szellemi erőszakját gyakran ártalomig vihetik, ha t. i. egy hidegen kiszámolt országos terv', vagy statusbólcseségű egyén' hitelébe ásnak; 's valamelly fel nem fogott, vagy éppen szemlére sem vett tényt, vagy iratot (melly hitőknek nem üldözője, sőt óvó dogmája) félre értésből, vagy másoktól megcsalva, zajos, de részletes demonstratiókkal akarnak megdönteni.

Másik rész, melly az izgató elmesurlódást minden korszakban elfogadni kész, az elég ültelenek. Sötét, elszánt legio, melly minden elemben egy hevenyészett karácsonyt akar feltalálni; 's mert képzelt, vagy való nyomorsúlyát perczenként nehezedni véli: nem csak közügyi viszonyokkal nem gondol, hogy maga nyerjen: de holnapi tűzokját is odadja mai verébéért; sőt gyakran, bizonyos veszély' fejében kész ideigleni enyhet zsarolni. E' nép, hasonlít gyógy alá vett nemzeti testen egy lépdaganathoz, mellytől mindig félni kell, hogy a' szívre megyen; 's pedig nem csak zendület' alakban, hanem a' meszszebb számoló tervek' szétvonata, 's pillanatnyi érdekekhez rángatása által. Mit az ifjúság, a' közügyért tévedten

hevenyész: ő azt önérdékből, öntudattal teszi. Mit amaz, egyetemes eredvénynek képzeli: ő sors-változási hipphoppjának hiszi; 's mire amaszt dic-sőségi ösztön ragadja, ő alacsony kalmári tervvel ólálkodik utána.

E' két fő elemhez szokott csatlakozni a' nyug-talauelműek' újvágyók' 's értetlenek' tömege, kik minden lárna-dobra összefutnak, minden vezért, ha színeiket lobogtatja, elfogadnak; 's mától a' tegnapot, holnaptól a' holnapután soha sem látják. És minthogy e' zajgó elemek minden nemzetben kisebb, nagyobb mértékkel megvannak: ha a' re-formtévedés, olly időszakban idéz vissza izgatási súlypontot, midőn még szikárdá alakult pártok nincsenek, ama' gyúlékony anyagok, nem csak magok kapnak tüzet, hanem a' már deklarált, de még big akaratú pártfelek közül is sokat zászló-jok alá húznak; 's így többséget alkotva, saját cselekvés módjukat teszik uralkodóvá; azaz agi-tatióra rántják vissza a' kort, 's legked-vezőbb esetben is azt szülik, hogy ismét évtize-dek telnek el, míg a' szó- és eszmezavarból sike-res tényrendszer, 's öntudatos akarat alakúl. Sőt ha folyvást izgató tárgyak vétetnek szőnyegre, év-tizedek után sem tisztulhat erőre a' közirány, a' nemzeti munkásság szétfoly, 's zavarja közt épen úgy hagyja elhalászni önjavát, mint hagyta lefog-lalni az álom' idején.

De ennél veszélyeseb eredvény is rejlik illy gyakorlatokban. Ha a' lélek valamit *prima vista*

kedvesen fogad, ha tetsző külsziacért, magvát vizsgálni feledé; 's úgy mint van emelte kedély kegyenczévé: attól, kivált ha egyszersmind érdekes czélja' eszközeül hiszi, őt többé megfosztani, vagy csak hiányival 's hibáival megismerkedtetni is felette bajos. Minthogy pedig minden lélektani sajátság, nép- vagy pártjellemben, nagyobb erőben fejti ki természetét: önként következik, hogy nemzeti osztályt, egy, a' discussiók alatt szenvedélybe ölelt, izgató tárgytól elvonni sokkal nehezebb. És ha jó egy nagy elme, ki a' súlyesztő tévet megtámadja, ki a' talvált buzgalom' fattyunóvását lenyirja, 's az álom' kívánataitól lehető valósághoz akarja levonni a' cselekvő erőt; ki a' discussió' szükségéit nem feledve, azokat rendszerrel osztályozza, 's betöltésükhöz kulcsot készítve nem akar büntetni, mielőtt nevelt, nem akar praecios czirádák után kapkodni alapépítés-közben, 's borostyánokat tenyészteni, míg buzát nem vetett; ha féket akar vetni a' csillogó izgalomszenvre; 's a' képzet' színváltó de üres multságait a' zöld asztalok- 's irodalmi lapokról letiltva, mi eddig fő eleme volt az új átlránynak másodrendüvé degradálja, vagy épen háttérbe nyomja, erőt 's valóságot állítván helyébe; ha mondom mind ezeket teszi: csuda-e, hogy fellépése visszahatást szül? És ha efféle fellépések' sikere, a' nélkül, hogy kölcsönös, felvilágulásra nyugodt és elégséges eszközök használtatnának, egy vagy más úton erőszakoltatik: mindenesetre az ellenrész elfogult.

ságot neveli; melly egymásra hevenyészett ostromok által végre maniává, fanatismussá fajul, 's az elvkórság' minden szélsőségére vetemülni kész. És a' zavar' hullámvegyében, ha az okforrás hit-eszme vala, hyerarchiára, ha politicus tárgy, machiavellismusra nyit alkalmat rossz akaratnak előtt, kik minden körülménnyel közrovásra szeretnek csempészkedni; gyakran pedig zendület' 's kitörések' iszonyát hoz életbe. Ezért állítám, miként az agitációra való idéltlen visszagrálás, veszélyesb eredményt is fejthet ki.

Mindezt, nem vonatkozólag fejtegetém. Hátról vetni tört nem szokásom, 's ha valaki- vagy valakik-nek mondandóm van, szemben teszem azt. Azért azok, kik minden szóban kétértelműséget keresve, napjaink' körülményit e' kitérő értekezés' tételeivel akarják összetévesztetni: higgyék el miként korunk' helyzetét igen távol vélem illy kifejlésektől, 's az agitatók' természetét csak azért taglalám, hogy szempontokat nyujtsak, vagy legalább magaméit felmutassam, mikből efféle dolgokról itélni kívánok.

VIII.

Kitérés Journalisticánk' felett.

Most térjünk vissza sajtónyilvánosságunkra: valljon a' könyviroalmi hanyagság mel-

lett, betölté-e korszaki rendeltetését a' Journalistica? Napi tárgyakúl vön ugyan sok olly kérdéseket, mik a' mult országgyűlés utáni szükségből eredtek; de tagadhatlan igaz, hogy a' discussio' elemei között kiemelt, 's hévvel vitatott olly tárgyakat is, miknek vagy a' jelenhez mért fokoni túlrugtatása költött viszhatást; vagy időelőtti, felületes, 's még is ingerlő feszegetése idegenített, vagy legalább hűte el, 's tön tartózkodóvá sok reformbarátot; és így discussio közé izgatást vegyítve, ha többet nem árta is mint használt: mindenestre kevesbet tön mint tehete, 's tennie kellett; annyival inkább, minthogy a' bajt éles írásmóddal nevelte; pedig én azon, miben a' széplelkedő B. Eötvös József, a' „Kelet népe, és Pestihirlap“ 15 lapján megnyugszik, miszerint t. i. stylus curialisunk' századai elég bizonyosság hogy stylusra nézve sokat elbirunk“ nem nyughatom meg; mert rögtön eszembe jut az izgató stylus' hatásának példája: midőn Ilona-Királyné szavára összevágták egymást Aradon az országos rendek. Azonban én nem a' Pesti hirlapot vádlok; mert izgatólag, több journal is irt. Tanúim a' színház iránti ingerültség; a' panszlavismus tárgyában folytatott túlbúzgás; a' vegyesházasságok' éles mozgalma 's a' t. melly utólsó, hogy vészlánggá nem gyult, csak a' politicába merült korszellemnek tulajdonítható. Ezenkívül a' Pesti Hirlap, jelenévünk' első felében sok olly tárgyaknak adott első rangú jelentőséget, mik az alkotványos

élet' cikkei közé szorosan nem is tartoznak; miknek rögtöni, 's teljes kijavítása sem lökne elébb a' nemzeti reformot, eleven 's izgató érintése pedig az egység' jelentő alkatrészeit kezdé szétválasztani. Több eszmét, vagy eseményt taglalt, mintegy besenve polgári színezettel, miről rendelkezni a' politia', vagy legfeljebb erkölcsi értelmiség' kötelessége; 's mellyet, miénkhez hasonló nemzeti epochában, Eris' almájaként az alkotmányos osztályok közé bevetni nem szabad; kivált olly organumnak melly egy kezdeti sajtószegénységben legtömöttebb forrásul, 's elveinek leghatározottabb képviselőjeül ébreszte előhitet; 's kivált első évében, midőn még az egyszélú, de külön nézetű felek' egybevető szemléje alatt kétértelműleg áll: ha vajjon egy közös érdekű fővonatra, igazságosan füzend-e minden tárgyalatot? vagy a' reform párt' valamellyik töredékeért előkedvezéssel vegyitend számkás dolgokat, mik a' többieket szűrni fogják a' nélkül, hogy az egésznek gyökérhasznát hajtnának? Egyébiránt gr. Széchenyi' gazdag könyvében kifejtvék a' Pesti hirlap' büne 's erényei. A' tömött ész, melly minden művét dráganehezze teszi, 's az el nem fogyó szeretet, melly hazánk iránt tiszta szívében ég, élénken rajzolák mind azt, mit gyenge tollam halványan rajzolna. Én csak egy tételét, a' Pesti hirlap' hatásából eredendő zendület' félfelmét, hozom emlékezetbe, mivel azt, különben osztott philosophiájában három okból várni nem tudom:

1. Mert törvényhatósági közgyűléseinken, minden alkotmányos tárgy felett szabadon folynak a' tanácskozások; 's ott nem csak bőven kifejezheti magát a' politicalai bölcsesség, hanem az álcáfok' kétkedés 's túlbuzgalom' hinárljából kitisztíthatja azokat, kik tán ez, vagy amaz ügyben journalisticai igában járnának. Közgyűléseink felfogják, 's tisztulva visszaosztják a' megyei szellemet, mint szívünk a' vért; és minthogy váltó szóvitákban gyorsabban foly az eszmecsere, mint nyomott hasábokon; 's minthogy minden kebelbeli nép előszeretettel vonzódik a' megyei uralkodó nézethez, annak irányzata pedig a' municipalis gyűlések' hatáskörében áll: meg vagyok győződve, hogy azoknak inertiaja nélkül, idegen, magánálló befolyás, mint jogbitorlatot, ugy zendület' lelkét sem vihet be.

2. Politicalai nyilvánosságunknak, melly a' zöld-asztaloknál fejti ki legszebb természetét, felét teszi a' sajtónyilvánosság; ennek ismét csak egy ága a' journalistica, 's ennek ismét csak töredéke az egyes hirlap. Már, ha a' nyilvánossági egész rendszer' hatalmát, annak egy töredék factora megdönteni, vagy legalább erejét, rajta, józan és törvényes reformelvek' ellenére erőlázasztásig tulnyomni birná: a' nemzeti értelem' részéről olly gyávaságot árúlna el, mit én, 1841 évünkről feltenni általában nem akarok; jól tudván mindazáltal, hogy ez esetben szeget szeggel, azaz folyóiratot folyóirattal kell ellenőrzeni; mert a' lom-

ha, 's nehéz könyvek annak gyors és terhetlen futását beüem előzhetik; 's jól tudván azt is, hogy ha a' sajtónylvánossági szorgalom vagy felfogás, álomban, vagy egy oldalú eszmekörben zsibbadoz, azt felébreszteni, vagy öntudatra rázni korvezérek szent kötelessége, miért több érdemei közt „Kelet népé“nek hála, és tisztelet.

3. Politicai lázadástól, csak centralisált fővárosban lehet tartani; hol nem csak értelmi túlsúly, de nemzeti közérzelem van kifejlve; 's mint szelleme egyetemes hatású, úgy változatai is egész országra kiterjednek. E' tételről igen hosszan lehetne értekezni, de iratom' vezérvonalához nem tartozik, 's csak annyit említek, miszerint Magyarországon, hol minden törvényhatóság önállással bir, 's fővárosi mozgalmaknak mint alárendelve, úgy értelmiségétől elmaradva nincs; — 's Budapesten, hol a' nyelv- érdek- és osztályrendi elfalazott lakosságnak négy ötöde a' nemzet' szükségét sem érti, nemhogy segélyhez rokonszenvet érzene: bizonyosan nem foghat egy hirlap politicai zendületet költeni, habár kétélű lángnyelvvel birna is. A' netalán itt ott — legszélső esetben — támadható elégtlenségi részletes csoportozások pedig alkotmányos viszonyaink közt, a' nemzetet el nem sülyesztenék.

Tehát nem birom himni, hogy a' Pesti-hirlap lázasztani tudjon; de hiszem igen is, hogy olly izgató eszmék és nyelv, minők első félévi némelly számjaiban megjelentek, elhűtik a' reform-

párt' nagy és hatalmas részének, nem csak mág-
násokat értve, bizalmát; pedig ha a' nyilvánosság'
eszköze, képviselt felekezetének közszenvét nem
birja, nemde az elv' hitele is vész azok előtt, kik-
nél terjesztetni akarja, t. i. az ellenpárt között?
Hiszem továbbá, hogy a' haladást, meghasonlás
által akadályozza; hogy a' discussiot izgatási za-
varba rántja vissza; hogy a' fentebbi elmélkedés-
ben kijelelt elemeket lángba hozza, 's őket, a'
még hig akarató felekből hozzájuk térült prosely-
tákkal többségre emelve, cselekvés helyett decla-
matiokba sülyesztí a' vissza rántott kort; melly-
ből mielőtt újrolag kimenekülne, orosz- és franczia
tervek meglephetik; kormányával régi feszültség-
be jó; 's ha újjá születési alkalmát el nem veszti
is, veszélyzi; 's minden esetre bizonytalan háttér-
be veti.

A' nagy község' éber figyelme már készen
volt, de oda művelve nem, hogy alkotványos tár-
gyak' philosophica taglalatait felfogni, 's tiszta tu-
dományúl lelkében elrendezni birja: ugyan azért
könnyebbszerű hirlapi cikkekre volt szüksége,
mellyek egybevető fontoláshoz szoktassák, 's ér-
telmét elkészítsék. De valamint a' népnek némi fej-
lődés kell arra, hogy érdekeit tisztán felfogja:
úgy humana oktatás kívántatik ahhoz, hogy esz-
közeit elfogadja, 's irántok hű maradjon. Ember-
séges mód, az egység' legbiztosabb kapcsa. Ez
ama' mindenható elv, melly megváltónk' vallásá-
ban kijelenté magát, melly a' keresztény hitet örök

életűvé tette; 's melly a' pallérozottság' bár milly korában polgárt polgárhoz, pártbarátot pártjához, 's a' nemzetet nagy férfiaihoz állandóul köti. Kivált beteg nemzettel bajlódó gyógytanár, humanus legyen; mert nem kegyetlen-e a' szabadító kéz, melly örvénybe merültet akar partra hozni, de a' nyeldeső habon vesszővel fenyíti őt, miért bukott a' halálmélységbe? És kivált nemzetünk' ügyében annál kellőbb a' humanitás' szelid iskolája, mert jellemünk a' boldogtalan ingerültségre, mint a' feljebbi taglalatban látók, felette hajlandó; 's jelenleg épen, a' választó crisis utáni szakban, hiába adatik lábbadó egésségére gyógyszer, ha izgató étkék nyujtatnak életrendéhez; sőt a' bevett szer', 's ingerlő táp' harczoló ereje testét gyengíti.

IX.

Nézetek gr. Széchenyi 'Kelet népe' című könyvének czélja és eredménye felett.

Ime, 1840-ki országgyűlés ótai korunk' vázlatos áttekintetéséből kitetszik: hogy azon nyugodt értelmi egység, melly a' kezdeményi időszak' előéveiben, százados tapasztalások után is, temérdek láz, és tévedések közül nehezen tudott valódi magga alakulni, de már némi csirákat hajt; hogy ezen nyugodt értelmi egység

mondom, újlag visszavető divergentiákban kezdett megoszlanı. 's a' meleg de józan polgári szív' mind azon aggodalmait felkölté, mik múlt századaink' naplói- 's a' nemzeti jellemisméretbıl különben is olly logicaillag erednek. A' hazai omladó remények közt, enyészni kezdé azon feljebbi, örömmel tett megjegyzés' következetessége, miszerint: „nemzetünk, hiányait, gyakorlatos, önkárán tanult észszel pótlani újabbau vállalkozék, 's békevédı kormány' járultával nagy mővét már tettleg, még pedig — mi által a' keresett üdv leginkább sikerülend — az angol parlament' 's reformbillek' cselekvı szellemében; t. i. önméréséklet, 's mig új nincs, ó rendeletek- 's rendszerhezi szoros ragaszkodás mellett megkezdé;“ mert megkezdte ugyan, de ollynemő folytatásától eltérni látszik; jelenben alkotó keze tévedni kezd, mert nem összhangzólag építi az életgép' minden kerekeit, hanem egyiknek éles fogaival a' másik' tengelyét átmetszi. — Ime „a' tömeg megindult, de haladása nem nyugodt, 's egyes részei épen a' mozgás által válnak szét;“ mit b. Eötvös József, röpirata' 3-ik lapján természetesnek lát. De én a' „mozgást“ nem mint „izgalmat“ kívánom látni reformuokban; én nem nyughatom meg benne, ha menetközben a' részek, mintegy megbontakozott kerék' küllői széthullanak, 's az út félbeszakad; én olyanraak óhajtam

kifejlődésünket, mint a' jegedett érczé, melly, mig kül symmetriája képződik, benső állapotában súlyt, és cohaesiót nevel. 'S legyen bár először csekély azon rész, mellyre a' korholó, önhitt, vagy izgató szavak kedvetlenül hatnak: elhihetjük, hogy a' titkos ingerültség kitörni, 's a' kitörő vélemény' pártja megnőni fog; mint megnő a' lassú mérge' ereje az életen. Mondatik ugyan hogy a' mérget is meglehet szokni, de ha igen, bizonyosan ép, és izomtelt testnek, nem egy inlázás, 's a' fordulati pont' gyér lábbadásival üdülő betegnek.

E' divergentiák' méltó félelme, mikre a' fentebb „haladásunkba fészkelő féreg“ eszméjével vonatkoztam, teremté gr. Széchenyi' könyvét. Neki, miután gazdag lelkét mintegy vezérszellemül felhivta, szoros kötelessége volt örködni, 's az észrevett recidivát tudatni a' nemzettel. Mi a' könyvben személyt illető van, arról nem szólok. Sem a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének ügyvédség sem „Kelet népe“ tisztelt szerzőjének ingerenseül fellépni igényem nincs; mert arra felszólítva nem vagyok, 's ebben szerencsét erőszakolni nem törekszem. Én veszem a' könyvet az irány' mély szellemében, mellyet az kitűzött.

És e' könyv' nemes célja három fő ágazatokra oszlik fel.

1. Hogy a' Pesti Hirlapot, mint journalisticai nyilvánosságunk' legnépszerűbb organumát megtisztítsa azon szálkáktól, mik magára nézve hatását gátolják, sőt ellenszenvet ingerelnek; a'

közügyre pedig, ha veszélyt nem, mindenesetre sinlődést hoznak.

2. Hogy az ingerlő 'cikk'ek' zajos barátinak figyelmébe hozza: miképen nem minden kedves, egyszersmind hasznos is; miképen az alkotványt nem költői magasztaltság érleli; melly, egy ezred alatt kevés jó között, annyi rosszat szült; 's nem erőszak növeszti elvünk' seregét.

3. Hogy az intelligentiát munkásságra ébreszse.

Minden politicus folyóirat kettőt akar elérni: a) hogy az eszmét mellyért létezik; ügysorsosi lelkében folyvást terjeszsze; b) hogy az ellenpártot proselytájává tegye. És ha egy illy organum, gúny és ingerlés' lelkével hatna az idegen véleményre; vagy felekezetével meggyűlöltetni törekednék amazt: lehetne-e józanon hiinni, hogy akár elvellenei közeledve öleljék éles töreit; akár önfelei testvéri szeretettel fogadják a' megvetetteket? És ha ekként virágzat helyett hervadást idézne ügyére: érdemelné-e hogy bölcsnek tartassék; vagy a' hívó felek tanácsin járjanak? A' Jézus' hite, épen a' szeretet', 's ellenség iránti türelem' lelkében terjedt olly ellenálhatlanúl; 's „azok, kik“ — a' bájos tollú báró Eötvös József „Kelet népe, 's Pesti-hírlap“jának 57 hasábjára szerint, — az ur' szavára elhagyva mindent, nagy mesteröket követték, kik körülfogva gúny, megvetés, üldözés 's kinos haláltól nem ingadoztak hitökben; 's bát-

ran felszólva mindig 's mindenütt,
 hóhérpallos alatt, 's égő máglyák'
 lángjai felett lelkőknek meggyőződés-
 sét hirdették;“ azok, mondom, az ige' szelid
 hatalmával öleltek fel minden akadályt; 's azért
 nem vérzett el tanjok a' hóhérpallos alatt, azért
 lón elvők eléghetlen a' máglyák' lángjain, mert
 józan szeretet' lehelletével tördelék fel a' kebel'
 kéréit; mert nem taposák üldözőiket, mint talán
 az ingerült vér ösztönzé, hanem kenyérrel
 hajigáltak a' kövekért, mint a' fontoló ész ja-
 vallá. 'S ki merné állítani? hogy olly győzelemmel
 jelentek volna meg elveik; ha megfordítva, ők
 fogták volna körül a' térítendőket guny-
 megvetés- üldözet- 's kinos halállal; ha
 hóhérpallossal 's égő máglyák' lángjai-
 val hirdették volna lelkőknek meggyő-
 ződését? vagy ha a' Jézus' Máté V. rész.
 megirt hegyi predikációjának jelmon-
 data e' lett volna: „nélkülök, és ellenek
 ha kell.“ Hiszen az átgondolt, számító elvter-
 jesztés épen a' szentirásból merítheti leghatalmasb
 gyámokait; a' reform' országának megalapításában
 sehol sem vón fényesb befolyást magának az érte-
 lem, mint Jézus' rendszerében; úgy hogy e' vé-
 lemény' discussiójára foganatosb mezőt választani
 nem lehet. Jézusnak mind dogmái, mind erkölcs-
 tani fenék-eszméje a' szigorú értelem' lelkéből
 merítvék; 's ezen életvázlat mint kedveltető forma
 folyja körül szeretet' rendszerével a' szív. Tudo-

mányában szilárd férj az ész, 's szerény nő a' szív; mint azokat gr. Széchenyi a' cherub- és seraphok' szellemi házasságában olly meghatólag képezé. Igen, igen, egy mai reformterjesztő organum, nem akarhat bölcsebb lenni a' világ' legnagyobb tanárjánál, pedig ő mondá: „Ti vagytok e földnek sava; hogyha a' só megízettlenül, mivel sózatik meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kivetessék, és megtapodtassék mindenektől.“ Máté V. rész. 13. v.

A' mi továbbá „Kelet népe“ nagy szerzőjének értelmi munkásság-ébresztési célját illeti: lehet-e valahol, 's valamikor egyetemesb szükség az intelligentia' működéseire, mint olly hazában, melly a' rendkívül felibe fejlett külföld' tulsulya alatt, ezredes nyugóktól akar menekülni; 's hogy ugy szóljak zsibbasztó görcseiből mintegy ki-nyújtózni? 's épen akkor, midőn megkezdett fejlődését egyoldalú 's nem legnyugtatóbb haladási mód kezdi ellepni? 's én itt, azon széles jelentésben veszem az értelmet, miszerint az, a' fel-fogó, ítélő 's okoskodó tehetséget fogalmazza; azaz a' reform- és alkotványtan' egyetemes ismertetét, nemzeti körülményekre viszi, alkalmazza, 's általános elvekből egyes esetekre húz egybevető következtetést, 's miszerint végre az, ha mozgalmunkat, a' néhai lobbanatok kialvó-vagy ellángadó sorsára nem akarjuk juttatni, (annyi fi-

gyelembé veendő, 's okellenes tekintetek közt) perabsolute kikerülhetlen mai napunkban.

Most nézzük át, gr. Széchenyi' röpirata, maig, megjelenése' hatvanadik napjáig, mennyire érte el, szellemében rejlő célait?

Az 1. pontra nézve: a' Pesti Hírlap' modorja tagadhatlanul nyugodtabb hangúlatra lépett; 's örvendetes metamorphosisában elhagyogatja azon tüzelő ir' használatát, melly sebeinket izgatná, de lángját felszíni nem képes. Én vitatkozni nem akarok, ha valaki ellentmond: az idézett lap' azótai számjaira utasítom. A' higgadt ítélet, 's igen rövid év alatt remélhető közvélemény előtt, adatokúl fognak fekünni a' Hírlap' két epochái.

A' 3. pont szerint, élénk sajtómozgalom vette eredetét, melly a' közfigyelmet ébresztve, 's ha majd mozgalmá fejlődik, a' nemzeti bölcseséget érlelve, önmagát pedig művelve: kölcsönhatás által szellemi világunkat virágzásba hozandja.

Olly két eredmény, mellyért igazságos történetíróink, korszaki viszonyokat tekintve, a' „Kelet népe 1841ben“ című könyvet, hálával sorozandják fejlődésünk' clenodiumi közé.

Mi a' 2. pont alatt kijelelt cél't illeti: fájdalom, abban, nemzeti jellemünk szerint, új divergentia vette eredetét. Egy párt, melly mint minden felekezet, önitelő, utánzott véleményű, 's elfogult alkatosztályból áll, (mert azokról, kik a' személyes érdem' irigyletéből fondorúl használják a' gyöngék' könnyen-hívóségét szólni sem aka-

rok); részint izgatás' szükségéről levén meggyőződve, részint megvetve, nemértve, vagy át sem olvasva az országos könyvet: azt véli, hogy önoltára ellen emelteték romboló kéz; hogy képviselő organumában elve támadtaték meg; 's ha tűzhelye fölé védív épül, a' láng' erejét fogyasztandja el. Pedig a' Pesti Hirlapnak valamint érdemein rágódni, úgy kevesbűlő hibáit erényszínezni méltányos toll nem vállalkozhatik. — Azonban e' könyv' nyomán eredt divergentia nem olly veszélyes mint vala az, mellynek helyébe magát cserélte. Ennek zavarjában az érlelendő bölcsesség', türelem', 's komoly haladás' békemagvai szállongnak. E' divergentia hasonlít a' sugarakéhoz, mellynek tűz csikja a' távolban elvész, 's fényereje közös világban oszlik fel. E' divergentia a' nemzetet hozandja öntudatához; 's ez öntudatban elenyészend ama' kevesek' félreértése, melly néhány napig gr. Széchenyit mint gyér füstkarika árnyazni látszik; 's ezen nemzeti öntudat a' Pesti Hirlap' számára is érlelend gyümölcsöt; melly hogy minő legyen rá nézve? saját bölcsességétől függ.

Azonban igen tévedne, ki azt vélné, hogy e' tárgyban kivált ingerlő röpiratokat váltogatni a' községre nézve üdvös leendne. Hisz' az, 'értelem' országa' ellen ki volna képes állandó sikerrel apostolkodni? annak theoriája, 's félre magyarázott jelentése felett pedig, nem scholasticismus lenne-e könyvet könyvre halmozni? Tehát, szorosan véve: ez a' modorügy, helyzetünkben 's

helyzetében, 's könyv-váltogatási szükségén külfekszik; 's ha még is ingerültségében magát tulvinné, azt hiszem nem kerülendi el a' nálunk olly igen ismeretes polemiai színezetet. És ha tán ügy helyett, személyekre térne a' csata; ha a' tárgy' alszine alatt gladiatori nyilvánosság, vagy népszerűség-halászat lépnének fel mint maniacus párt-hivek: nem új aggodalom hozatnék-e a' közjóért nem kaczérságból reszkető keblekre? 's nem polgári vétek lenne-e illy kétértelmű nemzeti korszakban, ha azoknak becses, de kicsiny serege, kik ügyünk' fejlődéséhez sikeres iratokkal járulni képesek: tollbarcczal esalná meg az igaz tant annyira szomjazó községet? 's önerejét veszítve, hitelét gyengítve, káröröm- 's idegenségre nyujtana igényt azok előtt, kiket fél, vagy harmadrészakaratból egészsre akar felemelni?

X.

Néhány szó a' sajtónyilvánossági
modorról.

Általában két dolog van, mi mind a' szép- és tudományos, mind a' politikai írásmód' boldogító hatalmára káros befolyást gyakorolhat, sőt ellenhatást fejthet ki:

1. A' mondva csinált közvélemény. Sokszor, tudományi körben úgy, mint polgárzatban, az évszak' felületén mint beteg bőrkütegek, olly

félhívatású, félig fejlett emberkéek támadnak, kikben az imádtatás' szenvedélye nagy, kivívó tudomány semmi; 's kik mégis a' semmiben, semmi által jelentőséget tudnak kivíni. Emberkék, kik, a' század' nagy eszméihez, vagy korszak' hatalmasb véleményi képviseléséhez önzésből csatlakoznak: hízeltégeiket messze kezdik; ügybarátokul nevezik magokat; a' nap' dicskörébe tolatkodnak, 's bérlett kegyenczeikkel kiáltatják: „nézzétek hol állanak ők“; mintha bizony volna valakinek kedve a' napon keresztül úszó foltokat fényalkotó részekül tekinteni. Az ilyenek rendszerint makacsok, körmeiket mélyen a' repülő szárnyakba merítik, hogy el ne maradjanak; 's rohamai után megszakadásig futnak, noha tüdejök füladoz, szemök' fénye elvész bele. Ollybá tartom őket, mint midőn az erőteljesen felütött laptá, magával ragadja czafrangjait. Pedig természetesen, végtére is a' rövidebbet húzzák. A' kilőtt golyó hatalmasan megfutja körívét, az álgyfűst földszínt enyészik el. De ők azzal mitsem gondolnak. „A' halál' országában — szólnak egymás közt — úgy sem tehetünk foglalásokat; azon uralkodni nem adaték nekünk; tehát a' földön, uraim! síron innen szerezzünk birtokot. Nem rossz élet-tan; 's gyakran gyümölcsöt is terem, mert — ha tán körülmény kívánná — egy kissé ravaszkodni sem restelnek. Zsebórára szeretnek hordófenéknyi számlapot tenni, hogy nagynak tessenek; de ám bekormozzák, mint avúlt tornyokon; jól tudva, hogy a' dolgai-

ba foglalt tömegnek nincs mindig ideje szorosan figyelni hányat ütött az óra? Azonban, míg egyik kezökkel gyertyát gyujtanak az oltárhoz, másik kezökben hatalmas tölgyfa-rófót tartanak, mellyel egyiránt mérnek ügyembereiknek, vagy ütögetik az avatatlant, ki tán erőt mutat kimozdítani helyökből. Akarják hogy ők magok legyenek a' megtestesült dicsőség' kalmárai; kik önkénytesen szabnak árt portékaiknak, 's tetszésök szerint mérik kisebb nagyobb röffel a' hirt, nevet. Ezen urak, fitymálgatják az ügyökre veszélyessé válható szellemet, hogy a' vetélytársi pályáról lekedvetlenedjék; 's fügét mutatnak erőtlen kapaszkodóknak, hogy bizodalmuk legyen megközelíteni őket.

És ha már illyféle nemeivel az ármáynak meglehetősen elhitetve vélik a' népet: 'a' vetés úgy mondanak megért; tehát arassunk.' Már kegyenczeket válogatnak fel, a' tán középszerű, tán nagy csapatból, melly a' vetés' idején — mint magvakat kapkodó varjak — körülcsoportozá becses személyöket. Ezeket keresztényi kegyesség-ből gyermekeikül fogadják, hogy kölcsönben egy kis ártatlan ködöt leheljenek fejük köré; azaz közélet' nyelvén szólva: hogy körfőiket vak hittel bálványozzák, érdekeikért csatát viseljenek, 's az ellenök támadt szózatot lekiabálják.

Azonban, eme' felfogott árvák, általában vékony pénzüek szoktak lenni a' lelki kegyelemben; és ez igen természetes. Vak eszközül csak az engedheti magát, ki nem tud önerejéből megállani.

Ezek azután kénytelenek elviselni szeszélyt, és uralkodást, mit a' gyámapák' kedélye, vagy önérdeke magával hoz. Hűségökre nincs is panasz. Eltűrnék minden csekélységet, teszem lótaszt futást. elveiknek fővételét, szabadakaratjuk' megfeszítését, 's a' többi. Irataikat, vagy tényeiket egyiránt engedik körülcsipkedni, vagy megföldoztatni, vagy az eredetivel homlokegyenest ellen-célzatuvá tenni, csak hogy a' halhatlanság' — mond pártosság' — bélyege rásütsessék. Örömet elhisznek mindent; gyámi kijelentés ellen világért sem vélekednek; saját szemeiknek dehogy hisznek?! nyereségöknök tartják a' zöld színről megkérdehetni ha valljon nem fekete-e? Sőt azért sem mernek haragudni, ha az ígért bérdíj' — mi nem csak pénz lehet — nem teljesíthetéséről, hitető bók és kézszorítás — judási arczúlat — 's bőkezű szavak által bizonyosokká — mondd boldondokká — tétetnek. Illyenek' műhelyében készül a' mondva csinált közvélemény. Minthogy csak önkörükben, csak önfelek között forognak, 's ha tán egy két idegen nézetű közéjük tévedne, vagy letöbbségezik, vagy éppen igazságához jutni sem engedik: természetes, hogy magokat hiszik a' közvélemény' kegyenczeinek; mellyet ezer árnyéklaiban soha nem ismernek, de mellynek mély értelméről tán éltökben sem elmélkedtek. És éppen ez álbiedelem miatt vállalkoznak azután mindent erőszakolni, mi inyök vagy elvek szerint van. Sokszor olly hitvány dolgokat törekszenek

a' közvéleményre tolni — legyen az írat, tény, vagy eszme — melynek semmi magva, ereje, üdvössége. 'S mint magokéival ezt teszik: úgy az ellenfél' részéről, a' nagyot, szilárdot, erőteljest, vagy legalább körülményszerűleg jelentőt, depopularisálni, megbuktatni, tenkbe vinni minden ármánynyal erőködnek. Minő eredményt idéz elő az illy szellemi kinövés? alább említendem; most taglaljuk át röviden, ezen métely' nyomorú testvérét melly

2. A' személyeskedő polemiák. Ha valaki birtokában nincs azon lelki szüzességnek, melly nyugalommal táplálja az önérzetet, hamar haragra lobbzan minden sérelemke miatt, melly rajta akaratból, vagy történetesen elkövetteték; 's ilyenkor — ha a' nevelés ki nem fejté szívében azon méltányos szent szemérmét, melly az önbecsület kényes természetét ismerve, tribunusza szokott lenni másokéinak — könnyen kiviszi szobáiból haragját, 's a' nép, a' közönség előtt, hirlapokban, röpiratokban lobogtatja azt, jellem-hibává emelve a' véralkat' gyengéjét. Sokszor vannak emberek, kik kapva kapnak az alkalmon, hogy mások' szellemi tehetségeit gáncsolhassák; 's írói 's publicistai' hitelén kajánul gázoljanak. Írói, 's publicistai hitelén...? Óh az még mitsem tenne, mert a' nép előbb utóbb meg szokta ismerni embe-reit; 's kétségen kül többen olvasandnak gyönyör' vagy haszon' műveit, mint ellenök hányt gáncso-kat; sőt ha már irányt vőn az izlés, czélt a' fejlő-

dés, többnyire minden olvasó önszemeivel lát, 's benső ítéletében határozza meg elfogadja-e az olvasottakat vagy ne? sőt a' gúncszáfok felett is törvényszéket tart. De ha hiúság miatt surlódások történnek: efféle hernyók átmásznak életágakra is Kiket azelőtt mint vetélytársakat irigyletlenek, most ellenségül tekintik. Írói 's publicistai oldalakat összezavarják életviszonyaikkal; a' szellemi tehetséget véralkatukkal. Szemrehányásokat tesznek olly dolgokért, mellyek nem igazak; vagy ha úgy vannak is, magános élet' körébe tartozók. Földi indulatok' tévedéseivel vádolják; egyiránt nem kimélnek barátságot, szerelmet 's családelet' gyöngéd érzelmeit. Levetkezik a' méltányosságot, összetépi illedelem' és humanitas' kötelékeit; gorbaságaikban büszkélkednek, sőt nem ritkán hitét is rágalommal illetik ellenfelöknek; csakhogy megbuktatni próbálják az embert, ki mint író, vagy publicista dönthetetlen. 'S óh szörnyűség! vannak emberek, kik barátjaikkal tehetnek ilyesmit. Emberek, kik a' szívet, mellybe a' bizodalom' óráiban benyúltak, kifordítják a' nép előtt, hogy egy két vérszomjas beleharapjon; 's hentesi irigy örömük ne hibázzék; emberek, kik a' becsületökre bizott kincseket, a' barátság' meghitt leveleit nép elibe adják, mint a' statáriumi hirdetményt; csak azért, hogy üres fejű bókoloikat mulattassák; kiktől a' megettök zúgó tömeget nem akarják látni. És ha még így sem boldogulnak: eszméket terjesztgetnek alárendelteik által, 's meg-

történt dolgokról suttognak, miket kívánnának valóban megtörténtenek; hogyha itt, vagy ott véletlenül találkoznék egy gondolatlan, vagy rosszszívű, ki azt ellenségek ellen elhiggye, vagy illetőleg végrehajtaná.

'S valljon nevelhetnek-e ivadékok, képezhetnek-e szíveket, kik ennyire tévednek? Lehet-e hatással a' könyv, folyó-irat, hirlap, vagy iromány, melly effélékkel teljes? megtarthatja-e szeplőtelen hitelét, 's számolhat-e kívánt sikerre akár egyes, akár vállalat, ha céljához illy eszközket választott? vagy lehet-e annak tiszta, nemes, 's közjóra irányzott célja, ki efféle nemű úton halad? Mind egy akár melly pártbeliek, kezdők vagy folytatók, bérlettek vagy önnösök legyenek, ők egyiránt a' természet' bűnei. Visszaélnék az elmekincscsel, mellyet a' nagy rendező sáfárkodásukra bizott. Ők nem világítólag tartják a' fáklyát, hanem eszeveszetten kanyargatják azt, hogy a' rövidlátók gyönyört leljenek benne boszúságul az ép szeműeknek. Megcsalják az emberiség' bizalmát, melly megszokott hallani minden felkiáltó szót; 's ha ügyében lőn felemelve örömmel nyújtja folytonos figyelmét, háláját, jutalmait. De megcsalják önmagokat is, mert végtére, rendesen egyedül maradnak a' szennyes csatatéren, sebeikkel 's átkával az özszedaraboltaknak. A' gyávák elfutamodnak előttök; az erősek megvetik kihívó keztyűiket, 's a' nézők, legkedvezőbb esetben is nevetnek. De, fájdalom, ez több-

nyire akkor történik, midőn már a' veszélyes következmények kifejlettek.

Két forrás van, melly különösen, legtöbb-ször szokott a' két pont alatt megismert kútfokból kibuzogni, 's mellyek gyakran évtizedekig ki nem száradnak.

a) Elvásottság, izlésromlottság a' literatúrában, 's publicistai működésekben. — Az ifjú adományses-lélekben felébred a' cselekvés' ösztöne. De mig önállósága nincs; nem tud magától alkotni formát és mértéket; a' szív és elme libeg, nincs egyensúly. Az ítélőtehetség felleges, nem képes irányt választani, pedig a' feszítő erőnek bármilly úton rohannia kell. Mi természetesebb, minthogy a' hozzá legközelebb álló iskolát, a' nemzeti iralom' 's political hangulat' korszaki szellemét választja vezérül. És ha a' személyeskedés, amaz undok ragály, napi renden van: darab időre 's nem ritkán örökre bemételyezi izlését. Az ifjúság különben is hajlandó kitűnésre legrövidebb utat választani; pedig fájdalom mi kapósabb mint egymás rovására történt elménczkedés? 's lehet-e más dolog által jobban kitűnni, mint a' mi kapós?

„Lám, mennyire közajkon forgók ezek és ezek — mondja magának a' nem fontoló kebel; — mennyire ismeri őket mindenki, pedig tesznek-e egyebet czivódásnál? Adtak-e egy korszerű könyvet, political erőteljes értekezést, vagy maradandó tudományos pályairatot? vagy hoztak-e életbe egy emelő nemzeti eszmét? 's még is mindig csak

ők, és csak ők; sokkal inkább mint kiknek kötetei, vagy tényei már egész rendet alkotnak. E' bizony jeles! így hirre kapni könnyű; tehát fogjunk hozzá." És én nem tudom érte kárhoztatni az ifjat. Az ő korában még a' kebel lágy viasz, melly leghitványabb fametszésnek is benyomást enged, 's ha épen az nyomatik reá, azt fogadja el. Ő nem láthat messze, mert szemein lebeg az élet-szak' rózsazománcza; ő nem veti fel, hogy efféle emberek' dolga hasonló a' taraczkdörgéshez, melly mig tart fülét szaggat, ha elmúlt mi haszua sincs. Ő követi a' példát és elbukik. Fellobban mint egy lidércz, 's ártalmas gózt hágy maga után. Először figyelemvadászatért, kitűnés végett követi a' példát, 's declamatiója, polemiái ekkor többnyire ártatlanok. Későbbben szeszélyből, elmeviszketegként úzi, 's már csipősségeket keres és válogat. Végre — főleg ha torlásokkal ingereltetik — vérebe megy által, szenvedélylyé válik 's elaljasul. Vagy ha lelkében egy jobb akarat kívánná is megváltoztatni: nem bírja többé a' mo-csoktalan talentum tiszta' működését. Izlése eldarabosult, érzelmei megérczesedtek, önmérséklete kiveszett; 's a' szellem, melly tán évekre, tán évtizedre hatott volna, erőszakosan megöleték.

De ha egy író, vagy publicista szelidebb lel-kületnél, 's kifejtett jobb természeténél fogva illy példák' követésére nem hajlanék is, lehetlen a' ká-ros befolyástól ovakodnia; mint szinte a' kor-iránynak is, mellyet a' tudományos- 's political

iralomnak kellene vezetni. Midőn a' nemzeti lélek 's értelem, saját fészkeben hogy úgy szóljak megtollasodik; midőn már erőt érez abból kireppenni; midőn fogalmakat keres, elvek után néz, melyek felé szárnyalásit intézze, 's melyekre megszálljon; akkor van leginkább szüksége szilárd, nemes, átlátszó pályaképekre, lelkes, fenszálló, balítélettelen szellemekre, művelt szenytelen izlésű, önmérséklő írókra 's publicistákra, hogy nyílni kezdő lelke ne záródjék vissza örökre, ne fásúljon el mielőtt tavaszi tejnedvtől hajlékonya fakadt, 's ne tömессék meg setétséggel még hajnal előtt; vagy ne ölje ki magát undok önkorbácsolatokkal. De hol vegye mind azt, ha fejlődésekor fentirthoz hasonló gyakorlatot követ iralom és publicistai hang? Ellenveti talán valaki, hogy nemzeti művelődés' 's haladás' kútfeje nem csak a' jelenkor, 's nem csak honi kettős literatura? hogy ott van múltunk; hogy ott vannak az agg bölcssek? 's az új világ' művelt külföldje? Óh ha a' nemzet csak ezekben, 's ezek által neveli fel magát, nem sok hasznát veenditek. Vagy hiszi tán egyki, hogy holt betűk- 's idegen elmék' tőlünk idegen műveiből elválasztott 's beszítt philosophia, mélyebb gyökeret vernek a' nemzetben, mint honi élet 's literatura?!... Én nem hiszem. A' classicus bölcssek és külföld' buvárja írhat sok igazat, igen szépeket, sok csinnal, szabatos könynyűséggel, pontos válogatott nyelvvel; írhat rendszert, mély politikát, megénekelheti a' pol-

gári eszínék' 's erények' mindegyikét, de ha egyszersmind fel nem nyitá magának honja' szívét, hogy tollát abba mártaná, nem párázik ki irataiból azon enyhe, éltető levegő, melly a' nemzeti életet egész-ségben tartja és növeszti. Túdós könyvtárak, író-vá, idegen bölcsesség nagy politicussá képezhetnek valakit, de nemzeti íróvá, 's politicus-sá csak honi élet 's literatura teheti.

b) Második, és veszélyesb eredmény, a' nemzetnek literaturától, 's publicistai hatástól el-résztvéltlenedése. Darab ideig békével szokott tür-ni efféle egyenetlenkedéseket. Vagy azért, mert mindenik fiát szereti, 's hibáit javítani, nem bün-tetni akarván, várakozik, hogy boszantó szemé-lyeskedésért tiszta tudománynyal, józan haladás' ép magvaival nyújtand kárpótlást. Vagy: mert örömet akarja hinni, mit czivódó felek rendsze-rint szájokban viselnek, hogy ők közügyért kasza-bolják ellenpártjok' hitelét; hogy elvcsatáikat nem-zeti zászló alatt vezérlik, 's a' megharczott párt' kiontott becsületén, gazdag szellemvetés virúland az utókornak. Azonban lassanként kénytelen sejt-teni, hogy vetésökre számítva, lelki kenyér nél-kül maradna; hogy vásott gyermeki vetnek ugyan az ő földébe, de csak önérdekük' magvait, hogy a' terméssel saját zsákjaikat töltsék meg. És ek-kor fájdalom kél megcsalt keblében; 's taglaljam-e mi az, ha egy nemzet' szive, önfiai miatt fáj? 's megveti az eszközöket, mikből fejlődést kell vala merítnie?

E' kitérést, szorosan napi szükségnek tekintém. Politicai életkérdéseink, 's általában a' nemzeti fejlődés, jelenünkben kezdenek íralmi mezőre kiszélesedni. Azon becses könyvek, mik közlelbbi tizedeinkben kincsünkkel lettenek, csak fejték, készíték azon műveltséget, mellynek az irodalmi tér immár szükségévé lön. És ha figyelembe vesszük azon két elemet, melly minden nemzetnél nagy befolyással szokott a' polgári literatura' szellemére hatni: nem sok igényünk van teljes nyugalommal várni politicus könyveink' eszmecseréit. E' két elem a) a' bevezetésül tekinthető szép íralom, és journalistica; b) a' nemzeti jellem. Amazt, évtizedek' keserű vitáiból ismerjük; emennek oszlakodó hevét századokon által nyomozánk.

Ha a' politicai íralom, éles, eszmétlen tollharczczá, vagy hivságos vagdalkozássá válik mindig szerencsétlenség; de reánk nézve jelenleg három fontos ok forog fen, minél fogva sokkal veszélyesb lenne a' publico-politicus könyvek' tévedése most, mint talán máskor.

1. Hazánk nem önálló ország; 's ha bár reformunk' alaptervét, állodalmunk' 's néposztályi viszonyaink' átalakítására nézve függetlenül, saját nemzeti szükségek szerint kezeljük is: van távolban egy igen fontos határ, mellyet nem szabad a' haladási bölcseségnek szem elől veszteni. A' birodalom, mellynek mi egy része vagyunk, — 's mellynek sorsától fenállásunk feltételezve

van, — két roppant erő között sok bajjal küzdve áll. Bár taglalni lehetne minden viszonyokat, hadd látná tisztán a' hű 's jószívű nép, milly kérdőjel alatt áll Európának jövője? milly tömött, és értelmes felelet kell neutralis birodalom' irányában e' kérdő évtizedek' kielégítésére? 's hogy e' feleletnek, — melly az egybirodalmú népek' ön- és egymás közötti szoros egységében állna, — a' mi belső összetartó fejletünk is egy constructiója; 's (hogy a' képet végig vigyük,) ha a' constructiot logikai hibákkal szerkezzük, zavart lesz a' felelet, 's a' két értelmű kérdés' félelme nyakunkon maradand. És ha volna egy heterogen elemekből álló birodalom, melly népek ellenszenve által negativ alapon nyugszik, mint midőn a' sátozt, szét-feszítő rudak tartják fen; ha volna mondom illy birodalom, 's a' kor, mulhatlan szükségét idézne elő, miszerint positiv erőket kellene keresnie biztos tartalékaul: szabad lenne-e a' népek egyikének saját átalakultában, az egésznek helyzetét feledni? Nekünk úgy kell erősödni, hogy velünk Osztria is erősödjék; az erősödés' szüksége orosz- és franczia körülményektől sürgettetik: tehát sietnünk kell; e' sietés semmi extravagantiót nem tűr, 's azért, ha politikai érett öntudatos fejlődésünket nép- és véleménytanítás helyett ingerlő polemiákkal akadályoznók, közvetve ellene dolgoznánk azon nagy czélnek, melly reánk elhatározó befolyással vitetik vissza.

Vannak esetek, midőn kevésből sokat kell

megértenünk: a' bölcsesség' dolga látottból kitalálni a' nem láthatót, 's elmélkedéssel pótolni ki, mit készen nem kaphat.

2. A' nemzetiség' hajszólo tulbuzgalma által, különben is ellenhatást idéztünk elő, mit, hogy többet ne említsek, a' hazai szlávok' lapjainkban felfedett törekvési mutatnak; ha tehát most, haladásunk' másik eszközét, az alkotványtan' tiszta terjedését, czivódó zavarral gátolnók: nemde hasonlítanánk azon hátszegi olához, ki ha egyik kereke eltörik, nem hogy pótlaná, sőt a' másikat is levágja, hogy tengelyén vonczoltassa roskadt szekerét? Pedig ha póliticaí iralmunkba egyszer befészkelí magát a' személyeskedő ragály, nem könnyen és hamar szabadúl nyűgeitől a' kor. És a' tömeg, lassan érkezik ítéletével. Sokszor az eszme, vagy esemény, tul van már minden crisi-sein, 's a' nép még is annak formája- vagy forradalmíval vesződik; pedig míg a' nép tisztában nincs akaratával; míg határozott értelemben nem bírja a' feladatot, nem lehet haladás; mert mit az ész- és nem észaristocratia magában a' nagy egész nélkül halad, én nem nevezhetem haladásnak.

3. Nemzeti ifjuságunknak, most van legnagyobb szüksége tanító könyvekre. Nálunk a' nemesség' ifjait, nem csak világosodási általános szükségből kell alkotványos értelmiségre művelni. A' tömegnek elég, ha szükségéit felfogni 's czél-szerű eszközei íránt rokonszeuvert érezni fejlett.

Neki csak hitre van szüksége azon korszaki eszmék iránt, miket a' törvényhozó bölcseség részletesen kezel; 's csak a karatra azon módok' létesüléséhez, mellyeket a' javító törvény meghatározott. És ha ama' hit józan; ha ezen akarat következetes: akkor el van érve az értelmiség' azon foka, mellyel birnia mulhatlanul kell. De nemzeti ifjúságunk, óltóiskolája a' jövő virágzásnak. Őket nagy munkára rendelte eleve alkotványunk. A' municipalis igazgatás benne várja bátor támaszeit; az ítélő 's igazgató székek, egyes lelkű tagjaikat; 's országgyűlésink, a' törvényhozás' bölcsseit. Nekiek tehát tiszta, 's mennyire lehet gazdag kútforrást tartozik nyújtani a' kor. A' közelebbi óltó ifjúságot megyei termek, 's 183 $\frac{2}{6}$ országgyűlés taníták. Akkor rendezgeté magát a' nemzeti öntudat, 's az eszmeforradalmak' vitái között kifejtették, felbonczoltaték minden árnyéklat, melly a' nagy egész' ágai között helyet talált. Tárgyalataikban az öneszmélet' próbatapintatai, az eredeti okfők' fürkészete 's ténytervezet, (szóval az akarat' és szemlélődés' elemei) együtt, 's élőlőszóval, sok oldalulag fejtettek fel. És minthogy a' gyakorlati tan mondhatlan elsőbséggel bír: azon kor' növendékiből joga van várni a' nemzetnek, világos fejű, 's határozott polgárokat. De mivel a' kezdemény' örök korát nem élhetjük; mivel a' bölcseségnek visszaugrálni nem természete; 's mivel hatósági gyűlésink, 's a' törvényhozó test, készületi eszmék', és kezdeti körülmények' taglala-

tával többé nem bibelődhetnek: a' mostani ifjúság nem bírja azon elemi iskolát, mellyben előisméreteket gyakorlatilag szerezne, 's az egésznek fektét és irányát — mi nélkül alapos tudomány nincs — felöllelhetné. Most már részleteit találja műben a' nagy gépnek, mellyet egész szerkezetével kell lelkében bírnia, hogy róla helyes fogalma legyen; ne hogy egyik', másik' kerék' időmitásához úgy fogjon, vagy a' hibás alkatrészt úgy igazítsa, miszerint az összes működés' útját állja el. Mit életközben meg nem tanulhat, betűkben kell feltalálnia; úgy de ez nem *journalistica'* feladata, mert annak, a' napi készület', 's részlet-szakmány' fejlete-eszmecseréje- 's siettetésével kell különösen foglalkoznia, még pedig inkább a' nagy többség' fogalmához mért fejtegetésekkel, mint mélyebb bölcséleti szellemben. Tanító könyvirodalom pótolhatja tehát az élő iskolát; 's most a' tételnél vagyunk, melly e' harmadik pont' vezérsorában áll. És ha a' könyvek, eszmék és igaztan helyett, polemiákat hoznának: kell-e taglalnunk, milly nyomorú színben jelennének meg korunk' szükségéhez? Azon becsületes polgárok, kik haladási ügyünkben irni vállalkoznak, nem mellőzhetik azon vigyázatot, miszerint a' nemzeti jellem' 's szépliteratura' hibáit politicalai sajtó alá ne vigyék; hazánk' nagy elméi pedig megértendik, mit parancsol tolluknak a' kor; 's véleményem szerint az ujon képződött, ismeretterjesztő társaság' szebb kötelességi mezőt jelenben nem vá-

laszthatna, mint, ha a' haladásunk' tárgyában kijövendő munkák közül a' közhasznuaknak ismereteket olcsón szerezhetőkké teendi.

Most visszamegyek a' sylogismusra, melyet iratom' vázvonalaúl vezettem, 's mellytől kötelesség volt illy fontos napi jelenet' irányában némileg eltérni. Azt hiszem, történeteinknek, (sajtó- és közértelmiséghez mértt, 's rövid idővel korlátozott) taglalatából, mint szinte nemzeti jellemünk' 's legújabb eseményeink' lelkéből mélyen kitetszik: hogy közéletünk' folyamában a' szív' hatalma tulnyomólag állott az ész' működésén; hogy most is, (miután annyi kinos tapasztalat megérlelhetete volna az észert; miután a' 'Kelet népére' irtt feleletben mellyel ugyan előttem megfelelve nincs gyámokúl felhordott 1791-ki 's a' t. ideiglenes mozgalmak' és ellobbant lelkesedések' rövid 's sikertelen eltünéseink' okulva, haladásunk gyakorlati számítás' ép magából kezdé magát kiterjeszteni;) minden lépten nyomon hajlam kél, és erősödik az indulatok' 's szívuralom' kicsapongását elfogadni; 's hogy nemzetünk valóban gyógyuló beteg, kit illyennek csak az nem foghat elismerni, ki beteget tollas párnák, izzasztó takarók, 's gyógyszerári kirakás nélkül képzelni nem tud.

Tehát a' szív' tulnyomósága, logikai és egyetemes történeti tanúság szerint, alkotványos népek' közéletében mindig nyomort 's ingadozást okoz; úgy de ha-

zánk' politicájában, polgárszerkezete-
's történeteiből ítélve, a' szív gyako-
rolt felsőbbiséget: mit, és miképen
kell tehát jelenleg a' belső na-
pi helyzet-reformunk' foka-
nemzeti jellem- 's külviszo-
nyokhoz képest tenni?

E' tételről leend szerencsém szerény néze-
teimet egy külön kötetben a' tisztelt közönség' íté-
lete alá bocsátni.

